

DOM in SVET

LETO XV.
ŠTEV. 10.
1902.

LIST ZA LEPOSLOV-
JE IN ZNANSTVO.
UREDNIKA: DR. MIHAEL
OPEKA IN DR. EVGEN
LAMPE.
TISKA KATOLIŠKA TI-
SKARNA V LJUBLJANI.

Vsebina.

	Stran
Nesrečno zlato! Povest. Spisal Bogdan Vened. (Dalje)	577
Čez dolgo vrsto let... Zložil Jož. Volc	583
„Smo pa le mož!“ Novela. Spisal F. S. Finžgar (Dalje)	584
Po angleško-burski vojni. Napisal Ivan Barbič (Konec)	592
Od Save do Bospora. Potopisni spomini. Napisal Ivan Knific (Konec)	595
Alkoholova kuga. Najnovejši podatki o alkoholizmu. Priobčil Jurij Trunk	603
Zapoj mi še enkrat! Zložil Ivo Danič	608
Slovar slovenskih krajevnih imen. Slovenskim domoljubom v premislek. Spisal Dragan Šanda	609
Vaška idila. Zložil Jož. Volc	613
Petdesetletnica pisateljstva grofa Tolstega. Spominska črtica. Napisal Dr. E. L.	614
Vožnja z avtomobili. Spisal dr. Simon Šubic	618
Limbarček. Zložil Ivo Danič	621
V sanjavi mraku. Spisal F. Ks. Steržaj	622
Trtje in povrtje. Zložil Anton Medved	624
Iz zadnjih tihih dni. Jesenske melodije. Spisal Ivo Danič	626
Pastirček. — Hiteli sta v dalnji kraj... Zložil Cvetko Slavin	629
Književnost	630
Slovenska književnost. Str. 630. — Hrvaška književnost. Str. 630.	
— Bolgarska književnost. Str. 632. — Češka književnost.	
Str. 634. — Iz drugih književnosti. Str. 635.	
To in ono	636
Naše slike. Druga slov. umetniška razstava. Ivan Vrhovec. Ivan vit. Nabrgoj.	
Kako je umrl baron Jurij Vega. „Pridi Gorenjci!“ Razstava „Društva umjet-	
nosti“. „Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.“ Dr. Izidor	
Kršnjavi. Kosovo. Vojtěch Šafařík. Slovaški umetniki. Ruski pravopis. Rudolf	
Virchow.	

Slike.

Usmiljeni Samarijan. Slikal C. Medović	584—585
Od Save do Bospora	595—602
Bolgarski knez Ferdinand I., str. 596; Boris, bolgarski prestolonaslednik, 597;	
Carigrad: Bujukderé, 600; Carigrad: Razni obrazi, 601.	
Pogled na Belgrad s hrvaške strani. Slikal Ljudevit Kuba	616—617
Vožnja z avtomobili	618
Preizkušnja avtomobila, stran 619; Avtomobil berlinske požarne brambe,	
stran 620.	
Pogled na Belgrad s srbske strani. Slikal Ljudevit Kuba	625
Jesen. Napisal F. Vidmar	633
Notranjščina sarajevske stolnice. „Spomen-knjiga iz Bosne“	637
Vinjete	597, 602, 635
Rudolf Virchow	640

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „**Marijanišče**“. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravištvo v „Marijanišču“

Nesrečno zlato!

Povest. — Spisal Bogdan Vened.

Petnajsto poglavje.

Z m a g a.

Bil je krasen dan, kakršnega more roditi samo cvetoči majnik. Vsa priroda je pela veličastno pesem mladosti, pesem svobode in ljubezni. Pele in žvrgolele so jo ptice v gaju, pele in dehtele so jo cvetice na livadi, peli in šumeli so jo v rahli sapici se tresoči listki zelenih dreves. Vse, vse je prepevalo to veličastno, večno lepo himno mladosti...

„Kos ubira ženitvansko pesem, čakaj, Brigita, tudi ti jo boš kmalu pela!“ Tako je govorila Maruška stopajoč po stezi, ki je vodila od Bukovice preko lazov proti Stoparjevemu domu. Bila je praznično oblečena in veselega obraza. Z nekim prisrčnim veseljem je poslušala kosovo petje, ki je zvenelo iz zelenega bukovja, in z vidnim zadovoljstvom je ogledavala Stoparjev dom, ki se ji je belil nasproti. In nadaljevala je tiho sama s seboj: „Da Brigita, kmalu ...

In naselila se boš na tem lepem Stoparjevem domu kot gospodinja in boš živela s svojim Jankotom lepo življenje. Zavidala ti bodo vsa bukoviška dekleta, pa ne samo bukoviška, dekleta cele doline in vsega okrožja ti bodo zavidala tvojo srečo. In ko boš uživala to srečo, bom srečna tudi jaz, vsaj vtoliko, da si bom lahko rekla, da sem osrečila tebe — čeprav z nepoštenimi sredstvi. Pa kaj bi sedaj govorili o tem! Ti moraš biti srečna, torej brez strahu naprej po poti, ki pripelje tebe do sreče! Da, da, zlata moja Brigita! Drugo me sedaj ne briga, tudi to ne, če bi imela zaradi tebe postati jaz nesrečna. Pa saj ne bodem. Oplotarjev dom je moj; nihče mi ga ne more vzeti. Na kakšen način sem si ga znala pridobiti, kaj komu mar! In na kakšen način sem si pridobila denar, s katerim bom sedaj očarala starega stisnjenca, Stoparja, tudi nikomur nič

mar. To se pravi, mar je pač Toni, ali kaj mi more storiti? Ona sedi v ječi in naj še tako taji, da ni okradla Srdina, ji nič ne pomaga; ne verjamejo ji. Meni pa živ krst ne more ničesar dokazati. Toliko pretkano sem že znala delati. Ha, ha, ha! In kar sem začela, hočem tudi izvesti, da, hočem!" Odločno je rekla te zadnje besede in pospešila svoje korake proti županovi hiši.

Župan Stopar se je začudil in skoraj malo prestrašil, ko mu je Maruška po pozdravu s svečanim glasom dejala, da bi rada z njim govorila na samem o neki silno važni stvari.

Peljal jo je v gornjo čumnato, počasi stopajoč po stopnicah in premišljujoč, kaj mu ima neki povedati ta ženska.

"Vi, gospod župan", je začela Maruška počasi in važno, ko sta prišla gori, "vi gotovo veste, da se vaš gospod sin Janko in ona Brigita . . ."

"Ali je to tista važna stvar, o kateri ste rekli, da bi radi govorili z menoj na samem?" jo je prekinil župan, hitro govoreč, ježno sopeč. V tako lep nasmehljaj so se mu bile že nabrale ustnice, ko je slišal besedo 'gospod župan', ali ko je začul ime Brigitino, ga je kar nekaj zbodlo in je razjarjen planil kvišku. "Ne hodite mi še vi s takimi čenčarijami v hišo, sit sem jih že!" je nadaljeval z ježno razžaljenim glasom. "Če mi nimate drugega povedati, lahko kar greste!"

"Potrpite malo, gospod župan!" je nadaljevala Maruška mirno. "Jaz vas popolnoma razumem in vam prav dam, da nečete privoliti, da bi vaš sin, učen sin bogatega župana, jemal ubogo rejenko. To ne gre." Maruška je besedico 'ubogo' posebno poudarila.

"Seveda ne gre", je že bolj mirno povzel župan. "Vidim, da ste pametna ženska. Jaz ne vem, kaj je našemu fantu, da si je vtepel v glavo to neumnost."

"Brigita je sicer dobro dekle, čedno, pošteno, pridno . . ."

"Saj nič ne pravim; res ne vem nič hudega o nji. To pa lahko uvidi vsak pameten človek, da ona ni za našo hišo. Moj Bog,

brez beliča naj pride k Stoparju nevesta! Nikdar ne bom dopustil tega, dokler bom gibal z mezincem. Saj mora dandanes že v vsako, tudi najmanjšo kočjo prinesiti nevesta lepo doto, k Stoparju pa naj bi prišla taka, da bi ji moral ženin kupiti še poročno obleko! Nikdar ne bom privolil."

"Še enkrat vam pravim, da sem tu popolnoma vaših misli. Tista, ki hoče k vam priti za nevesto, mora imeti žvenka in cvenka, da se bo njegov glas slišal po celi dolini in daleč naokrog."

"Tako je. Prav imate. Iz srca mi govorite. Že zaradi lepšega mora našega Jankota nevesta prinesiti k hiši lepo doto."

"Naj bo že nevesta drugače taka ali taka, kaj ne, če je sicer Jankotu po volji?"

"I, to je njegova stvar, kakšno hoče vzeti on. Jaz samo toliko pravim: beračice ne!"

"Torej je vam, gospod župan, pred vsem na tem ležeče, da dobite k hiši bogato nevesto?"

"Saj pravim: beračice ne maram, in naj jo ima Janko še tako rad."

"Kaj pa, če bi imela ona Brigita lepo doto, lepšo, kakor jo ima sploh katera v naši dolini?"

"Kje bo vzela sirota doto! Še za poročno obleko nima. Le naj zato pusti našega Jankota pri miru in naj si izbiže iz glave vse nepotrebne misli in upe, da bo katerikrat gospodarila na Stoparjevem domu."

"Oho, prosim: kako morete tako zaničljivo reči, naj pusti vašega Jankota pri miru? Ali se je mar ona njemu nastavljala? Nikdar. On je silil vanjo. Jaz sem bila lansko leto vedno priča, kadar je prišel k nji k Poljakovim. Ona ga nikdar ni vabila, niti s pogledom ne. Pač pa je on tiščal za njo."

"Zato sem pa ravno hud na njega", je vzrožil župan, "da se gre on, župana Stoparja sin, tako daleč izpozabit in iztiče za ubogo rejenko, ko bi vendar moral vedeti, da jih lahko na vsak prst dobi deset bogatih."

"No, on si je izbral njo. Zakaj ravno njo, ne vemo. Pač tako pride. Rad jo pa

ima, neizrečeno rad, to vem jaz, in veste tudi vi. Edina zapreka, da se ne moreta vzeti, ste vi. Vi pa zato nasprotujete, češ da je ubožica, da nima nič dote. Zdaj vas pa jaz še enkrat vprašam: Kaj pa, ko bi vi vedeli, da ima Brigita lepo doto, tako lepo, kakršne nima nobena v dolini, ali bi se je potem še branili k hiši?"

„Saj pravim: kje bo dobila sirota doto?"

Zdajci je pa Maruška izvlekla iz ročnega koška drobno knjižico in jo ponudila županu z besedami: „Poglejte, prosim.“

„To je hranilna knjižica“, je rekel Stopar ogledavši si jo odzunaj.

„Da, da, pa prosim, pogledjte, čigava je in koliko denarja je vložnega nanjo.“

Stopar je pogledal v knjižico in gledal vanjo debelo, neverjetno. Precej časa je minilo, preden je izpregovoril: „Kdo bi si mislil! Torej pet tisoč ima Brigita v hranilnici?"

„Kakor vidite zapisano, da“, je potrdila Maruška junaško.

„Kdo ji je neki dal toliko denarja, kje ga je neki dobila? Denar je vложен, kakor je tu zapisano, šele prejšnji teden. Menda ga vendar ni dobila na kakšen nepošten način?"

„Ne bodite smešni, gospod župan! Če že hočete vedeti, kje ga je dobila, vam povem jaz — pa prosim, naj ostane to med nama —: jaz sem vložila to vsoto na njeno ime in jo s tem za vselej podarila Brigiti.“

„Vi ste vložili za njo to vsoto? Zakaj?"

„Zakaj, prašate? Dovolj vam bodi, če vam povem, da se mi revica smili. Vaš Janko jo ima rad, in ona ga ima rada. Vi nasprotujete njuni zvezi, češ da nočete neveste brez dote. Da odstranim to edino zapreko njuni sreči, sem prejšnji teden v mestu naložila to vsoto za Brigito. Naj se vzameta, ko se imata rada! Meni — hvala bodi Bogu! — zavoljo tega daru ne bo treba stradati..."

„Slišal sem pač res, da ste prav dosti podedovali po neki gospe. Zdaj je pa še Oplotarjeva domačija vaša. Potemtakem vam seveda ne bo treba stradati zavoljo tega

denarja. Pa vendar se mi čudno zdi, da meninič tebinič daste toliko denarja vam čisto ptuji osebi.“

„Ptuji? Hm. Pustimo to za zdaj; morda boste kasneje več izvedeli. Ali, kakor rečeno, sem že dejala: smilita se mi oba, Janko in Brigita. Zdaj se bosta vsaj lahko vzela. Zdaj boste vsaj dovolili, ne? Kaj odkimujete? No, če vam je še ta Brigitina dota premajhna, vam pa še to povem, da bom dala tudi polovico Oplotarjeve domačije prepisati na Brigito. Še pred poroko lahko naredimo pred notarjem tozadevno pismo. No, ali ste zadovoljni zdaj z Brigitino doto?"

Stopar je gledal pred-se, gledal dolgo in se delal, kakor da stvar resno premišlja. Sklep je bil v njegovi duši že storjen: da se nikakor ne bo branil neveste s tako doto. Vendar je hotel pokazati Maruški, da smatra stvar vredno dolgega premisleka. Tako je torej dolgo gledal pred-se. Naposled je vendar dejal: „Na ta način bi šlo.“

„Ali boste torej pisali Jankotu, naj gleda, da hitro konča nauke in pride domov?"

„Bom. Bolehen sem, zato je tudi meni prav, da kmalu pride in mi pomaga gospodariti.“

„In ko bo prišel domov, ali prideta vidva k Poljakovim snubit Brigito?"

„Prideva.“

„Dobro. Pa dotlej ostani vse to med nama. Nočem, da bi ljudje kaj vedeli o vsem tem, preden se zgodi. Velja?"

„Tu imate roko!"

Zmagoslavno-ponosno se je vračala Maruška v Bukovico. Veselja ji je žarelo lice, in stopala je tako pokoncu, kakor zatrdno še nikdar v življenju.

Prišedši v vas je zavila k Poljakovim. Tiho je stopila v stransko sobico. Notri ni bilo nikogar. A ker vrata niso bila zaklenjena, je sklepala, da Brigita ne more biti daleč zdoma. Hotela jo je počakati, zato je po domače sedla k mizi. Kar je zapazila na nji razgrnjeno pismo. Bilo je ravnokar spisano. Na prvi pogled je vedela, da je to Brigitina pisava, vedela pa tudi takoj, komu je pisala — Jankotu. Radovedna, kaj

mu piše, je vzela pisanje v roke in je prečitala. Glasilo se je tako-le:

Blagi gospod Janko!

To pismo je zadnje, ki Vam ga pišem. Hvala Vam bodi za vso naklonjenost in ljubeznivost, ki ste mi jo izkazovali v zadnjem letu. Odkrito moram reči, da so bili trenutki, ki sem jih preživela v Vaši družbi, najlepši, najdivnejši v mojem življenju. Oh, kako pusto je bilo moje življenje do lanskega leta: otožno, žalostno, brez vsakega solnčnega žarka — bilo je pač življenje uboge rejenke, tujke, sirote! Kakor strupena slana je vedno ležala na moji duši zavest, da sem brez roditeljev, brez doma, res prava tujka med ljudmi, v katerih sredi sem živela.

A lani so mi nepričakovano zasijali jasnejši, solnčni dnevi. Prišli ste Vi . . . Pristrčno ste me pozdravili, mene — tujko. Čudila sem se tolikemu odlikovanju. Cenila sem Vas že prej, in zato me je tem bolj osrečevalo vsako svidenje z Vami. Kaj bi tajila: začela sem Vas ljubiti, ljubiti tako, kakor še nikoli nobenega človeka. In srečna sem bila v tej tihi svoji ljubezni, neizmerno srečna, kadar ste me počastili in odlikovali s svojim obiskom tam pod šumečo Poljakovo lipo. Le zavest, da je vsa ta moja sreča nezaslužena, takorekoč nekaka milostinja, ta bridka zavest mi je branila kazati tudi na zunaj ono ljubezen, tako vročo, tako iskreno, kakor sem jo gojila v globini svoje duše. Ko sem pa še izvedela, kako so se razjarili Vaš oče, ko so čuli, da Vi zahajate k nam, sem se morala zbuditi iz svojih lepih sanj in sem spoznala velikanski prepad med Vami in med menoj. Vi ste me sicer še nadalje odlikovali in obsipali z dokazi svoje naklonjenosti. Hvaležna sem Vam bila za nje. Toda še naprej jih ne morem več sprejemati — proti volji Vašega očeta. Osrečite drugo, ki bo po volji Vašemu očetu. Nikdar Vam ne bom zaradi tega kaj očitala. Ne, Vi mi ostanete vedno to, kar ste mi sedaj: nekaj tako

plemenitega, da se mora umakniti vsaka pozemska ljubav ob spominu na Vas. Zato Vas bom pa tudi vedno ljubila z ono edino pravo ljubeznijo, ki išče sreče samo v sreči ljubljenega bitja in ki edina ostane — večna. Z Bogom!

Brigita.

„Glej, glej, kako zna lepo pisati!“ se je zasmejala Maruška, ko je prečitala pisemce. In vnovič je pričela čitati in se je zraven pristrčno smejala.

„Kdo vam je pa dal dovoljenje brati moja pisma?“ je jezno izpregovorila Brigita, ki je bila med tem stopila v sobico in videla, kaj dela Maruška. Rdečica jo je oblila in brž je skočila k Maruški in ji iztrgala pismo iz rok.

„Oprosti, pismo je bilo razgrnjeno na mizi, pa me je radovednost premagala, da sem je začela brati.“

„Da se mi potem smejate.“

„Saj se lahko.“

„Zakaj?“

„Ker se znaš tako lepo odpovedati Jankotu, da te mora vsled te odpovedi imeti še stokrat rajši kot te je imel prej.“

„Naj me ima, njegova vendar ne bom nikoli“, je dejala deklica jezno in trmoglavo.

„Pa bi bila vendar rada enkrat njegova. Kaj bi tajila, česar ne moreš prikriti!“

„Nikar me ne dražite, lepo vas prosim.“

„Ali veš, kaj sem vama rekla zadnjič v tej sobici?“

„Vem.“

„In misliš, da sem govorila samo v šali?“

„Vaše odločne besede, ki ste jih govorili tistikrat, ko je bil Janko tu, so mi v resnici dale nekaj upanja. Ali ko sem jih kasneje premišljevala, sem bolj in bolj postajala nezaupna vánje.“

„Zakaj?“

„Ker sem spoznala, da se ne morejo uresničiti.“

„Brigita, poslušaj me! Ko sem vama zadnjič rekla tiste besede, sem jih govorila odločno, v trdni nadi, da se bodo uresničile. Danes jih pa ponavljam še odločnejše.

Brigita, bodi vesela pa ne piši odpovednih pisem Jankotu. Piši mu rajši, naj kmalu, kmalu pride z Dunaja, da te prideta z očetom hitro snubit, kakor mu bo pisal še danes — njegov oče.“

„Oče da mu bo to pisal?“ se je začudila deklica.

„Da.“

„Ni mogoče. Kdo bi mu mogel tako omehčati srce?“

„Kdo? Jaz, če hočeš vedeti! Jaz sem ga omehčala, jaz sem ga zmagala. Pa molči o tem kot grob. Nihče ne sme tega izvedeti. Ti le pripravljaj hitro balo. Kmalu pride dan snubitve, dan tvoje zaželjene sreče, dan mojega zmagoslavja.“

Šestnajsto poglavje.

Snubači.

In res je kmalu prišel ta dan.

Bilo je lepo julijevo popoldne. V stranski sobici Poljakove hiše je sedela Brigita s šivanjem v rokah pri oknu. Večkrat je prenehala z delom in pogledala vun skozi okno tja proti mizici pod košato lipo. In kadar je pogledala vun, ji je zdrknila solza po obrazu. Spomnila se je, kako je bilo lani pod to lipo včasih prijetno. Sedela je pri mizici s šivanjem v rokah, poleg nje navadno tudi Maruška. Listi so šumeli tiho, rahlo, nežno pesemco; zdelo se ji je, da šumé in pojó nji na čast, da šumé in pojó njeno pesem, pesem o mladosti, o svobodi, o ljubezni. In z listi je natihem pela tudi ona tisto lepo pesem. Pa ko jo je potihoma pela, je naenkrat po stezi sem prišel Janko in prisedel k njima in so se začeli pogovarjati in smejati. Oj, to so bili lepi dnevi! A letos je — in bo vse drugače.

Mislila je pač po onih Maruškinih besedah, da bo letos še srečnejša, da bo letos že Jankotova žena. Aj, kako je bila oveseljena po onih njenih besedah, ki jih je povedala meseca majnika! Kaj je rekla Maruška? Da bo oče sam pisal Jankotu, naj hitro dovrši svoje nauke in se vrne domov in ko pride domov, pojmeta snubit Brigito. Maruški sicer ona ni posebno zaupala nikdar, a to je vedela, da jo ima rada, hudo rada. Zakaj jo ima rada, si sama ni mogla raztolmačiti. In ker je zadnjič izpregovorila še bolj odločno in samozavestno one besede, da jo bo namreč sam Jankotov oče prišel snubit s sinom, kako bi mogla misliti, da je go-

vorila te besede v šali! Ah, verovala je takrat v njene besede in upala, upala vse najboljše in že zidala zlate gradove za bodočnost. A kmalu je v svojo veliko, neizmerno žalost spoznala, da je zidala te gradove v oblake.

Po onih Maruškinih besedah je mislila in pričakovala, da ji bo Janko hitro pisal, pisal lepo pisemce, kako da so mu oče pisali, da so zadovoljni z nevesto, ki si jo je izbral — z Brigito, naj le kmalu pride domov, da jo gresta zasnubit, ker so sami bolehnili in bi mu radi hitro izročili posestvo; on, Janko, pa kako da je te novice neizmerno vesel in komaj, komaj čaka, da dokonča nauke in poleti k nji, k svoji izvoljenki. Take vesele misli je mislila, take sladke upe gojila. Ali se je kruto varala.

Prej ji je Janko tako rad in tako pogosto dopisaval. Od majnika sèm, in sicer ravno od onega časa sèm, ko ji je Maruška s tako gotovostjo zatrjevala, da je omečila srce Jankotovemu očetu, pa ni dobila od Jankota nobenega pisma več. Čakala je in čakala, a ga ni dočakala. Niti enega pozdrava ji ni več sporočil od takrat. Je pač kaj hud na njo ali jo je pa že pozabil. No, naj le bo hud in naj le misli morda na drugo — saj je ona kolikor toliko vedno slutila pa bo zato tolikanj lažje nosila svoje gorje. Samo to jo jezi in žalosti, ker ne ve, zakaj je Janko hud na njo, zakaj je kar naenkrat obmolnil. Rada bi ga bila vprašala o tem v pismu — večkrat jo je naganjala k temu izkušnja —, ali zmagal je vedno njen

ponos: čemu bi se mu ponujala! Rada bi bila večkrat vprašala tudi Maruško, naj ji pove kaj več o oni trditvi, da jo pride z Jankotom snubit sam oče — pa ji zopet tega ni dopuščal ponos. Ker ji Maruška sama ni hotela nikoli nič vzeti v misel one stvari, je pa sama tudi ni marala vprašati o nji. Samo to se ji je zdelo čudno, zakaj se ji Maruška vedno tako poredno smeje. Res, kadar je prišla k Poljakovim v vas in je njo zagledala, se ji je tako poredno, pomembno nasmehnila, zlasti poredno in nagajivo še, če jo je zalotila samo, otožno in zamišljeno. Nekaj mora imeti, nekaj mora prikrivati ta ženska!

Res, nekaj ji mora prikrivati, nekaj mora z njo nameravati, z nečem jo hoče — tako se ji vse zdi — presenetiti. Kako poredno se ji je smejala zlasti danes dopoldne, ko je od nekod prišla v praznični obleki. Videla je, da je tam pri skednju na tihem nekaj pripovedovala Poljaku, njegovi ženi in hčeri Manici. In pri kosilu so jo potem vsi tako poredno gledali. Nihče ji ni nič pravega odgovoril, ko je vprašala, iz kakšnega vzroka jo danes tako čudno, tako skrivnostno pogledujejo; rekli so ji le, da ji ni treba biti tako žalostni, naj bo rajši vesela, kakor so veseli oni sami.

Nekoliko jezna je odšla v stransko sobico in sedla k šivanju. Pa ji ne gre prav izpod rok danes. Tako nekako zbegana je in tako otožna. In neka temna slutnja, da pride danes nekaj posebnega, taka slutnja ji je legla na dušo. V tej slutnji jo je potrjevalo tudi to, da so Poljakovi danes po kosilu vsi ostali doma. Manica je začela pometati po hiši in umivati in snažiti klopi in mize; mati se je vkljub temu, da jo je še vedno nekoliko bolela noga, odkar se je bila v oni zimski noči tako pobila, urno in pridno sukala v kuhinji pred pečjo. Nekaj morajo imeti, na nekaj se pripravljajo, to je gotovo. No pa, če ji nečejo povedati, če ji tako tajijo — pa naj tajé! Briga se ona za njih početje, saj se za ves svet nič več ne briga! Ona živi le svojim žalostnim mislim in bridkim spominom...

„Brigita, tudi ti se danes praznično obleci!“ S tem opominom je sanjajočo deklico predramila Manica, ki je bila med njeno zamišljenostjo stopila v sobico, odprla omaro in jemala iz nje obleko.

„Čemu naj bi se preoblekla, saj je delavnik in bo kmalu noč!“ je začudeno odvrnila Brigita.

„Morda dobimo nocoj goste“, je dejala Manica in se nagajivo nasmejala.

„Katere goste? Povej mi vendár, kaj imate danes, koga pričakujete? Saj mi vendár lahko poveš, saj si moja prijateljica!“

„Katere goste, vprašaš? Jih boš že sama videla. Glej, eden že prihaja!“ je odgovorila Manica in pokazala s prstom skozi okno. Prihajala je Maruška v nedeljski obleki.

„No, ta je naš vsakdanji gost; zaradi nje se pač ne bom preoblačila“, je malomarno rekla Brigita.

„Pa še nekoga drugega pričakujemo.“

„Koga? Tako povej!“

„Boš že videla. Le preobleci se, ti pravim.“

„Pa se ne bom, če mi nečeš vsega povedati.“

„Kakor hočeš, pa naj te bo sram potlej!“

Naredil se je mrak. Poljakovka je nocoj prej skuhala večerjo kakor sicer. Pri večerji je bila Brigita zopet v zadregi. Vsi so se skoraj razposajeno smejali in delali dovtipe, njo pa tako poredno pogledovali, da jo je že kar jezilo. Ravno je hotela vstati od mize in iti v stransko sobico, kar se je zaslislalo po cesti sèm drdranje voza. Poljakovi so se z Maruško vred pomenljivo spogledali in napeto poslušali. Drdranje se je bolj in bolj bližalo. Voz je bil že v vasi. In obstal je ravno pred Poljakovo hišo. Vsi so vstali pokoncu.

Brigiti je silno vtripalo srce. Neka misel ji je šinila v glavo. Vstala je, da bi zbežala v stransko sobico. A bilo je že prekasno. Gosta sta že stopila čez prag. Bila sta oče župan in njegov sin Janko.

Kakor bi zapuhtela vanjo živa žerjavica, je Brigita zardela, ko ju je zagledala, in je obstala, kakor bi jo bil ognjeviti pogled ljubljene mladeniča pribil k tlom.

„Le sedite, sedite nazaj!“ je velel Stopar. „Tudi ti, Brigita, sedi; prav zato sva prišla, da se nekaj pogovoriva s teboj.“

Manica je hitro pospravila po mizi. Sedli so. A Brigita bi bila najrajši zbežala. Ali Janko jo je rahlo prijel za roko in jo posadil poleg sebe. In kako je bilo potem — kaj bi vam pravil na dolgo in široko! Oče župan so začeli modro pripovedovati, da so slišali, da se Janko in Brigita kar nič ne moreta videti in da se že celo leto kregata. To pa ni lepo, to ni krščansko. Spraviti se morata in odslej živeti v ljubezni. Zato je Janko prišel nocoj, da ponudi Brigiti roko v spravo. In da bo ta sprava tem popolnejša in trdnejša, je on, oče župan, take misli, naj si podasta roki v zakonsko zvezo. On to zvezo srčno pozdravlja in blagoslavlja.

Brigita je nepremično gledala predse. Ni vedela, ali je to sen, kar se godi okrog nje, ali je resnica; ali naj verjame, kar govori župan, ali naj ima vse za samo šalo. Ko je pa dvignila pogled in se zagledala v Jankotove oči, tako blesteče, tako žareče, kakor bi jo prosile, naj reče, da je zado-

voljna; ko je videla župana in videla, kako se ji ljubeznivo smeje, je stisnila Jankotu roko, potem pa naslonila svojo glavo na njegove rame, in iz oči sta ji privreli dve svetli solzici radostnici...

In kaj je bilo potlej? Mati je prinesla na mizo, kar je bila popoldne spekla in scvrkla. Stopar je iz torbe izvlekel čutaro vina in jo postavil na mizo. In so začeli piti in se gostiti. Brigita je vsa srečna sedela poleg Jankota, gledala ga in poslušala. Zdaj je tudi izvedela, zakaj ji on v zadnjem času ni nič pisal. To je bilo vse Maruškinino delo; ona ga je v pismu pregovorila, naj ji navlašč nič ne piše, da bo potem toliko bolj presenečena.

Še so se dogovorili, naj se gre Brigita dva meseca učiti v mesto kuhat, medtem časom se pa vse pripravi za poroko in ženitovanje, potem so se pa razšli, vsi veseli, vsi zadovoljni. Zadovoljna je bila gotovo najbolj Maruška, ki je stopajoč po rebri gori govorila: „To je bil najlepši dan v mojem življenju, to je bil dan mojega — zmagoslavja.“

(Dalje).

Čez dolgo vrsto let...

Čez dolgo, dolgo vrsto let
pred mano zopet ti,
ki gledal sem ti zadnjikrat
otroku še v oči.

Porastla si... A zdi se mi,
da isti še je stas,
rdečica ista še je lic
in isti blesk je las.

Zaupno segaš mi v rokó
kot si v nekdanjih dneh,
nedolžnočisto še zveni
tvoj ljubki glas in smeh.

Samó v očeh — ah kje je, kje
skrivnostni tisti žar,
ki tam iskril se je nekoč
kot večnih luči par?

Ah, vem... Ko v pôtok pod goró
studenček prišumi,
glasán je še in živ in svež,
a bister nič več ni...

Jož. Volc.

„Smo pa le mož!“

Novela. — Spisal F. S. Finžgar.

(Dalje.)

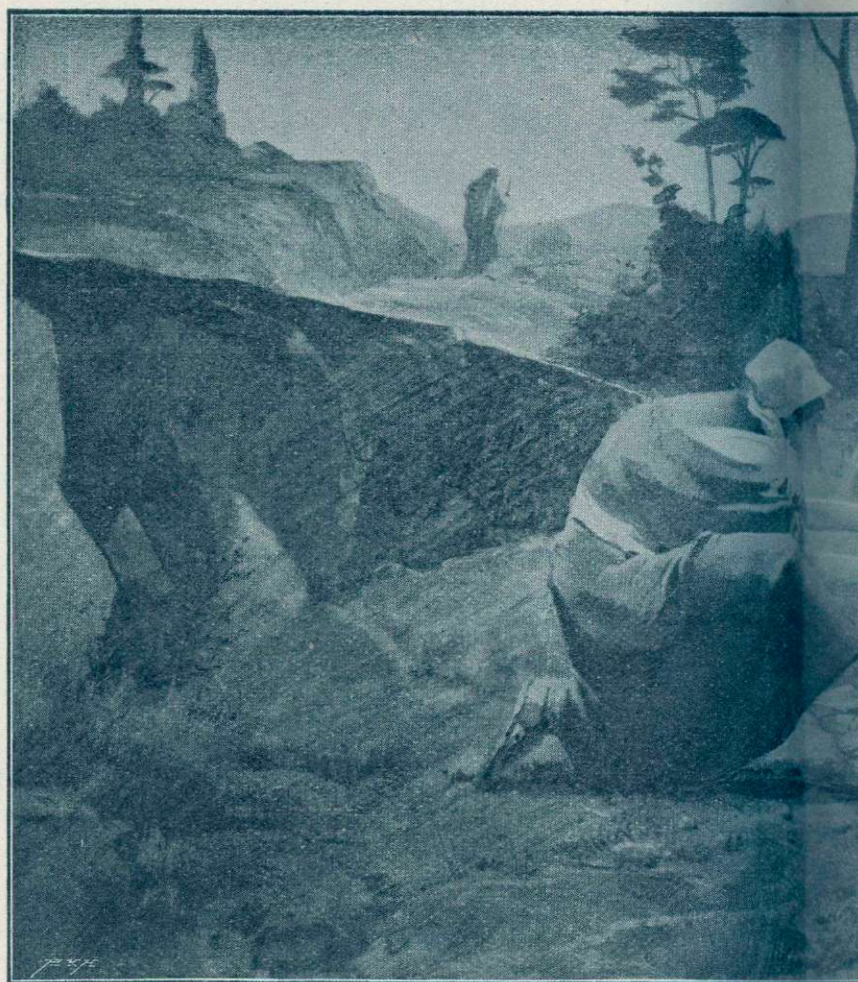
III.

Dr. Ivo Podlesnik je tičal dva dni med zaprašenimi in zmečkanimi, na mnogih straneh od črva prevotljenimi listinami iz pergamenta. Zasledil je mnogo zanimivih drobtin, v kolikor je mogel površno pregledati dokaj težko čitljivo gotiško pisavo. In prav danes je dobil debel akt, obširno pritožbo protestantov, da se jim krati svoboda, da se jim godé velike krivice in da nujno zahtevajo pomoči od zgoraj. Listina je podrobno naštevala tudi mnoge malenkosti, ki so pa bile za Podlesnika v kulturnohistoričnem oziru velike važnosti. Pobral je akt in šel ž njim iz temne obokane kleti v svetlo in jasno sobico.

Pričel je naglo brati, a marsikaka črka in okrajšava mu je delala zapreke, mnoge luknjice so mu jemale cele besede in zato se je kmalu utrudil in se za oddih naslonil na stol, prižgal cigareto in tjavendan zrl na koženico. Ko je tako zadovoljno sanjal in pihal dim čez mizo, je izginila polagoma koženica, in zagledal je krasne, velike, plave oči, ki so ga gledale že trikrat pri kosilu, in katerih lastnica je bila vitka Jelena, ki je mnogo govorila, se šalila in nagajala tetki — a ves ta govor in šale so se zdele doktorju pene brez cvenka, brez tistega lepega zvenenja, ki ga ima zlato, in ki ga ima duhovita tehtna beseda, vsa polna soli, da se v duši kar zaiskri, kadar jo slišiš. Doktor se jim je tihoma posmehoval in rajši mislil na kak važen zgodovinski dogodek iz domače zgodovine, katerega si je hotel pragmatično raztolmačiti. Toda če je Jelena utihnila in dala duška prijateljici Irmi, tedaj je zrla v Podlesnika s krasnimi očmi, in te tihe in globoke oči so mlademu filozofu govorile neizmerno glasen — govor, katerega ni umel, a poslušal ga je tako silno

rad. In tem očem se ni mogel izogniti. Tiho so priplule za njim v zaduhli arhiv, akti so mu obtičali med prsti, in večkrat je poslušal to bajno govorico Jeleninih oči.

Kadar se je pa vzdramil, se je ustrašil samega sebe in se večkrat glasno oštel:

U smiljeni Sa n

„Bedak, ali si petošolec, ka-li!“ In zasmejal se je sam sebi, a spoznal je takisto hitro, da je bil ta smeh — gola laž. —

Tega Podlesnik ni mogel razumeti.

Saj je bival vendar v prestolnem mestu, bil sicer neizmerno marljiv, toda rad je poveseljačil s tovariši, privoščil si vsak predpust nekaj plesov, kjer je videl mnogo lepih oči, občudoval eleganco in nežnost plesalk, marsikdaj se razvnel za to in ono, da je po-

trošil zadnje peneze za dehteče šopke, katere je poklanjal tisti, ki je zakraljevala oni večer nad njegovim srcem. Toda za dva dni je bil ozdravljen in mirno je zopet podpiral glavo v svoji sobici ter po cele ure z največjo slastjo presedel pred debelimi zgodovinskimi knjigami. A sedaj mu nagajajo te oči, in njegova odločnost in ves mrzli razum in vsi zanimivi stari papirji mu jih ne preženejo.

Podlesniku je dogorela cigareta in nejevoljno je vrgel ogorek proč, vstal in pričel hoditi po sobi in se zopet smejal samemu

i Samaritan.

Slikal C. Medovič.

sebi. Kakor vselej, tako je tudi sedaj dobro čutil, da laže, silno laže samemu sebi, ker misli izbrisati te spomine s smehom. „Nič več ji ne pogledam v oči! Zato vendar nisem prišel sem, da bi se zagledal — ba — bomo videli, ali zmagam ali ne!“

Sedel je zopet k listini in glasno bral besedo za besedo. Neznane si je podčrtaval, da jih primerja z drugimi — ali pa da iz sosledja razbere pravi pomen.

Bral je tako prav pridno do štirih popoldne. Skoro je bil na koncu listine, in na obrazu se mu je bralo, kako ga zanima in da mu bo dala snovi za lepo razpravo, katero mora tekom meseca poslati uredniku lista za domačo zgodovino.

Tedaj je pod njegovim oknom nekaj padlo, kot bi se prevrnila težka klada. Kvišku je zazvenel veseli smeh Irme in Jelene. Podlesnik je bil skokoma pri oknu. Videl je Irmo in Jeleno; imeli sta velike droge v rokah in se smejali prevrnjenemu stebri.

„Kaj pa vi delate?“ zakliče skozi okno.

„Gospod doktor, pridite pomagat! Izmislili sva si originalno idejo, da se boste vi kratkočasili, kadar boste brali tiste zamazane listine. Samo pomagati nama morate, drugače ne bo nič!“

„To pa vendar ni originalno, če prevrnete steber, ki je tako častljivo stal na vrtu. Bogve kako je že star in koliko dehtečega cvetja je nosil v svoji kameniti posodi na vrhu in koliko lepih pogovorov je slišal, ko je v davnih dneh sedela krog njega grajska gospôda!“

„Zato pa, da mu ne bo dolgčas, sva ga dejali ob glavo in tej glavi določili drugo službo. Pridite doli, in vam poveva načrt.“

Jelena je uprla vanj oči, in tem se Podlesnik ni mogel ustavljati. Tako glasno so mu velevali, da bi bil za vsako delo — samo pokorni sluga. Pokril je slamnik in hitro odšel iz sobe po stopnicah na vrt.

„Kako morete neprenehoma tičati v sobi? Da ste dopoldne pri delu, to naj bi že bilo. Toda še popoldne, v počitnicah — — — no, veste kaj — —“

„Gospica Irma, kar pustite za vselej take dobrohotne opomine. Star grešnik — star nepopoljšljivec! Ne boste me izpreobrnili. — Torej povejta rajši kaj bosta s stebrom? Saj ga je bilo vendar škoda porušiti.“

„To se je zgodilo tehtno premišljeno! Poslušajte, gospod doktor, potem sodite!“

Jelena se je vprla na drog in zroč v Podlesnika pripovedovala izvirno idejo.

„Tukaj pod vašim oknom je mala gredica, seveda, precej zapuščena, kakor vidite.

To bova medve vam na čast in zabavo izpremenili v majhen park, da se boste vi, seveda samo v ptičji perspektivi, po njem izprehajali.“

„Oho, kolika čast!“

„Nič se ne norčujte! Boste vi vedeli! Vse polno cvetic bova nasadili na gredico in najlepše bova poiskali po celem vrtu, da bodo tiho cvetele in sanjale pod vašim oknom — in vas kratkočasile.“

„Ne vem, ali bi vam rekel, da sta tako ljubeznivi ali pa da sta tako nagajivi, da bi moral ugovarjati.“

„Ne prvo ne drugo, ampak usmiljeni sva, samo usmiljeni do našega samotarčka!“ Irma se je stisnila k Jeleni, in obe sta gledali doktorja, ki je bil skoro v zadregi, kar jima je izredno ugajalo.

„O tem nobene besedice več!“ zahteva odločno Jelena.

„Poslušajte načrt do konca. Vidite, tamle je stara kad, to bo reservoir za vodomet sredi parka. Glava stebrova — ta lepa kamenita skleda, bo paribnik. Ker je pa kamen težak, zato nam boste pomagali, da ga spravimo v sredo vrta in da kad dvignemo na primerno višino. Steklene cevke — pogledjte — tamle so v travi — bodo pa za vodovod. Sedaj veste vse — na delo torej!“ Jelena je izpustila drog na tla in si zavihala rokavce, izpod katerih sta se pokazala kot sneg bela lakta. Šla je po rovnice in motike ter dala eno Podlesniku, da začne kar kopati strugico za vodovod. Filozofu se je zdela cela stvar zelo otročja. A tiste krasne oči so velevale, in moral je slušati. Začeli so kopati, in kmalu so bile položene v zemlji steklene cevke, katere so speli s kavčukom. Nato je Jelena izteknila v drvarnici dva visoka tesarska stola in velela, da so ju tako postavili v goste mladike divje trte, ki je bujno zelenela ob zidu, da ju ni bilo dosti videti. Potem so šli po kad in jo valili k vrtiču. Podlesnik je bil v sredi, na desni Jelena, na levi Irma.

Podlesniku je postalo tako ugodno, da bi valil kad vstric z Jeleno, kakor Sisif svojo skalo — brez konca in kraja. Bil je kar

otročje razposajen, slekel je filozofa popolnoma, na arhiv ni nič mislil, in zgodovinske drobtine so mu bile v trenutku deveta briga. Bil je sredi tega kipečega življenja srečen, da je pozabljal preteklost, da se ni menil za bodočnost — užival je samo sedanost...

Kad je bila dvignjena na stola. Da ni kazila mlade in zelene okolice s starim obrazom, so odtrgali od stene nekaj vej divje trte in napeljali zeleno brstje okrog marogastih dog, da je bila popolnoma skrita v zelenje.

Tedaj se je zmračilo. Stari Janez jih je prišel klicat, češ, da gospa že čakajo z večerjo. Umili so si od prsti umazane roke in sedli za mizo. Pri jedi so na drobno povedali tetki, kaj so delali in da jutri zjutraj nadaljujejo, popoldne pa da bo slovesna otvoritev parka in vodometa, gospa bo kumica in kot taka že ve, kaj se spodobi ob toliki slovesnosti.

Druge večere je šel Podlesnik navadno takoj v sobo ali pa se je izprehajal sam po vrtu. Nocoj je pa obsedel na terasi pred grajščino in igral z gospodičnima „črnega Petra“ ter bil neizmerno zadovoljen, kadar mu je delala Jelena s koščkom oglja muštafe.

Precej pozno je že bilo, ko se je tetka predramila v zibavniku in mencajoč si oči velela: „Otroci, spat!“

Šli so.

Podlesnika je nekako karajoče pogledala po mizi razprostrta koženica, ko je prižgal luč v sobi. A ni se menil za njeno očitiranje — pred njim sta plavali dve krasni zvezdi — njene oči...

IV.

Drugo jutro je Podlesnik vstal dokaj rano. Bil je zelo miren. Ko je odprl okno in zagledal včerajšnje delo, je zmajal z glavo in se nasmehnil. Zmagoval je duh in trezna misel, in zdelo se mu je zelo smešno, kar je počenjal snoči. Najbolj ga je grizlo, ker je jasno uvidel, da je bil čisto zmagan, da se je glovoko ponižal pred Jeleno in Irmo, da je brez dvoma zapravil velik kos svojega ugleda. Ni bil prevzet, a bil je ponosen, in to ga je vselej najbolj bolelo, če je spo-

znal, da se je podal, da je hlapčeval. Tolažil se je s tem, da je bil samo uljuden, in da sta gospodični mnogo premladi in preneizkušeni, da bi sodili o tem tako kakor on. Sklenil je trdno, da hoče biti poslej strog opozicionalec in da si pribori nazaj, kar je izgubil včeraj.

Sedel je h koženici in prebral listino do konca, sestavil si nekaj beležk in naredil površen načrt za zgodovinski sestavek, katerega je imel čimprej odposlati uredništvu. Prehitro je bila ura osem; treba je bilo k skupnemu zajutruku.

„In danes zapravim zopet ves dan! Obljubil sem, moram izpolniti.“

Tako je premišljal po stopnicah gredé in si izmislil, da bo sicer uljuden in priden pomagač, a gospodariti hoče on, naj se jima tudi zameri, bo vsaj mir poslej.

„U, u, kako resni gospod doktor! Najbrže ste danes videli v zrcalu ‚črnega Petra‘ pa ste tako hudi! Kaj bi se jezili! Igra — je usoda! Zato vam dam košček sladkorja več v kavo, da se vam zjasni lice.“

Irma mu je točila kavo v skodelico, Jelena mu je pa pripravljala sirovega masla in rženega kruha.

„Zjutraj sem vedno bolj čmeren. To je moja stara navada. Zdi se mi, kakor bi bil popolnoma razdeljen: Zjutraj samo razum — zvečer samo srce.“

„To je res“, pritrdi Jelena, ki je mešala kavo s srebrno žličko in prostodušno zrla v doktorja. „Včeraj ste bili zares tako srčkani, da danes še brat niste tistega včerajšnjega doktorja.“

„Da bi bilo to res, jako bi me veselilo!“

Podlesnik je izrekel to opombo zelo pikro, da sta obe morali razumeti, kako obžaluje, ker se je podal v take otročarije. Jelena ni rekla besedice, karale so ga samo njene oči. Podlesnika je oblila rdečica in zrl je skesano v skledico ter hitro zajemal kavo. Irma je za hipec pogledala Jeleno in razumeli sta se; potem pa je rekla globoko užaljena:

„Prosim, gospod doktor, če se sramujete nedolžne zabavice in če vam je žal, da ste

žrtvovali nekaj minut nama, oprostite, prosiva lepo odpuščanja; poslej vas ne bova nadlegovali.“

Govorila je zbadljivo; z glasom je kazala, kako globoko je užaljena, in njene temne oči so se še bolj stemnile. Zrla je v mizo in z drobnimi prstki nervozno brisala drobtinice kruha na tla. Podlesnik je bil v zadregi. Pogledal je Jeleno, katere lice je imelo izraz velike notranje boli, oči so bile skoro mokre, kakor bi komaj zadržavala solze.

„Tako ne smete umeti moje opazke! Nikakor vaju nisem mislil žaliti.“

„Naj bo! Nekateri ljudje imamo pač srečo, da se nam zgrení vsako veselje. Pa pustimo!“ —

Jelena je vstala in pričela spravljati serviz.

„Lepo vas prosim, gospica, ne bodite hudi! Pustili ne bomo. Sedaj gremo precej na delo. Saj sem zato danes vstal že ob petih, da sem si nekaj potrebnih stvari za beležil. Le takoj na delo!“

„Če boste pridni in nama ne boste več kaj takega očitali?“ vpraša Irma.

„To je bilo samo nespোরazumljenje!“

„Povejte, ali boste pridni, ali ne?“

Podlesnik se je zasmel.

„Dobro; priden — priden — priden! Tako, ali sedaj velja?“

„Dajte mi roko, gospod doktor!“ Jelena mu je ponudila nežno belo dlan, in Podlesnik je segel vanjo brez obotavljanja.

Žaljena obrazka sta se hitro zopet zvedrila, njuni duši sta se veselili zmage, in Irma je na vrt gredé rahlo vščipnila Jeleno, ki je razumela, da se to pravi: Me smo me!

Podlesnik se pa še zavedel ni, da je vsa opozicija splavala po vodi, in mislil je nazadnje, da ju je res užalil. Čutil je sicer dobro, kako prevladuje v njem čutnost, kako se lepi Jelini zunanosti umika ves razum in se skriva pred burnimi valovi, ki so pljuskali čedalje bolj pogumno krog njegovega srca. „Naj bo, samo danes še, potem bom tičal v sobi.“ Tako je sklepal, tako je — varal samega sebe.

Pridno so se lotili dela. Poglavitna težava je bila, da so sredi gredice postavili kameniti bazénček. Bil je dokaj težak, a Podlesnik je bil dovolj krepak, da ga je dvignil sam in postavil v izkopano kotanjo. Skozi odprtino na dnu so napeljali navpično cevko, potem pa vse lepo zalili z mavcem, gredico zrahljali in zravnali, in vodovod je bil skoro gotov. Treba je bilo le še kad prevrtati, da bi bil spojen rezervoar z vodotočem. Ko je bilo tudi to dodelano, so poizkusili z vodo. Izvrstno! Voda je brizgnila meter visoko v tanki nitki, in v solncu se lesketajoče kapljice so pršale v tolmunček. Jelena in Irma sta tleskali z rokami, in Podlesnik sam je bil radosten, da se jim je vse tako posrečilo.

Nato so uprizorili pravo ropanje po vrtu. Znosili so najlepše lončke cvetic in zelenja, ter jih posadili krog bazénčka, in tekom ure je bila elita grajskih rož združena v tem parku. Še enkrat so poizkusili z vodo — vse je bilo v redu. Ko so nalili polno kad vode in zamašili cevko, je bilo vse do dobra pripravljeno za otvoritev. Oddehnili so se, sedli na klopnico in zadovoljno gledali uspehe svojega truda.

Jelena je bila precej spehana. Lice ji je bilo lepo rdeče, a ta rdečica ni bila bujna, ki napravi nežno lice bolj zoprno kot prikupljivo. Njena rdečica je sevala rahlo kakor jutranja zarja skozi žametasto, belo polt. Njene oči so se zdele Podlesniku še večje kot sicer, a globoke pa tako, kot je globoka modrina jasnega neba. In nad temi očmi in nad lepim licem so kraljevali bogati kodri, mehki in blesteči kakor svila.

Zavihanih rokavcev je uprla roki ob bok in stopila tik pred Podlesnika in ponosno izrekla:

„Gospod doktor, pa recite, da nisem dober inženir!“

Krasna zunanost Jelene je mladega filozofa omamila. Zdelo se mu je, da take krasote še ni videl, na misel mu je prihajal Odisej v deželi Fejakov, ko je klečal pred divno Navziko in jo zaprašal, jeli je božica ali umrljivo bitje.

Podlesnik se ji je globoko poklonil, potem ji ponudil roko in rekel:

„Gospod inženir, čestitam! Imenitno! Krasno!“

Zamaknil se je popolnoma v njeno lice in brbljal je brez zistema tako in tisto, kar je prej pomilovalno čisto obsojal.

Irma ga je zavratno opazovala in njenim očem ni bilo skrito trepetanje živcev, uzrujanih od mogočnega hrepenenja. Morda bi bila kaka druga žaljena ali ljubosumna, ker jo je Podlesnik čedalje bolj zanemarjal; toda Irma se za to ni menila. Veselila se je samo tega, da je trdovratni doktor zmagan, da odločno kaže, koliko ljubše mu je lepo lice nego zaprašeni pergamenti.

Zazvonilo je poldne, odšli so kosit.

Potoma se je prišla Jelena Podlesnikove roke in ga prosila:

„Gospod doktor, jutri je veselica v trgu. Petje, godba in ples. Ko bomo danes otvorili vodomet, vem, da bo tetka židane volje. Tedaj jo vi prosite, naj dovoli, da greva še medve z Irmo. Morda pojde tetka tudi, vi seveda morate tudi iti. Torej vi začnite prositi, medve bova že po tem pomagali. Stvar mora biti tako zasukana, kot da ste si jo vi izmislili, ne jaz. Razumeli?“

„Bom, gotovo bom! Tako ji bom govoril na srce, da brez dvoma dovoli.“

„Izborna! Gospod doktor, vi ste izvrstna duša!“

Jelena je izpustila roko Podlesnikovo in odhitela z Irmo naprej.

Tetka Tereza je že sedela na terasi, juha je stala na mizi.

„Le točno, le točno! Kakor ura! Postano kosilo je slabo!“

Podlesnik je pogledal na uro in se poklonil grajščakinji.

„Milostna, samo štiri minute smo zakasnili. Oprostite!“

„Prosim, prosim, gospod doktor! Saj vam ne očitam ničesar. Dobro vem, da sta te dve — tisti nerednici. — Kar izvolite!“

Gospa Tereza je bila gledé obedov nervozno pedantična. Par minut pred poldnem so morali biti vsi zbrani v obednici, in ko

je udarila ura, so sedli, in prav tedaj je morala biti juha na mizi. Zato je bila danes slabe volje, ker je čakala štiri minute.

Podlesnik se je trudil in razvijal vso zgovornost, da je pregnal gospé oblak z lica. Kar ni dosegel on, sta dosegli gospici. Objemali in poljubovali sta jo ter se ji dobrikali kot mladi mačici, da je bila po kosilu najboljše volje.

Po kavi je naročila šampanko — za otvoreitev vodometa. Irma in Jelena sta slovesno vedli na vrt kumico, Podlesnik je pa nesel šampanko. Pred gredico so postavili v senco tetin zibavnik, kamor je sedlo ‚občinstvo‘ — gospa Tereza. Irma je bila odločena za slavnostnega govornika, Jelena, inženir, je imela nalogo, da odmaši cevko, Podlesnik je pa tiščal čep od šampanke, da pravočasno počí in odleti v zrak.

Irma je dokončala svoj govor, kateremu se je gospa nasmejala do solz, čep je počil, in voda je brizgnila kvišku ter pričela šumljati v tolmunček.

„Jej, jej, jej! Saj pravim, no, kako je lepo! Kako je prekrasno, kaj ne, gospod doktor?“

Tako je ponavljala venomer teta Tereza in se vsa srečna ujčkala v zibavniku.

Samoumevno, da ob toliki razposajenosti ni bilo treba Podlesniku mnogo prositi in prigovarjati za veselico prihodnjega dne.

„Prav, prav! Vsi pojdemo. Jaz grem tudi; pa saj moramo, da občinstvu pokažemo našega gosta.“

Gospa je zadremala v naslonjaču, Podlesnik in gospodični so tiho šepetali in se veselili lepega življenja — v vodometnem čistem curku so pa skakljale razposajene kapljice — — —

V.

Precej velika dvorana trške čitalnice je bila natlačena. Dasi program veselice ni obetal mnogo, so bili vendar veseli zlasti letovičarji, katerih je bilo mnogo v trgu, da so imeli nekoliko izpremembe. Gospo grajščakinjo so vsi zelo cenili in zato so bili zanjo in za njeno spremstvo prihranjeni

prostori v prvi vrsti. Irma in Jelena nista mogli odzdraviti vsem poklonom. Vsi mladi trški gospodje so tekmovali, kdo bi ju prej in uljudneje pozdravil. Vsak se je trudil, da izpregovori z njima nekaj besedi. Zaradi tega je Podlesnik samoval in moral začeti pogovor s svojim sosedom. Bil je to krepak mož petdesetih let, umirovljeni stotnik Ksaver Poljak in sedaj prvi trgovec v trgu. Umrli mu je namreč dokaj mlajši brat Hugo, ki je bil odločen za trgovino, in zato je Ksaver odložil sablo in se lotil z vso vnemo kupčije. Bil je zelo izobražen mož, odločen narodnjak in poseben ljubitelj starin.

Zato ni bilo čuda, da sta s Podlesnikom izborna harmonirala in takoj pričela govoriti o najnovejših izkopinah. Poljak je bil neizmerno vesel, da je naletel na zgodovinarja Podlesnika. Povedal mu je, da je njemu zgodovina edino razvedrilo poleg obilnih trgovinskih poslov. Omenil je, da ima precej bogato numizmatično zbirko in k temu mnogo starih knjig in nekaj dobrih listin. Povabil ga je prav prijazno, naj ga čim prej obiše in da naj sicer večkrat pride k njemu, da se kaj pomenita.

„Oprostite, gospod Poljak, saj ne vem, kje je vaša trgovina. Tu v trgu?“

„Kako sem neroden! Saj sem vaš sosed. Ona velika hiša nasproti grajščine je moja. Naš vrt sega prav pod zid grajskega vrta. Gotovo ste nas že videli na vrtu.“

„Da, da! To je izborna. Na večer imate manj posla, in tedaj pridem včasih na vrt, če dovolite. Saj veste, da mora človek pri vsakem študiju imeti nekoga, da se pomeni o stvari, s katero se peča. Sicer nekako okori in nazadnje se mu delo zdi tako mrtvo, da ga ne veseli več.“

„Prav imate! Toisto čutim sam, ker tu ni žive duše, da bi se brigala za to, kar je meni največja zabava.“

Zvonček je zapel, zagrinjalo se je dvignilo, prišla je na vrsto točka: Samospev s spremljanjem klavirja. Na oder je stopila vseskozi samozavestno, a vendar nikakor drzno, marveč celo skromno, vitka blondinka. Oblečena je bila belo, kroj je bil jako ele-

gantem, modern, pa kljub temu tako preprosto, da ni nikakor vzbujal pozornosti. Pričela je peti v najnežnejem pianissimu, note so ji v roki nekoliko trepetale, in tudi glas je bil malce nemiren. A kmalu je zmagala samozavest, lice ji je rdelo čedalje bolj in priklopela je na dan krasna pesem z vsem poletom, z vsem globokim čuvstvom, da je bilo občinstvo zamamljeno od čarobnosti in da je pridržavalo celo dihanje, kot bi se balo, da ne presliši le enega samega glasu. In ko ji je umrla pesem na ustnicah, ni se za trenutek genil nihče, poslušalci so bili kakor uvezani. Šele tedaj, ko se je rahlo priklonila, da odide z odra, zagromel je buren aplavz, zaorili navdušeni klici po dvorani, in občinstvo jo je pozivalo vnovič in vnovič na oder.

Ko se je polegel vihar, se je zdramil tudi Podlesnik in se obrnil k sosеду.

„Prekrasno! Ta gospodična je umetnica! Samo en tak komad je vreden celega večera!“

Poljak se je zadovoljno smehljal, popravljal naočnik, snel ga in brisal z rutico, potem pa obrisal tudi oči — — —

„Gospod doktor, to me zelo veseli, da vam je ugajalo! Vi ste gotovo razvajeni od velikomestnih umetnic in taka skromna veselica na kmetih bi vam vzbujala pravzaprav le pomilovalen smeh.“

„Ne, ne! Toliko prirodnega in tako globokega čuta ne srečamo tudi v dvorni operi ne. Povem vam odkritosrčno, da sem očaran. Prosim, vi poznate gospodično? Neizmerno me zanima.“

Tedaj stopi izza odra občudovana solistinja in sede k očetu — Poljaku, katerega se tesno pritisne kot bi želela očitno izreči: Papa, kaj ne, da sem bila pridna?

Podlesnik gleda — gleda — gleda in v hipu mu je bilo jasno, da sedi pri očetu lepe pevke in kar vstal je ter se poklonil gospici.

„Moja hči Malči, gospod doktor!“

„Filozof Podlesnik.“

Malči se mu je prav rahlo priklonila, pogledala mu v lice, potem pa skromno povescila oči.

„Gospica, dovolite, da vam iz dna duše čestitam. Vi ste nam podali naravnost vzorno estetičen užitek. Čestitam, še enkrat!“

Podlesnik je zažarel v lice. Vsa njegova duša je oživela, probujena po umetnosti, katera edina in veda je vplivala redno na mladega modroslovca tako, da se je v trenutku prerodil, izbrisal vso meglo zamišljenega samotarca z lica, da so se mu oči zasvetile, in je njegov obraz oživel v drhteči rdečici.

Ker je nastopil zbor kot zadnja točka predstave, je moral molčati. Toda zbora ni dosti poslušal. Zvenel mu je bolj v duši kot v posluhu prekrasni solo.

Po zboru je občinstvo vstalo, sluge so iznesli stole v sosedne sobe h pognjenim mizam, dvorana se je priredila za ples, na oder je prišel orkester.

„Saj ostanete pri plesu?“ omeni Poljak.

„Seveda, gospod Poljak.“

„Torej se vidimo!“

„Brez dvoma. Samo sedaj moram poiskati mizo za grajščinske.“

„Sedemo kar skupaj. Saj sva z gospo — soseda!“

Poljak se je hitro preril do gospe Tereze, povedal ji, da se je seznanil z grajskim učnjakom ter predlagal, da sedejo skupaj k mizi.

Podlesnik se je ozrl po Malči, a ta je šla iskat mlajšo sestrnico Viko, da ji pomaga odložiti obleko, ker je pri igri nastopila v krajši ulogi. Ker drugih znancev Podlesnik ni imel, je stal mirno pred odrom in ogledoval ljudi. Iskal je Irmo in Jeleno. Sredi dvorane je stalo nekaj mladih kavalirjev, med njimi neki častnik. Dvorili so na vso moč Jeleni in Irmi, ki sta se glasno smejali in bili izborne volje. Stal je dalje časa, da so Poljakovi in grajščakinja že dobili pripravnó mizo, kamor sta šli tudi gospici Jelena in Irma. Šele tedaj se je tudi sam — nepoznan — približal znanemu omizju. Pozdravil je gospici, a spoznal je hitro, da bo nocoj pri teh brez uloge. Bili sta tako angažovani od mladih junakov - veseljakov, da za Podlesnika še pogleda ni bilo iz

tistih lepih plavih oči. Pravzaprav mu je to bilo všeč. A moral si je priznati, da ga vendar silno peče. Doma jima je hlapčeval, ubogal jih kakor kužek — sedaj, ko je drugih dosti, pa lahko ostane za durmi sluga prav ponižen. Začutil je globoko ponižanje in takoj sklenil, da mora zmagati. Zato se priporoči Jeleni za prvo četvorko, o kateri je imel že skoro zagotovilo z doma.

„Oprostite, že desetkrat oddana!“

Obrnila se je hitro k nosljajočemu poročniku, ki je stal kakor vlit pred njo in v brezkončnih poklonih ponavljal vse neduhovitosti, kar jih je nalovil tekom svojega vojakovanja.

Podlesnika je zbolelo, in srce se mu je skrčilo, da bi od jeze udaril po mizi. Spoznal je, da je v resnici ljubosumen na Jeleno, in to ga je še bolj togotilo. „Osveta, osveta!“ je vršalo po njegovih mislih in takoj je sklenil, da ju prezira ves večer pa da bo do Malči brezmejno prijazen in ljubezniv.

Dasi posebna dvorljivost ni bila njegova lastnost, ga je vendar probudila maščevalnost, da je v njem zkipelo, in da mu je tekla govorica tako gladko in zabavno, da je osvojil naenkrat vso mizo: Poljaka, hčerki in grajščakinjo. Njegovi dovtipi so imeli tudi dosti soli, njegova govorica je bila bogata duhovitosti, in priletni Poljak se je kar zaljubil v mladega doktorja.

Plesalo se je že nekaterekrat, in posamezni pari, zlasti še gospodične, so že napravile mnogo opazk gledé novega gosta.

Izpočetka so trdile, da mora biti sitnež, da je premalo olikan, ker vzpričo toliko plesavk nobene ne zaprosi. Ko so pa čule, kako izborna zabava celo mizo, so ga hitro spravile v zvezo z Malči in kakor en glas je šlo šepetaje po dvorani: „Snubec!“

Jelena se je sicer izborno zabavala. V njej je plalo burno življenje in kot metuljec se je zibala po plesiču in se igrala s častivci, ki so jo oblegali. Toda njenim očem niso bili skriti Podlesnikovi pogledi, ne rahla rdečica Malkina, ki se je izvrstno naslajala ob njegovih besedah. Taisto je opazovala tudi Irma. Prišla je do Jelene, prijela jo za roko in zašetali sta sami po dvorani.

„Ali vidiš?“

„Vidim!“

„Izpeljala nama ga bo!“

„In kaj je na njej?“

„Nič! Majčkino peti zna!“

„Pesmi kakor za pogreb.“

„Jelena, vse sile je treba napeti jutri, da zavladava!“

„Vse!“

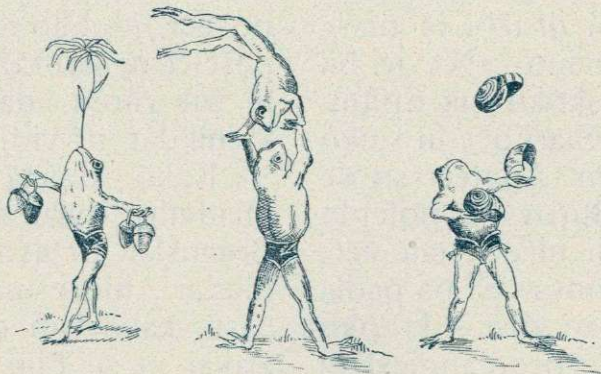
Aranžer je zval na četvorko.

Tedaj se predrami Podlesnik in se zave, da je zelo malomaren, ker ni še povabil Malči plesat. Sicer je prišlo že nekaj plesavcev, a se je izgovorila, da je utrujena.

„Prosim, gospica, morda izvolite z menoj četvorko?“

„Navadno ne plešem. A vendar z vami..“

Stavka ni končala. Dvignila se je in Podlesnik jo je odvedel med vrste. (Dalje.)

Po angleško-burski vojni.

Napisal Ivan Barbič.

(Konec.)

II.

Ene vrline ne more utajiti Burom najhujši sovražnik —: njihovega poguma. Ne bomo opisovali še enkrat številnih bitov in bojev v angleško-burski vojni, saj se je o tem pisalo že dovolj. Vendar si ne moremo kaj, da se ne bi ob tragičnem sklepu te vojne ozrli na nekatere pojave nenavadne hrabrosti, katerih priče so bile transvaalske poljane.

V burskih vrstah se je borilo mnogo še nedorastlih dečkov. Celo v onem strašnem boju pri Modder-Riverju, v katerem so Angleži ujeli Cronjeta, se je bojevalo mnogo dečkov. Še Angležev je bilo groza, ko so gledali v kotlino, v kateri je bomba za bombo zasipavala Bure. Deset dni so burski bojovníki hrabro vztrajali v bitki, dasi so se krogle in bombe sipale na nje kakor toča. Ko je tiste dni brzjav poročal o dogodkih pri Modder-Riverju, se je svet zgražal nad strašnim položajem Cronjetove čete. Vsakdo bi bil mislil, da je imel Cronje tedaj okrog sebe same jeklene može, ki so že v mnogih bojih zrlji smrti v obraz in ki zato ne vedó več, kaj je strah. A ni bilo tako. Ko je bil Cronje ujet, so v njegovi četi našli premnogo starčkov in dečkov. Neumljivo je, kako so mogli slabotni dečki hrabro vztrajati v tako strašnem položaju, kakor jih malo pozna zgodovina.

V besni bitvi na Spionskopu je eno prvih burskih zastav, ki so prišle na vrh hriba, prinesel neki burski deček. Dasi je bil še majhen, sta ga vendar oče in stari oče vzela s seboj na vojno. V njuni družbi je prvič zastavil življenje za domovino. Oče je bil zastavonoša in je ob naskoku na Spionskopu stal v prvih vrstah. Stari oče in sinko sta se bojevala tik ob njem. Angleži so se branili strastno; mnogo Burov je poglelo po Spionskopovih rovi in niso vstali več. Padel je tudi oče, zastavonoša. Ni pa padla zastava; zagrabil jo je stari oče s krepko roko in je hitel z njo dalje proti angleškim vrstam. Bojno navdušenje ga je navdalo z mladeniškim ognjem. Pa to je trajalo le za hip; tudi njega je podrla sovražna krogla. Zastavo pa je dvignil vnuk starega junaka,

nesel jo je nevstrašeno dalje in je zmagnosno dospel z njo na vrh Spionskopa! Zmaga je bila dobljena!

Uprav zaradi neverjetne hrabrosti Burov se je razširilo mnenje, da je burski narod nepremagljiv, in da bosta republiki Transvaal in Oranje ostali neodvisni. Za slučaj pa, ako bi Buri ne mogli zmagati Angležev, je vse mislilo, da se bodo Buri rajši borili do zadnjega moža, kakor pa bi priznali angleško nadoblast.

Neprijetno iznenadeni so bili vsi burski prijatelji, ko je dné 2. junija t. l. brzjav naznanil širnemu svetu, da so se Buri popolnoma podali Angležem. Mnogim se je ta novica izprva zdela neverjetna. Toda poznejša, natančnejša poročila so jo potrdila.

Ker smo bravcu podali pregled dolgov, katere so Angleži in Buri hoteli siloma poravnati v tej vojni, zato ne bo odveč, če poizkusimo ugeniti, kakšno bi utegnilo biti medsebojno razmerje obeh narodov v prihodnosti.

Mogoče je dvoje.

Če izid burske vojne motrimo z angleškega stališča, moramo reči, da je sedaj mir v Južni Afriki zagotovljen, in da bo burski narod kmalu postal popolnoma angleški. Saj so Buri pač morali uvideti, da je boj z orjaško britansko državo brezuspešen. Vzor burskih mladeničev odslej ne bo več prostost domovine; spoznali bodo, da Bur le tedaj lahko kaj postane, ako se prelevi v Angleža. Kaj so mogle nekdanje burske republike nuditi najboljšim svojim državljanom? Skoro nič. Največ, kar je mogel Bur doseči, je bilo to, da je postal predsednik peščici neizobraženih kmetovavcev. In še tu ni bil varen, da bi ga ne izpodrinil rojak, ki nikdar ni videl šole znotraj.

Kako krasna prihodnost pa se obeta mlademu Buru, ki stopi v angleško službo! Britanska država, v kateri solnce ne zaide nikdar, more nadarjenemu možu podeliti časti, kakor jih doslej ni mogla še nobena. Zakaj ni še bilo kraljestva, ki bi se po razsežnosti, bogastvu in izomiki podanikov moglo meriti s sedanjo Anglijo. Kaj je bil Julij Cezar ali Oktavian Avgust v primeri s kraljem Velike Britanije in cesarjem Indije?

Ne da se tajiti, da Anglija res lahko bogato odškoduje Bure za prostost, ki jim jo je vzela. Kdo je vedel prej za neznatni burski narodič? Prvi možje med Buri, kakor Krüger, Joubert, Cronje so bili širjemu svetu popolnoma neznani. Prvi dostojanstveniki angleškega naroda pa vladajo svetovni velesili. Pač mamljivo je, stopiti pod zastavo naroda, ki svoje zveste podanike lahko plačuje s tako častjo, s takim bogastvom in s toliko mogočnostjo, kakor more to Anglija. Slavohlepniim značajem je takšna izkušnja nepremagljiva. In ako bo burski narod izginil z zemlje, bo njegovo smrt povzročil mamljivi sijaj angleške mogočnosti.

Ali se bo to zgodilo? Kdo ve?

Po silnih naporih, ki jih je burski narod pretrpel v zadnji vojni, pretrpel zastoj, ni nemogoče, da se mu jeklena volja upogne, in da ga za vedno mine želja po neodvisnosti. Saj je moral vsak Bur spoznati, da njegova domovina nima druge izbire, kakor vdati se Angliji ali poginiti. In slednjič je vendar vsakomur življenje ljubše kakor vse drugo.

To je en način, po katerem bi se utegnili razviti bodočnost Južne Afrike. Angleži so trdno prepričani, da Transvaal in Oranje drugačne prihodnosti sploh imeti ne moreta. Deloma jim pritrujemo. Ako bi človek imel samo um, bi v takih razmerah, v kakršnih so sedaj Buri, drug izid res ne bil mogoč. Ako Buri trezno in hladno presodijo svoj položaj, morajo priznati, da storé najpametneje, ako se čimprej prelevé v Angleže.

Toda usode južno-afriških deželâ že izdavnâ ne vodi razum, marveč strast. Angleže je gnal v vojno strasten pohlep po deželah, po zlatu in diamantih. Burom je potisnila orožje v roko strastna ljubezen do svobode. Vzrok, da je bil boj tako ljut in da se je vkljub nečutenim žrtvam nadaljeval cela tri leta, je bila obestranska vroča strast.

Angleži so svoji strasti zadostili. Dobili so v oblast južno-afriške zlate rudnike. Odprla se jim je pot proti severu. Dosegli so razne malenkostne, postranske namene, ki so tudi nekoliko povzročili vojno. Tako jih je n. pr. hudo peklo, da angleški podaniki v burskih republikah niso imeli volilne pravice. Vse to so sedaj dosegli.

Toda uprav onega, kar so želeli najbolj, niso mogli doseči. Nameravali so s to vojno povzdigniti slavo in mogočnost Velike Britanije. Chamberlain je hotel postati drugi Bismarck. Želel je skovati verigo, ki bi bila angleške naselbine za vedno vklenila v suž-

nost. Njegov vzor je bil, vzeti naselbinam samostojnost in angleško državo centralizirati. Drzen je bil ta načrt. Z njim se je Chamberlain postavil na stališče, popolnoma nasprotno onemu, ki so ga sredi devetnajstega stoletja zavzemali prvi angleški politiki. Okrog l. 1850. se je namreč angleška vlada po dolgem premišljanju oprijela misli: naselbinam naj se dá kar največ prostosti, dovoli naj se jim popolna samouprava, vsaka naselbina naj ima svoj parlament in svoje ministrstvo. V Londonu so bili tedaj prepričani, da bi kolonije vsled teženja po prostosti kmalu odpadle od Anglije, ako se jim vse to ne dovoli. Velika Britanija se je zavezala, da bo v raznih ozirih, zlasti gledé na vojaštvo, podpirala naselbine; kolonijam samim je pa angleška vlada naložila le prav majhna bremena.

To je bila zdrava politika. Izkušnja petdesetih let je potrdila, da je tak način kolonialne uprave najrazumnejši. Že zgled nekdanje rimske države uči, da ni umestno, ako se razsežna, svetovna država popolnoma centralizira. Rimski vladarji so si upali za svoje namestnike postavljati najslabše ljudi. Službe cesarskih namestnikov po pokrajinah so se dostikrat v Rimu prodajale onim, ki so največ plačali, čeprav so bili za dotično službo popolnoma nesposobni. In taki namestniki so bili za pokrajine prava šiba; vladali so trinoško; drli so ljudstvo, da bi dobili nazaj denar, ki so ga plačali za namestniško službo. Te nezdrave razmere so zelo pospešile propad starega Rima. Prav tako bi bilo morda že v minulem stoletju razpalo ogromno angleško kraljestvo, ako bi sredi XIX. stoletja stranka Whigsov in pristaši vlade ne bili priborili angleškim kolonijam samouprave.

Chamberlain je ubral drugo pot. Z zmago nad Buri je hotel naselbine navdušiti za ožjo zvezo z Anglijo. Prav to mu je pa popolnoma izpodletelo. Ob kronanju Edvarda VII. so poslale vlade vseh naselbin v London svoje zastopnike h konferenci, kjer naj bi se posvetovali, ali naj se naselbine tesneje priklopijo Angliji ali ne. Zastopniki kolonij so bili odločno za to, da naselbine ohranijo dosedanje prostost. Izid konference je bil za Chamberlainovce tako poniževalen, da si angleška vlada ni upala, objaviti ga v celem obsegu.

Sicer je bilo tega pričakovati. Čete, ki so jih angleške naselbine poslale v Transvaal tekom vojne, niso dobile najvzvišenejših pojmov o Veliki Britaniji. O tem nas prav

lepo poučuje zasebno pismo nekega častnika avstralskih prostovoljcev, ki je bilo objavljeno v časopisu „Morning Herald“, izhajajočem v Pertu v Zahodni Avstraliji. Častnik popisuje, kako so o neki priliki Angleži grdo ravnali z Buri, in sklepa pismo s sledečimi besedami:

„Ne morem pozabiti tega žalostnega prizora; opozoriti moram na to, da mi možje iz Avstralije nismo zaradi tega prišli čez morje, da bi se na tak način vojevali. Čemu neki? Cui bono? — Razen tega ni posebno prijetno, v taboru in pri angleških tovariših veljati kot prijatelj Burov. Naj Anglija svoje umazano perilo sama pere in zagovarja!“

Chamberlain torej ni dosegel, kar je hotel. Sicer je to za Anglijo sreča. Kdo ve, ali ne bi provzročilo propada angleške države ravno to, če bi se kolonijam vzela samostojnost? Vse drugo pa, karkoli so Angleži hoteli doseči z bursko vojno, so dosegli. Njih pohlep je nasičen!

Drugače Buri. Vsi načrti so se jim izjalovili. Njih nadčloveški trud in vsa čudovita dela njihove hrabrosti — vse je bilo zastoj! Strast, ki jih je gnala v boj, se jim je vsled poniževalnega izida te vojne še bolj razvnela ... Neprestano jim jo bodo netile neprijetne razmere, v katerih bodo živeli odslej. Prostosti, ki je burski naravi potrebna, kakor ribi voda, ne bo več. Že samo to jih bo sililo v nov upor. Prišli bodo nazaj v domovino možje, kakor Cronje, ki je cela desetletja slovel kot nepremagljiv general, naposled pa je sramotno podlegel Angležem. Nekdaj so ga imenovali južnoafriškega leva; Roberts pa mu je iztrgal zmagovalni venec z glave. Možje, ki so kdaj prej sloveli kot zmagovalci, bodo pač rovali tako dolgo, da se bo vnela med Angleži in Buri nova vojna. Sicer pa tudi celi burski narod po tako slavni vojni, kakor je bila zadnja, ne more biti zadovoljen s sedanjim položajem.

Vsaka vas, vsak hrib, vsaka reka spominja Bure kake zmage nad Angleži. Število porazov izgine, ako se primerja s številom zmag. Da bi po tako slavni preteklosti narod mogel biti zadovoljen z izgubo prostosti, ni mogoče.

Prezreti ne smemo, da bodo iz dečkov, ki so se udeležili zadnje vojne, vzrastle bojaželjni možje, kakršnih celo burski narod doslej ni imel mnogo. Ali je mogoče, da bi angleško nadoblast potrpežljivo prenašali junaki, ki so že kot otroci izkusili, da en Bur, najsi je tudi otrok, lahko v beg zapodi

deset Angležev? Redki so, ki že v mladosti okusijo sladkost zmage; iz takih mladeničev rastejo vedno jekleni, neupogljivi značaji; in prav takšnih mož bo imelo bursko ljudstvo v bližnji prihodnjosti obilno število.

Vemo tudi, da Bur ne potrebuje mnogo priprav za vojno. Po novih mirovnih pogojih bo smel nositi puško. Konj ima kot živinorejec itak dosti. Drugega mu pa za vojno ni treba. Ako bo rabil obleke in živeža, vzel ga bo Angležem, kakor ga je jemal doslej.

V nekem oziru bi skoraj morali trditi, da je nova vojna v Južni Afriki naravnost neizogibna. Kako so Angleži opustošili burske dežele! Kolikokrat so v načinu vojevanja prekršili mednarodno pravo! Spomin teh krivic mora iznova zbuditi stari srd.

Kakor roparji so požigali burska poslopja iz gole maščevalnosti! Z ženami in otroki so delali tako sirovo, da jih je mnogo umrlo prezgodnje smrti. Koliko Burov je padlo v boju! Lahko sklepamo iz neštevilnih bojov, ki so se vršili v tej vojni, da je malone vsaki burski rodovini ta vojna ugrabila katerega njenih dragih. To boli. Čeprav bi v burskih srcih prej ne bilo najmanjše strasti, bi se vsled teh bridkih izgub moralo vneti v njih strastno sovraštvo do roparskih Angležev in divja želja po maščevanju. In ako bo usodo Južne Afrike tudi še vprihodnje odločevala strast, ako bodo Buri tudi še zanaprej bolj poslušali srce kot razum, bodo v burski deželi kmalu spet zagrmeli topovi.

Za sedaj pa je bursko ime globoko ponižano. Povest o angleško-burski vojni je podobna zgodbi, katere začetek in sreda sta krasna, konec pa žalosten. Ali pa morebiti povesti še ni konec? Smo-li morda čuli šele prva poglavja? Morda se je res v Južni Afriki začel med germanskim in anglo-saškim življenjem boj za svetovno vlado, boj, ki še ne bo kmalu izvojevan? Mogoče je, da se obistini mnenje tistih, ki zagotavljajo, da energija Burov še ni zlomljena. Baje se nahaja še dokaj Burov, ki so odločno zato, da se o prvi priliki zopet napove Angležem vojna. Dewet sam je oni dan, ko se je sklenil mir, zaklical: „Ta vojna je bila šola za prihodnjo!“

Zato je nemogoče z gotovostjo napovedati, kakšna bo prihodnjost Južne Afrike. Vsekako se bo še mnogokrat obistinil izrek starih Rimcev: „Semper quid novi ex Africa — Vedno slišimo kaj novega iz Afrike!“

Od Save do Bospora.

Potopisni spomini. — Napisal **Ivan Knific.**

(Konec.)

XLII.

Veliko veselje je za vsakoga, če dobi v tujini znanca-rojaka; veliko veselje je pa tudi za onega, ki živi v tujini, če ga po dolgem času obišče rojak iz domovine. Vesela sta bila g. Bezenšek in g. Žerovnik, še bolj vesel sem bil seveda jaz. Pripovedovali smo si o domovini, o naših slovstvenih, gospodarskih in političnih razmerah; slednjič smo se morali pa posloviti. G. Bezenšek je odšel na gimnazijo, predavat logiko, jaz in g. Žerovnik pa na kolodvor, kjer sva pri steklenici vina kramljala toliko časa, da je prišel vlak iz Carigrada. Stisneva si roki, tisoč pozdravov mi izroči na vse znance, pa hajdi naprej proti Sofiji!

O Plovdivu naj omenim še to, da ima mesto ne samo moško, ampak tudi žensko državno gimnazijo. Razen tega so si Grki sezidali i moško i žensko gimnazijo z grškim, katoličani pa istotako moško in žensko gimnazijo s francoskim učnim jezikom. Mi pa vedno še mislimo, da so Bolgari neomika. i. Šest gimnazij v kakem provincialnem mestu, kje jih dobiš v Avstriji?

Vlak drdra po plovdivski ravnini proti Tatar-Bazardžiku. To mesto so pred več sto leti ustanovili Tatari, odtod njegovo ime. V mestu, kakor tudi proti jugu in zahodu od njega, biva še mnogo Bolgarov-mohamedanov. Imenujejo se Pomaki in so zelo bojaželjen narod. V okolici mesta so veliki vinogradi in polja, na katerih raste riž. Obdelujejo pa polje še jako preprosto. Vlada dela na to, da povzdigne kmetijstvo in vinarstvo, pa je zato ustanovila več kmetijskih šol. Na eni izmed takih šol v Plovdivu poučuje tudi g. Ignacij Bezenšek, brat g. profesorja.

Pri postaji Sarambej zavijemo v gorovje. — Kakor že omenjeno, loči Balkan Vzhodno

Rumelijo od prave kneževine Bolgarije. — Orientska železnica ga preseka pri Vakarelskem prelazu. Od Sarambeja dalje se vije železnica ob deroči in šumeči Marici navzgor. Dolina se vedno bolj zožuje; strmi hribi obdajajo železniško progo. Vlak sopiha. Ni čuda; strmina znaša 1:40, to se pravi: na vsak kilometer se dvigne proga za 25 m! Še pri šentgothardskem prelazu v Švici znaša strmina kvečemu 27 m na 1 km. Počasi rijemo navzgor. Visoke neobrasle gore nas obdajajo; najvišja, Sultanica, je visoka do 3000 m. Pri postaji Stambulovo smo slednjič dospeli do gorske planote.

Gorska planota je precej dolga in široka. Na njej izvira reka Marica. Pusta je in nerodovitna. Pastirji pasejo na njej svoje čede. To so vam tekle ovce, ko so zaslišale sopihanje vlaka! Psi so se pa zaganjali vanj, kot v raztrganega berača; omagali so seveda prej kot vlak. Še nekoliko se vzpnemo navzgor, in prekoračili smo mejo Vzhodne Rumelije; pristali smo pri postaji Vakarelu, ki leži 825 m nad morjem in je obenem najvišja točka med Dunajem in Carigradom. Vakarelska gorska planota je razvodje med Marico in Donavo, med Egejskim in Črnim morjem.

Ko se nekoliko odpočijemo od naporne vožnje, jo piskamo veselo naprej. Z isto strmino jo režemo navzdol proti veliki sofijski ravnini. Prekoračimo par viaduktov, med njimi tudi enega, ki je dolg 156 m in visok 44 m in ki vodi čez strm prepad, in kmalu dospemo do ravnine. Proti jugu se nam smeje Rilo-gorovje; proti zapadu nas pozdravlja visoki Vitoš, ob katerega vznožju leži bolgarska stolica; pred nami pa se širi velika rodovitna ravnina. Prišli smo v drugačno podnebje. V Plovdivu je bilo še tako lepo gorko, tukaj pa je uprav hladno.

Kaj bi ne? Saj leži Sofija 550 m nad morjem! Nekaj dni poprej je deževalo; zato je bil visoki Vitoš pokrit z belim snegom.

Vlak se ustavi na lepem in prostornem kolodvoru. София se blesti nad njegovim vhom. Zopet sem si najel „faëton“ in dva iskra vranca, da sem spravil svoje suhe kosti pod varno zavetje hotela „Odesa“.

Ozrimo se za trenotek v zgodovino Bolgarije!

Kneževina Bolgarska je najmlajša država na Balkanu. Da, bili so časi, ko so v deželi vladali bolgarski carji, kakor car Simeon, car Kalojan itd.; pa kje so že tisti časi! Deželo so si osvojili Turki, ki so jo ohranili do l. 1878. Spomladi tega leta pa je ruski general Gurko prišel v mesto Sofijo, podrl

Bolgarski knez Ferdinand I.

in požgal večino starih turških hiš in v mestu postavil vojaške šatore. Pod pritiskom Rusije je Berolinski kongres določil, da bodi Bolgarija samolastna kneževina; plačuje naj pa vendarle sultanu nekaj davek, da s tem pripozna njegovo nadvlado. Sultan je torej v teoriji še vedno pokrovitelj Bolgarije.

Narodna skupščina je l. 1879. izvolila za svojega vladarja princa Batenberškega, ki je kot Aleksander I. zasedel bolgarski kneževski prestol. Vsled domačih homatij in vsled pritiska od strani Rusije je bil l. 1886. primoran, da je odložil vladarstvo in ga izročil narodu. Odšel je v Avstrijo, kjer je živel pod imenom grof Hartenau in umrl v Gradcu l. 1893. Narodna skupščina pa si je izbrala za vladarja princa Ferdinanda

Koburškega, ki je l. 1887. zasedel bolgarski prestol in si pridela naslov: „Negovo carsko visočestvo knjaz Ferdinand I.“ L. 1893. se je poročil s kneginjo Marijo Luizo, ki je bila zelo dobra gospa, pa je umrla l. 1898.

Ferdinand I. je torej „knez“ bolgarski; rad bi postal „kralj“, pa tla še niso godna za to. Znana je njegova „kramarija“ z vero. Knez sam je katoličan, in verna katoličanka je bila kneginja Marija Luiza. In vendar je dal svojega sina, prestolonaslednika Borisa, „prekrstiti“ in ga vzgaja pravoslavno. Srečna Bolgarija! Aleksander I. je bil protestant, Ferdinand I. je v krstno knjigo vpisan kot katoličan, Boris pa bo pravoslaven! Morebiti bo naslednik Borisov prestopil v židovsko ali celo v mohamedansko vero.

Šestletnega Borisa imajo, kakor se vidi, Bolgari zelo radi. Povsodi vidiš njegovo fotografijo. Potlačili so mu srajco za hlače, obuli mu visoke škornje, opasali mu bridko sabljico, lepo ga počesali in mu dejali na glavo bolgarsko narodno kapo. Bog ga ohrani še dolgo časa pri življenju in mu daj boljši um in pamet, kot jo ima njegov oče Ferdinand!

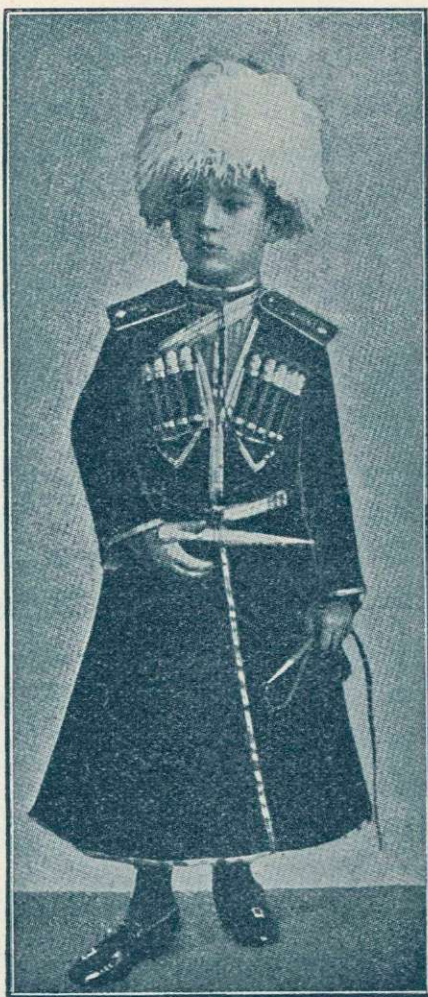
XLIII.

Vprašate me, kakšna je Sofija (izgovori: Sófja). Pri bradi Mohamedovi, lepa je bolgarska stolica, da nisem pričakoval kaj takega. Da se bolje razumemo, pogledjmo nekoliko v njeno zgodovino.

Ustanovil, oziroma razširil je mesto cesar Trajan, ko je užugal uporne Dake. „Ulpia Serdica“ je bilo glavno mesto tukaj bivačih Serdov. Tudi cesar Konstantin, ki je bil doma iz Niša, je rad prebival v tem mestu; rekal je ponosno: „Moj Rim je Serdika.“ Pozneje je bil „Sredec“ stolica bolgarskih knezov in carjev. Tudi za turške vlade so tukaj stolovali turški paše. L. 1878. so Rusi razdejali stare „barake“. Ko je knez Aleksander Batenberški prišel v Sofijo, (edino to ime je sedaj uradno; „Sredec“ so zavrgli) je bilo mesto grozno razrušeno. Prvi knez je vse storil, da bi povzdignil in olepšal

svojo stolico. Tudi Ferdinand je že marsikaj storil v tem oziru. Podrli so stare bajte, ki so bile ali lesene ali pa zidane z ilovico. Planirali so mesto; zato se vse ulice križajo pravokotno.

Tako širokih cest vidiš malokje, kakor jih ima Sofija. Načrt je uprav visokoteč: Sofija bodi najlepše in najmodernejšo mesto. Žal, da še napol ni dodelano. Po vsem mestu in daleč vunkaj v predmestja vozi električna železnica; vse ceste so preprežene z njo. Razsvetljeno je mesto z elektriko;

Boris, bolgarski prestolonaslednik.

tudi ima dobro kanalizacijo in dober vodovod. Izkratka: mesto bo kar mogoče lepo in elegantno, pa šele tedaj, ko bo dodelano.

Sofija ima do 50.000 prebivavcev. V zadnjem času raste neverjetno hitro; l. 1880. jih je imelo šele 20.000. Vse hiše so zidane novodobno. Mesto ima marsikaj monumentalnih stavb že sezidanih; veliko jih je pa šele projektiranih.

Lepa je zlasti knežja palača; seveda je zastražena z domobranci. Lepi so javni na-

sadi v njeni okolici. Še dokaj lepa je poslanska zbornica, „sobranje“. Nad njenim pročeljem se sveti narodovo geslo: Съединението прави силата. ¹⁾ Isti napis bereš tudi na kovanih novcih, bolgarskih „levih“. Kot siten človek sem jo vlomil v zbornico, ne da bi koga vprašal za dovoljenje; pa me niso postavili na cesto. Dvorana je dokaj lepa; seveda se z dunajsko ne more kosati. Prostora ima za 200 poslancev, če se ne motim; tako nekako mi je vsaj pripovedoval vratar, ki je pritekel za menoj.

Lepa poslopja so: narodna banka, gimnazija, državna tiskarna; lepa so ministrstva; lep je narodni muzej, kakor tudi mavzolej kneza Aleksandra, čigar truplo so po smrti prepeljali v Bolgarijo. Preprosta stavba je vseučilišče, ki ima samo dve fakulteti: juridično in filozofično; medicinci se morajo vežbati bodisi v Rusiji, Avstriji ali pa v Parizu. Lepi sta pravoslavni cerkvi: stolnica bolgarskega patriarha in „sveti Spas“. Tudi Bolgari imajo namreč lastno narodno cerkev s sedežem v Sofiji.

Mesto Sofija leži v ravnini, dobro uro od vznožja neobraslega Vitoša. Sredi mesta je nizko-vzvvišen prostor; vrhu njega stoji cerkev, oziroma razvaline nekdanje cerkve sv. Sofije. Bila je to njega dni lepa stolnica s tremi ladjami. Samo ena stranska ladja se še rabi za (pravoslavno) službo božjo. Po tej baziliki je dobilo celo mesto svoje ime. Po lestvah lahko splezaš na vrh cerkve. Seveda sem zlezel vrh najvišje kupole, odkoder sem imel zelo lep razgled na mesto in okolico. Blizu teh razvalin so že l. 1882. postavili temeljni kamen za novo stolnico. To bo nekaka zaobljubljena cerkev, posvečena v čast sv. Aleksandru, v spomin osvojenja kneževine bolgarske izpod turškega jarma.

Drugih znamenitosti vam ne bom našteval; dolgočasil bi vas. Ponovim naj na kratko: Mesto bo prav elegantno in moderno, ko bo enkrat dodelano. Sedaj pa ima še vse polno praznega prostora, na katerem

¹⁾ Edinost tvori moč.

nameravajo postaviti lepe palače in monumentalne stavbe. Morebiti bo delo dovršil še mali Boris, ali pa še ta ne. Počakajmo torej še nekoliko!

XLIV.

Recimo dve tri o Bolgarih!

V 6. stoletju po Kr. so pridrli v sedanjo kneževino Bolgari, narod, ki je pripadal finsko-uralskemu plemenu. Podvrgel si je na Balkanu živeče Slovane; v zameno pa je sprejel njih jezik. Bolgari so torej neka mešanica finskega plemena s slovanskim. Seveda so sedaj Slovani z dušo in s telesom. Za časa sv. Cirila in Metoda so pod knezom Borisom prestopili h krščanstvu.

Bolgarščina spada med jugoslovanske jezike in je za nas Slovence težje razumljiva od hrvaščine in srbščine. Bolgari rabijo cirilico, pa nekoliko različno od srbske. Po ruskem načinu rabijo še polglasni ъ; od Rusov so povzeli tudi я (ja); na staroslovenščino pa nas spominja nosnik Ѧ (on), ki rabi Bolgarom mesto srbskega у (u). Posebnost bolgarščine je ta, da rabi člen: тѣ, та, то, katerega pa ne postavlja pred samostalniki, marveč mu ga obeša zadaj. Odpočetka se ti zdi nekoliko čudno, ko vedno in vedno bereš ta nazadek: князѣтъ (knez), политикѣта, станцията (kolodvor), съединението (edinost) itd.; pa slednjič se navadiš tudi tega.

Kakor je jezik več ali manj soroden ruskemu, tako pa tudi ljudstvo simpatizira z Rusi. In kako bi tudi ne? Saj edino le Ruse ima zahvaliti za svojo samostojnost; Rusi so l. 1878. obudili staro kneževino bolgarsko. V spomin hvaležnosti so Bolgari postavili lep spomenik v rusko-turški vojski padlim ruskim zdravnikom; na odličnem mestu v Sofiji pa stoji obelisk, postavljen na čast ruskemu „carju osvoboditelju“, Aleksandru II. z napisom: „Въ царствованіи Александра II.го, императора всероссійскаго, волею и любовью его, освобождена Болгария 19. февраля 1878. года.“ (Za vladanja Aleksandra II., ruskega carja, je bila po njegovi volji in ljubavi osvobojena Bolgarija dne 19. februarja l. 1878.)

Na vse balkanske slovanske države vpliva mogočna Rusija, ki jih je takorekoč vzela pod svoje okrilje. Zlasti pa se pozna njen vpliv v Bolgariji. Vsa zunanja, pa več ali manj tudi notranja politika se vodi vedno tako, kakor je po godu „vserosijskemu imperatorju“.

Gorje, da bi knez kaj storil na svojo pest, ali pa še celo proti Rusiji! Prejšnji, Aleksander I., je hotel nastopiti samostojno, pa je moral iti v pokoj. Simpatije Bolgarov nasproti Rusiji pa niso prisiljene, marveč le izraz hvaležnosti. S kolikim veseljem so lansko pomlad pozdravljali ruskega velikega kneza Aleksandra Mihajloviča!

Tudi vojaščina je opravljena po ruski modi. Vojaki nosijo široke, nizke ruske kape, nekake krožnike.

Bolgari so vrlo izobražen narod. Časopisov imajo brez števila. Omenjam samo nekaterih političnih listov kakor: „Večerna pošta“, „Bulgarija“, „Svobodna дума“, „Mir“, „Narodni prava“, „Reformi“, „Slovo“, „Napred“. Koliko pa je razen tega še gospodarskih, leposlovnih, vednostnih! Na Balkanu niso toliko zaostali, kakor si mislimo na zapadu. Ko bi se izkušali, v marsikateri stvari ne vem, kdo bi zmagal.

Za politiko se zelo zanima tudi nižje ljudstvo; saj so bolgarske volitve znane kakor srbske ali ogrske. Več strank se bije za mandat; najmanj tri volivce morajo ubiti. V deželi vlada tiskovna svoboda, zato se časopisi lasajo po volji. Karavelov, vodja ljudske stranke, je prišel agitirat v plovdivsko okolico. Nasprotniki so pisali: „Črna krava se je prišla past na plovdivsko polje.“¹⁾ Tudi svetlega kneza ne ščiti vedno njegovo „carsko visočestvo“; samo mali Boris je v milosti pri vseh.

XLV.

Nekaj časa se še vozimo po rodovitni sofijski ravnini. Kmalu pa se prične svet vzdigovati; zašli smo med gričevje, pot nas vodi proti soteski dragomanski.

¹⁾ Kara (turško) = črn, karava = krava.

Pri postaji Slivnica se pričinja ono bojno polje iz l. 1885., ki je oskrunjeno z bratovsko krvjo. Ker je bil Milan na boj že pripravljen, so izprva zmagovali Srbi. Podili so Bolgare od Dragomana proti Sofiji. Pri Slivnici so se jim junaško postavili po robu Bolgari. Vnela se je krvava bitka. Vojna sreča se je zaobrnila: Srbi so zbežali proti Dragomanu in Caribrodu ter so se ustavili šele pri Pirotu. Bolgari seveda za njimi. Bitka pri Pirotu je zopet nesrečno izpadla za Srbe. Le-ti so sicer pognali v zrak pirotsko trdnjavo, pa so vendarle tekli naprej. Vmes je posegla Avstrija, in boja je bilo konec; Srbi so bili za poraz bogatejši. Kralj Milan jih je spravil v škodo.

Vlak sopiha navzgor; strmina je velika. Slednjič dospemo do vrha prelaza, kjer leži selo Dragoman. Okolica je pusta, nerodovitna, malo obljudena; samo pastirji pasejo tod svoje čede. Ob deroči Nišavi se spuščamo navzdol. Soteska je ozka, romantična. Večkrat prekoračimo rečico, dokler se slednjič ne ustavimo na zadnji bolgarski postaji, Caribrodu. Zapusté nas bolgarski sprevodniki in sprejmejo srbski. V Caribrodu smo pridobili eno uro. Bolgarija, kakor tudi Rumunija in Turčija, računa po vzhodnoevropskem času, ki je za celo uro pred zahodnoevropskim, po katerem šteje Srbija, kakor tudi Avstrija in Nemčija. Na kolodvoru v Caribrodu ima ura dvojno lice: na bolgarski strani je ravno kar odbila štiri, na srbski pa tri. Tisti dan sem preživel celih 25 ur! Ko sem stopil v Rumunijo, sem bil pa eno uro na izgubi.

Ločimo se od Bolgarije. Kakor se glasi kneza Ferdinanda deviza, zakličimo še mi: *Боже пази България!*¹⁾

Prvo srbsko mesto se zove Piro. Ker tukaj pregledujejo prtljago in potne liste, stopim v „gostionicu“ na kolodvoru, kjer se okrepčam z ruskim čajem. Prišel je v sobo tudi srbski razkolni pop v širokem talárju, z rdečim pasom in z ono značilno popovsko štulo na glavi. Sede za mizo in si naroča „rákije“, kozarček za kozarčkom.

¹⁾ Bog čuvaj Bolgarijo!

Veste, kaj je to „rákija“? Pristni srbski slivovec, ki ga v kraljevini pridelujejo na vedre, in je zato zelo po ceni. „En glažek al' pa dva, to nam korajžo dá!“ si je mislil pop in ga zvrčal, da je bilo veselje. Ni bil to prvi pop in tudi ne zadnji, ki sem ga zasčil pri — žganju. Tudi sicer so ti popje prav preprosti ljudje; najbrže njih finančno stanje tudi ni najsijajnejše.

Med Crveno reko in Sičevim je dolina najkrasnejša; ta proga je najromantičnejša od Dunaja do Carigrada. Griči se stisnejo popolnoma; samo Nišava dere po dolini, in pa železnica teče zraven nje; tir je izsekan iz skale. To je ena najlepših sotesk. Visoko navpik štrlé strme skale; nekatere so baje visoke do 300 m. Pet predorov prevozi železnica, preden pride do Sičeva.

Ko smo prevozili to divjeromantično sotesko, smo se kmalu ustavili na postaji Niš. Mesto leži na mali ravnini. Rečica Nišava se tukaj steka v Moravo, ki prihaja od juga in je glavna reka kneževine srbske. Železnična proga, ki prihaja od Belgrada, se cepi v Nišu: en del vodi proti Bolgariji, proti Sofiji, odkoder smo ravnokar prišli; drugi del pa vodi v Skoplje, na Kosovo polje in še dalje proti jugu v Makedonijo, v Solun. Tudi v zgodovini se večkrat imenuje mesto Niš; saj je bil tukaj rojen sam cesar Konstantin Veliki; pri tem mestu so se premnogokrat vojskovali Turki in kristjani.

Niš leži pol ure oddaljen od postaje, kamor smo dospeli že o mraku. Nisem ga videl; najbrže nima posebnih znamenitosti.

Vprašujete me: Kakšna je Srbija od Niša do Belgrada? Boga mi, brate, da ne vem. V železniškem vozu sem legel na trdo klop in spal celo noč, kakor se pač spi na železnici sploh. Sprevodniki so klicali sicer: Aleksinac, Stalac, Čuprija, Jagodina itd.; pa kdo se bo menil za nje? Pravijo, da so ti kraji precej enolični, torej dolgočasni. Tudi obljudena ni dežela preveč; menda ne more rediti svojih prebivavcev ali kaj.

Zarja se je svitala na nebu, ko smo obstali na belgrajskem kolodvoru, kjer smo morali par ur čakati na ogrski vlak. Tam-le gori

iznad klanca pa se nam smeje belgrajski „konak“, kjer bivata mladolični Aleksander in krasnomična Draga . . .

XLVI.

Mesto Belgrad mi je znano že od zadnjič, zato mi ga sedaj ni bilo treba ogledavati. Sedli smo na brzovlak in pohiteli čez Savo.

moraš pokazati. Če zapuščaš kako državo, in teh je na Balkanu veliko, ga moraš odati; ko prideš na prvo postajo prihodnje države, ti ga vidirajo iznova. Ta ceremonija s prtljago in potnimi listi se vrši na postaji Mustafa-Paša, v Harmanliju, Caribrodu, Pirotu, Belgradu in Zemunu. Potolaži te samo to, da ti v potni list zapišejo slovanski:

Carigrad: B u j u k d e r é.

Še en pogled na m esto in njega utrdbe, in že smo v Slavoniji, kjer v par minutah obstanemo na postaji v Z e m u n u. Stopili smo z voza, odprli kovčge, oddali potne liste. Hvala Bogu! zadnjikrat brskajo po naši prtljagi, zadnji pečat pritisnejo v naše potne knjižice. Velika sitnost na Balkanu je pregledovanje potnih listov; povsodi, kamor prideš, ga

„видѣнь“ in „виѣен“. Moja knjižica je že vsa pisana samih pečatov. Ko mi še „kr. glavna carinara u Zemunu“ na kovčeg pritisne svoj listič, se spravimo v vagone nazaj.

Balkanske državice sem si, žal, ogledal samo površno, večinoma samo iz železniškega voza. In vendar, koliko zanimivega je prikritega našim očem, zlasti še v balkanskem gorovju, čez katero so l. 1877. lezli Rusi in se bili pri Plevni! Ko bi imel čas, bi si ga kdaj pozneje ogledal natančneje.

V Slavoniji smo. Zopet gledamo oni milenijski spomenik v Zemunu, zopet drdramo čez polja in ravnine, pa sedaj ne več proti Zagrebu, marveč proti severu, proti Budim-Pešti. Srem je v svojem južnem delu ravnina, severni del pa pokriva gorovje, takozvana Fruška gora. Griči so pokriti z

vinogradi in s sadnim drevjem. Tukaj se prideluje najboljši slivovec; saj je s slivami pokrit velik del te okolice.

slavnih kristjanov; tukaj imajo Srbi svojo katedralo in svojega nadškofa; tukaj je bogoslovno semenišče za avstrijske Srbe. Tukaj

Carigrad: **Razni obrazi.**

Derviš
Dalmatinec

Staroturek
Mladoturek

Pravoslavna popa
Katoliški redovnik
Grk

Ob vznožju Fruške gore leže čedna mesta in vasi. Največje mesto ob železniški progi so Karlovci. Tukaj je sedež pravo-

je pokopan tudi rajni srbski kralj Milan. — Srbi prebivajo v naši monarhiji ne samo v vzhodnem delu Slavonije, marveč se raz-

tezajo še daleč gori na Ogrsko, do Zombora, kateri je izključno srbski, dà, celo gori do Sobotice, ki leži na sredi proge Belgrad-Budim-Pešta. Če torej pomislimo, da se srbski jezik pričenja pravzaprav šele pri Nišu in sega do Sobotice, leži Belgrad malone v sredini srbskega naroda, četudi na meji srbskega kraljestva.

Močna trdnjava je mesto Petrovaradin ob Donavi. Na drugi strani reke pa leži mesto Novisad, katerega so Madjari krstili za Uj-Videk. Prekoračili smo Donavo in prestopili v Magyarország. Pred našimi očmi se rasteza velikanska ogrska planjava, znana pod imenom Pusta. Razteza se med Donavo in Tiso in še dalje proti Sedmograškemu, podolgem pa od Budim-Pešte do Novegasada. Velika je nekako tako kakor cela Kranjska. Kakor daleč seže oko, nikjer ne zagledaš nobenega griča; sama nepregledna ravan se ti kaže; na njej pa so zasejane velike, pa redke vasi. Čikoš in guljaš sta ji gospodarja.

Mislil sem si ogrsko Pusto nekoliko drugačno, približno tako, kot so ameriške stepe: velikansko ravan, na kateri raste visoka trava, in po kateri se pasejo bivoli in neukročeni divji konji. Pa zmotil sem se. Ogrska Pusta je nepregledno polje; na njem raste žito kakor pri nas, zlasti še koruza in pšenica; samo da je ogrsko polje bolj rodovitno od našega. Njive in travniki so parcelirani baš kot pri nas. Tudi vasi so lepe, hiše večinoma zidane in lepo pobeljene. Živina pa ni divja, marveč se pase ukročena, kakor n. pr. na Kranjskem.

Južni del Puste do Sobotice se imenuje Bačka in je zelo rodovit; tukaj raste najlepša pšenica in se prideluje najboljše ogrsko vino. Glavno mesto tega dela je srbski

Zombor. V okolici tega mesta biva tudi nekaj tisoč katoliških Srbov, ki so znani pod imenom Bunjevci. Srb in katoličan: to ne gre prav skupaj; zato se pa Bunjevci po svojih šegah in navadah zelo razlikujejo od Srbov v kraljevini.

Sredi Puste leži veliko mesto Sobotica; Nemci mu pravijo Maria-Theresiopel, Madjari pa Szabadka. Razsežno je in še dokaj čedno. — Oni del Puste pa, ki sega od Sobotice do Budim-Pešte, se imenuje Mala Kumanija ali Kečkemetska ravan (K. Heide), zato ker leži sredi tega dela mesto Kečkemet. Ta del je bolj nerodovit; na mnogih krajih zagledaš močvirje.

Ponosni so potomci Arpadovi, da nikoli tega. In kako se ti postavlja tak Janoš ali Ferencz, kakor da bila madjarščina edino zveličavni jezik. Toda, koliko pa je pravega naroda madjarskega v kraljevini ogrski s Sedmograškim vred? Niti polovica vseh prebivalcev ne! Južne kraje so jim vzeli Slovani: Hrvatje in Srbi; cela Sedmograška pripada Rumunom in nemškimi Sasom; na severu pod Tatro bivajo Slovaki; na severovzhodu Rusini; cela kraljevina pa je preprežena z Nemci. Madjarom preostaja torej edino še — Debrecin. In vendar hočejo biti edini in neomejeni gospodarji!

Obstali smo v srcu Hungarije, v Pešti. Ne bom vam opisoval Ogrov in njih glavnega mesta natančneje. Če želiš, si ga sam lahko ogledaš, saj nimaš tako daleč do njega.

* * *

Tešek kérem: v glavnem mestu naše slabše polovice se posloviva. Ti boš šel po svojih opravkih, jaz pa grem pet ono znano: „Vivat academia, vivant professores!“

Alkoholova kuga.

Najnovejši podatki o alkoholizmu. — Priobčil **Jurij Trunk**.

I.

Na vseh koncih in krajih opazujemo pojave strašne moderne bolezni — alkoholizma. Ni pretirano, če se zatrjuje, da je naša družba v resni nevarnosti zaradi nezmernega uživanja upijanljivih pijač. Kako se potapljajo posamezniki, vidimo povsodi. Dan na dan pa raste njih število, in če se to ne omeji, mora res propasti ves narod.

Zgodovina izpričuje, da je na ta način poginilo že več narodov. Strast ne pozna nobene meje in le težko jo je zaječiti. Alkohol pa je, kakor znano, najizdatnejše netivo za razne človeške strasti; zato je tudi gorjé, ki izvira iz njega, naravnost smrtna rana na telesu moderne človeške družbe. Dobro znamenje je, da se nevarnost vedno bolj spoznava, in zaraditega upamo, da je še mogoče odvrniti popolni propad. Povsod se je pričel odpor proti morivcu — alkoholu. Ali močno se je že zajedel v narodno telo. Kakor je zdravljenje smrtne rane spojeno vedno z velikimi težavami in nevarnostmi za celo človeško telo, tako bo tudi človeško družbo mogoče ozdraviti alkoholizma le z izrednimi, deloma prisilnimi sredstvi.

Vsekako se mora širiti prepričanje, da smo v veliki nevarnosti in da se moramo vrniti s krivega pota. Le spoznanje nevarnosti nas more rešiti. Posebno očitni grozni nasledki pijančevanja naj bi nam odprli oči, vsaj onim, katerim mora biti ljudski blagor posebno pri srcu.

Ne bomo opisavali na široko gibanja proti alkoholizmu od početka do danes; našemu namenu zadostuje, da zabeležimo, kako je zdaj to gibanje. Napeti se morajo vse moči in porabiti vsa sredstva, da se protialkoholsko gibanje ojači ter postane mogočna sila proti preteči nevarnosti. Sodelovati mora pri tem delu vse: posameznik kakor cela družba, država, cerkev, veda, šola,

postavodajalstvo, občina, družina, gostilna itd. Delo ne sme biti enostransko in en činitelj ne sme drugega izključevati. Znani irski apostol zmernosti o. T. Mathew je podarjal pri boju zoper alkoholizem posebno versko in čuvstveno stran. S prepričevalno besedo je opisoval strašne npravne nasledke pijanstva in izkušal ganiti posebno srce svojih poslušavcev. Pridobil jih je na milijone in spravil v tir zmernostno gibanje. Postal je rešitelj svojega naroda in z zlatimi črkami je zapisano delovanje tega junaka v zgodovini nesrečnih Ircev. Tudi dandanes se še dobro poznajo sledovi njegovega delovanja, a končni uspeh vendar ni bil tako trajen, kakor bi bilo želeti. Čisto umevno: njegovo delovanje je bilo pač le enostransko — znanstvenih podatkov v oni dōbi še ni bilo, in ko je umolknila prepričevalna beseda slavnega pridigarja, je izginila tudi večina dobrih sklepov. Strast se je zopet oglasila, in ker ni bilo več nikogar, ki bi jo krotil, se je ojačila sčasom zopet do svoje prejšnje moči.

V novejšem času se vprašanje o alkoholizmu rešuje resno tudi v znanstvenih krogih. Na razpolago imamo tudi znanstvene podatke, katerih nihče ne more ovreči. S temi moremo apelirati na človeški razum, in zato pač ne moremo dvomiti, da bo zmaga vendarle gotova.

Sevé smo od te zmage še oddaljeni, ker večina ljudi še ne vé, ali noče vedeti, da bi bila v alkoholizmu kaka resna nevarnost. Zato nima pred njim strahu in se mu tembolj vdaja. Posebno nekateri nikakor nečejo izpregledati in so v veliki nevarnosti, ker je pri njih odpor jako težaven. Seveda tudi ne moremo tajiti, da so kraji, kjer je ljudstvo neizogibno že blizu propada kakor star pijanec, „ki se izpreobrne, kadar se v jamo zvrne“. To pa velja le o posameznih krajih.

Sploh je pa zmernostno gibanje posebno v Ameriki, pri Angležih, Francozih in Nemcih že močno ukoreninjeno, tako da ne more več zaspati. Trajalo bo pač še mnogo let, preden bo dozorel njegov sad in bodo narodi spoznali, da je alkohol njih največji sovražnik. Sedaj je uspeh, vsaj na zunaj, in kolikor se dá izraziti v številkah, splošno še malenkosten, dà, zdi se celo, kakor bi ga sploh ne bilo. Poraba alkoholnih pijač namreč raste vkljub zmernostnemu gibanju od leta do leta. Kako močno se je ta rak že zajedel v telo narodov, nam pričajo sledeče, popolnoma zanesljive številke.

Porabilo se je pijač, ki imajo več kot 50⁰/₀ alkohola, l. 1897. na Laškem 1·17 litrov, na Norveškem 2·16, na Španskem 2·29, v Združenih državah Severo-ameriških 3·78, na Angleškem 4·59, na Ruskem 4·86, v Švici 6·12, na Švedskem 7·20, na Nizozemskem 8·44, na Francoskem 8·50, na Nemškem 8·50, v Belgiji 9, na Avstro-Ogrskem 9·90 in na Danskem 14·80 litrov na glavo. Statistični podatki o posameznih deželah kažejo v zadnjih letih povsod znaten naraščaj v porabi alkoholnih pijač. Številke o použitih pijačah, ki imajo manj kakor 50⁰/₀ alkohola, so sevé še mnogo višje. Na prvi pogled je torej vojska zoper alkoholizem brezuspešna. A to je le navidezno. V zadnjem času je narastel sploh vsak konsum. Vobče so bile v zadnjem desetletju letine prav izdatne, in tudi gmotno stanje delavskih slojev se je večinoma izboljšalo po višjih plačah. Večletna statistično dokazana izkušnja pa uči, da ima izboljšanje plač, kakor tudi večja revščina to posledico, da se pomnoži v obeh slučajih poraba alkoholnih pijač. V prvem slučaju ljudje več pijejo, ker več zaslužijo, v drugem pa, da si utešijo gorjé. To dejstvo opazujemo lahko vsak dan tudi pri nas.

Pa še eno važno dejstvo nam odkrivajo najnovejši podatki o alkoholizmu. Profesor M. Laborde, ravnatelj fiziološkega oddelka na pariškem vseučilišču, je znanstveno dokazal, da je bila vojna zoper alkoholizem v nižjih slojih brez uspeha, a jako povoljna v srednjih in višjih krogih.

Površen opazovavec bi iz tega lahko sodil, da je potem cela vojna zoper pijančevanje sploh zastoj. Ali preiskovanje imenovanega profesorja je važno ravno zato, ker dokazuje dovoljen uspeh v višjih krogih. Čisto naravno je, da se vsako gorjé širi navadno iz višjih slojev v nižje, a tam se mora začeti tudi uspešno zdravljenje. In to zdravljenje se je pričelo, kakor kažejo znanstveni podatki; in že zaradi tega smemo sčasom upati na uspeh tudi v nižjih slojih. Dalje je znano, da se vsako gorjé v nižjih slojih veliko bolj ukoreninja, ker tam nedostaja nraavnih, znanstvenih in družbinskih odporov. Alkoholizem ugaja tudi človeški strasti, in ta se pojavlja v nižjih slojih vsled velike mase v veliko hujši obliki, kakor v višjih. Omenili smo tudi že, da se dandanes alkoholizem ne pobija samo z verskega stališča, ampak tudi z znanstvenim dokazovanjem njegove škodljivosti. Ali ravno to uspešno dokazovanje je v nižjih slojih težavno vsled pomanjkanja izomike, radi velike revščine in gorostasne nevednosti. Lahko rečemo, da bo gorjé, ki izvira iz alkoholizma, v teku let tuintam še rastlo, ravno ker se je že tako močno zajedlo v nižje sloje, a ne smemo biti tudi brez upa, ker se kaže že znaten uspeh zmernostnega gibanja v javnosti. Predvsem pa moramo staviti svoje upanje v dejstvo, da je Bog ustvaril narode ozdravljive.

Kakor je pri mnogih posameznikih po neukročni strasti pouzročena škoda pogostoma dobra učiteljica, ki jih izpametuje — naš Slomšek pravi:

Lastna škoda ga izuči,
komur dopovedat ni —

tako je tudi pri celih narodih. Dokler večina ljudi gorja ne vidi prikipeti do vrhunca, ne misli niti na nevarnost niti na rešitev. Tako je tudi z alkoholizmom. Dasi vidimo njegove žrtve ob vseh krajih in koncih, vendar še ne mislimo na resno nevarnost ali na mogoč pogin. Ravno o alkoholu se večina ne dá prepričati, da bi bil njih največji sovražnik; izučiti jih bo morala lastna

škoda. Iz tega resničnega dejstva pa nam odseva močen žarek boljšega upanja. Iz grobov se mora dvigniti boljše življenje, prav kakor poje naš Gregorčič:

Niso grobje žitja meje,
pač pa vir krasnejšega;
iz grobov se tmin prismeje
solнца svit jasnejšega.

Pri čem smo pri nas doma?

V zgoraj navedeni statistiki o porabi alkoholnih pijač je, žal, Avstro-Ogrska na predzadnjem mestu. To je pač jasen dokaz, da mi bolj bolehamo na tej hudi bolezni kakor drugi. Večino prebivavstva tvorimo Slovani in razen tega moramo tudi priznati, da smo vobče strasti pijančevanja bolj vdani, kakor n. pr. Nemci ali Lahi. Vsled tesnejše zveze, katero imajo Nemci s svojimi rojaki na Nemškem, se je zmernostno gibanje pri njih tudi že bolj udomačilo, dočim je med nami Slovani še skoraj neznano. Vrh tega smo tudi, vsaj Slovenci, večinoma delavski narod in zato se najdejo pri nas vsi oni nedostatki, ki ovirajo delovanje zoper alkoholizem. Tudi so pri nas tla za to nevarno strast jako ugodna.

Že v zgodovini XVI. stoletja beremo o vojni zoper tega morivca. Ker je bilo v oni dôbi vse urejeno po zadrugah in cegah, se je tudi vojna zoper pijančevanje organizirala po posebni cerkveni bratovščini, katera si je izvolila za zaščitnika sv. Krištofa. Odtod nosi menda toliko slovenskih cerkvâ spredaj veliko podobo sv. Krištofa, kateri naj bi vse obiskovavce opominjal na dolžnost krščanske zmernosti.

Okoli l. 1700. nahajamo že razne vladne odloke zoper pijančevanje; tudi ti gotovo niso bili brez vsakega uspeha. Dolgoletne vojne, podivjanost ljudstva, katera je sledila vojnem, in tudi boljša prometna sredstva so bila razširjenju alkoholizma jako ugodna, in v naših časih je postal alkohol pijača, po kateri zdihuje že staro in mlado. Zato pa je alkoholizem postal tako pogubna rana na narodnem telesu.

Začetkom XIX. stoletja so se začeli resneje boriti zoper to kugo. Na Irskem, Ang-

leškem in v Ameriki je krepko deloval znani apostol zmernosti, P. Mathew, na Nemškem okoli l. 1830. kapelan Seeling in drugi. Zasnova so se razna društva, ki delujejo še dandanes.

Pri nas Slovencih ni manjkalo svarilnih glasov in resnih opominov; vendar nam še manjka v tem oziru prave energije, brez katere je vojna zoper alkoholizem neizdatna.

Kolikor je pijančevanje нравno zlo, ga je vedno cerkev pobijala v verskem pouku na leci, pri pridigi in pri misijonih. To sredstvo je še dandanes večinoma edini odpor zoper to grešno strast.

Jako izdatno je posegel vmes naš za ljudski blagor vneti vladika A. M. Slomšek l. 1841. s svojo knjigo: „Čujte, čujte, kaj žganje dela!“, kateri je dodal tudi še pretresljivo pesem, v kateri kliče:

Oh sovražniki so vstali,
hudo reč so si izbrali;
ljubi kruhej nam jemljó,
strup iz njega kuhajo.

Z ozirom na strašne nasledke svari svoje rojake:

Žganje boj in mor napravi,
v žganju brata brat zadavi;
žganje moža tak znori,
svojo ženo da umori.

Zarotim vas, ljubi bratje:
Če želite biti svatje
nekaj raja svetega,
se varujte žganjevca! —

Razen tega večjega dela je Slomšek porabil tudi še vsako priložnost, da svari svoje rojake pred to pogubno razvado, kakor spričujejo njegovi spisi. Njegov trud gotovo ni bil zastonj, a bil je omejen le na njegove čitatelje.

Širšo smer si je namenila „Družba treznosti“, ki so jo ustanovili po zgledu drugih enakih družb v Ljubljani in ki obstoji še dandanes. Šteje sicer mnogo udov, večinoma ženskih in otrok, a ustaviti gorja ne more.

V novejšem času je to vprašanje prišlo zopet bolj na dnevni red. Izšlo je o njem več spisov, razmotriva se o njem po shodih,

posebno se pa prizadeva naše časopisje, da odpira ljudstvu oči.

Vsa ta prizadevanja so hvalevredna in potrebna, ker se rešuje po njih mnogo ljudi, a trajen uspeh je le mogoč, ako se vojna zoper ljudskega morivca organizira ter se izvede z železno vztrajnostjo. K temu mora pa pomagati vse, kar ima količkaj vpliva na občni blagor.

Pregovor pravi: „Sila kola lomi.“ Ta sila bo morala priti tudi pri nas ter nas privedi do pameti. Kdor je pa zadostno poučen, naj poučuje še druge, da prej napoči dan rešitve! Pred vsem moramo skrbno zasledovati vojno zoper alkoholizem pri drugih narodih ter uporabljati znanstvene pridobitve na domačih tleh. To je tudi namen naših vrstic.

II.

Krepko se postavljajo v zadnjem času alkoholizmu v bran država, cerkev in pred vsem, kakor smo že omenili, znanstvo. Le od složnega delovanja vseh teh činiteljev in od krepke podpore vseh dobro mislečih domoljubov je pričakovati trajnega uspeha v tem jako zamotanem vprašanju. Samo mimogredé omenjamo, da je, kakor umevno, končna rešitev odvisna od volje posameznih, ki zdihujejo v sponah te novodôbne bolezni. Država, cerkev in znanost morejo le vplivati, a človeške volje siliti vendar ne morejo. Cerkev ima sicer tehtne naravne in nadnaravne razloge, s katerimi odvrča od grešne strasti; a kdor zapre tem razlogom svoje srce, pri tem cerkev ne bo mogla mnogo opraviti. Enako je tudi z znanstvenim dokazovanjem. Kdor noče verovati znanstvenim dokazom ter rabiti svojega razuma, temu se ne dá pomagati. Alkohol je pa netivo za človeško strast; in strast oslabi človeku voljo in mu vzame tudi pravo razsodnost. Odtod prihaja, da pravim pijancem ne pomagajo niti pretresljive pridige, svarila in opomini, niti najjasnejša znanstvena dokazovanja. Zato je tudi vprašanje o alkoholizmu težavnejše, kakor se marsikomu zdi na prvi hip.

Dalje more seči država. Na razpolago so ji sredstva, s katerimi more državljanke prisiliti, da se pokoré njenim naredbam. Njena dolžnost je, da izdaje take naredbe, s katerimi se omejuje zlo alkoholizma. Namen države je časni blagor državljanov. Ni ga pa večjega morivca časne sreče od alkohola, in zato mora država tudi nanj obrniti vso pozornost.

Te svoje dolžnosti bi se imele države že davno prej zavedati. A ker imajo pri davkih na žgane pijače ogromen dobiček, trpijo to zlo, ki razjeda državljanom kri in mozg. Da trpijo pri tem tudi same, ker morajo za žrtve alkoholizma zidati bolnišnice, norišnice, hiralnice, sirotišnice in druge naprave, je obče znano in dokazano. V novejših časih so se bolj začele zavedati svojih dolžnosti. Zdaj skoraj ni več države, ki bi se ne bavila z vprašanjem, kako bi se organizirala vojska proti alkoholizmu. Omeniti hočemo v tem spisu samo to, kar so razne države v najnovejši dôbi storile zoper alkoholizem.

Omenili smo že, da tičimo pri nas na Avstrijskem precej globoko v alkoholizmu, kakor vemo sami iz vsakdanje izkušnje. Do sedaj se je pri nas storilo bore malo zoper to kugo. Država je zvišala davek na žganje, uredila tudi nekoliko prodajo, a to so le poizkusi, ki nimajo izdatnega uspeha. V novjšem času so obrnili svojo pozornost posebno na mladino, in kot sad „VIII. mednarodnega shoda zoper alkoholizem“ je izšel odlok učnega ministra pl. Hartela, s katerim ukazuje vsem šolskim oblastvom, naj porabijo ves svoj vpliv, da se mladina obvaruje pred to kugo, in naj poučujejo mladino o vsem, kar je v novjši dôbi dokazalo znanstvo škodljivega o alkoholu. Na prizadevanje „Avstrijske družbe zoper pijančevanje“ je izdalo ministrstvo za notranje zadeve dne 1. marca 1902, številka 45.145/1901, važen odlok, s katerim se nekako izpreminja § 16a obrtnega reda in se oblasti pozivljejo „obrniti svojo pozornost posebno na take gostilniške naprave, v katerih se dobivajo jedila, ne da bi

bilo treba tudi piti" (Speisewirtschaften). V železniškem ministrstvu so so posvetovali, kako bi bilo mogoče omejiti rabo opojnih pijač pri železniškem osebju; to bi bilo jako potrebno, zakaj ravno na železnicah je pogostoma usoda mnogih ljudi v roki enega samega uslužbenca. Železničarjem je predvsem treba treznosti in razsodnosti, da se preprečijo nesreče, katerih je že mnogo pouzročil alkohol. S tem je nekaj storjenega; važnejša postava o gostilniškem redu čaka pa menda še rešitve. Pri nas se preveč bojé, da ne bi omejitev pijančevanja zmanjšala državnih ali deželnih dohodkov. Saj se je dogodilo celo to, da so n. pr. v Galiciji javne oblasti prepovedale duhovnikom bojevati se zoper žganje! Seveda so pritiskali pri tem na vlado posebno judovski krvolesi. Tudi posamezniki delajo mnogo v novejši dōbi. Po vseh deželah so zasnovane „Družbe zoper pijančevanje“ ali „Zmernostna društva“; tudi piše se mnogo — a vendar ne moremo reči, da bi bilo v Avstriji vse to delo že doseglo zaželeni uspeh.

Belgija je bila jako na slabem, preden se je tam začela resna vojna zoper alkoholizem. Še l. 1894. je bilo tam 145.000 gostiln, torej ena gostilna na 40 prebivavcev! Tega leta je prišlo v Belgiji na osebo 11 l žganja, 3 l vina in 250 l piva; vsakega prebivavca je stala ta pijača povprek letnih 60 K in celo deželo 354 milijonov kron. Vlada je izprevidela veliko nevarnost in dela neumorno na to, da se ljudstvo obvaruje popolnega propada. Število gostiln so izdatno zmanjšali, in zato je tudi padla množina použitih pijač. Na gostilne obračajo v Belgiji veliko pozornost. S 1. januarjem l. 1902. je stopila v veljavo postava, katera obdačuje vsakega posameznega prodajavca žganja in žganih pijač v krajih pod 5000 prebivavcev z letnim davkom 60 frankov, in v krajih nad 60.000 prebivavcev z davkom 200 frankov. Ker se gorjé pijančevanja lažje zabrani, kakor ozdravi, izkušajo posebno neokuženo mladino pridobiti za zmernostno gibanje. Te „Družbe otrok“ so se v pretečenem letu silno pomnožile. Vsak otrok se zaveže, da

do 20. leta žganja in drugih močnih pijač sploh ne bo pil; vino in pivo pa le zmerno. V mestu Lüttich se je posrečilo „Ženski ligi zoper pijančevanje“, da je odprla prvo gostilno, v kateri se točijo le pijače brez alkohola in prodaja le redilna, zdrava hrana.

Kaj so storili v novejši dōbi na Nemškem? Največje važnosti je predlog poslanca grofa Douglasa in tovarišev v pruskem deželnem odboru z dne 27. marca 1901. Vlada se pozivlje, naj izdela postavo, ki bi zabranjevala slabe nasledke žganjepitja; povsod naj se prirejajo predavanja o strašnih nasledkih nezmernega zauživanja opojnih pijač, posebno naj se v tem oziru poučuje mladina v šolah; vlada naj preišče obstoječe naprave za zdravljenje pijancev in potrebno ukrene, da se enaka zdravlišča povsod vpelejo. Želeti bi bilo, da bi se taka zdravlišča napravila tudi pri nas, zakaj za odraslega pijanca ni drugega zdravila, če hoče okrevati. Znano je, da so Prusi jako ponosni na svoje vojake in se radi ponašajo, da jih imajo v strogem redu. Zato pa tudi strogo čuvajo, da se zabrani prodiranje alkoholizma v armadi. Vojaška oskrbnništva imajo ukaz, da zabranjujejo vojakom pijančevanje na suhem in na morju. Pruska vlada se je odločila k temu tudi zato, ker se zaveda, da naj vojaška služba vzgaja ljudstvo k višji prosveti. Mladi vojaki vidijo, da se je treba alkohola izogibati, in to dobro vpliva na druge kroge. — Najmočnejši zavezniki alkoholizma so gostilne, posebno v sedanji obliki, ko obiskovavce silijo k pijači. Zato mora pametno postavodajstvo reformirati gostilniško obrt. V Berolinu so ustanovili lani zadrugo „Abstinentenheim“. To društvo prireja javne prostore, kateri naj bi brezplačno služili posebno delavcem za razvedrilo in zabavo, ne da bi jim bilo treba kaj piti. Veselo gibanje se je začelo tudi med nemškimi katoličani; v novejšem času se na svojih velikih shodih vedno posvetujejo tudi o zmernostnem vprašanju.

Jako zdihuje pod jarmom alkoholizma Francoska. Alkohol zauživajo tam v obliki strupenega absinta in drugih pogubnih te-

kočin. Tam je vojna proti temu sovražniku nad vse potrebna. Škof Latty v Châlonsu je duhovnikom prepovedal rabiti špirituoze in žgane pijače pri obedih, kajti dolžnost duhovščine je, da kaže z dobrim zgledom drugim rešilno pot. Profesorji pariškega vseučilišča pa so se obrnili do vlade z zahtevo, naj prepove pridelovanje žganja in razširjanje vseh onih tekočin, katere spozna medicinska fakulteta za škodljive. To bi bil izdaten udarec proti alkoholizmu in prava sreča za celo Francosko. Jako hvalevredno je, kar je vlada ukrenila za šole. Nauk o škodljivosti alkohola v besedi in podobi so sprejeli v učni načrt ljudskih šol, in sicer med glavne predmete, iz katerih se morajo delati izpiti in se zapisujejo redi. Sploh pa čaka francosko vlado na tem polju še mnogo nujnega dela.

Na Angleškem je zmernostno gibanje jako živahno. Vlada pripravlja posebno postavo, s katero bi se uredile in izboljšale gostilniške razmere po takozvanem „gothenburškem zistemu“. Najbolj pazijo na mladino. Zdržnih družb je bilo že l. 1891. med mladino 17.000; zdaj so se jako pomnožile in štejejo nad dva milijona udov. Predaleč pa gotovo gre zahteva angleških abstinentov, ki hočejo, da bi se pri angleškem sv. ob-

hajilu rabilo le vino brez alkohola. (Angleška razkolna cerkev deli sv. obhajilo tudi pod podobo vina.) Ti abstinentje trdijo, da zadostuje za izpreobrnjene pijance tudi najmanjša množina alkohola, in zopet se pogreznijo v svojo staro strast.

V Švici deluje med katoličani znani apostol zmernosti škof A. Egger s prav lepimi uspehi. Vlada je že precej storila za omejitev alkoholizma. Na več švicarskih srednjih šolah so ustanovili društva, katera nakladajo svojim udom popolno zdržnost od opojnih pijač; tudi na vseučiliščih imajo društva, ki se ustavljajo dijaškim pivskim razvadam.

Na Nizozemskem in drugod se snujejo zdržna društva med učitelji, ki hočejo s svojim zgledom vplivati na mladino. — Rumunsko učno ministrstvo je pa ustanovilo posebno knjižnico, ki se razdeljuje med preprosto ljudstvo in ga poučuje o strašnih nasledkih alkoholizma.

To so najnovejši podatki o boju zoper alkoholizem v posameznih deželah. Mnogo še so seveda storili posamezniki, česar ni nihče zabeležil. Reči moramo, da se dandanes vlade zavedajo vedno bolj, kaj jim je storiti proti pogubni kugi alkoholizma, a ne upajo se vsega izvesti. (Konec.)

Zapoј mi še enkrat!

Zapoј mi pesmico, ptiček moj,
zapoј mi jo še enkrat,
udarjal bom strune vesele vmes,
udarjal jih zadnjikrat . . .

Glej, tamkaj pod oknom jesen hiti
pod drevjem naprej, naprej,
z rokami nevidnimi kradoma
pobira lističe z vej . . .

In kot da bi segala mi v srce,
da stare tam zadnji cvet,
ki sem ga gojil in ljubil takó,
ah, ljubil toliko let . . .

Zapoј mi, moj ptiček, radostno,
zapoј samó še enkrat,
udarjal bom strune vesele vmes,
udarjal jih zadnjikrat!

Ivo Danič.

Slovar slovenskih krajevnih imen.

Slovenskim domoljubom v premislek. — Spisal **Dragan Šanda**.

Usojamo si predlagati slovenskim domoljubnim učenjakom neko misel, katere izvršitev bi stala pač mnogo truda, in za katero bi se morali združiti naši najboljši strokovnjaki, a katere uresničenje bi bilo za nas največje važnosti. Mislimo na sestavo enciklopedičnega slovarja slovenskih krajevnih imen.

Da ta misel ni ne nova ne zastarela, nam kažejo mnogoteri poizkusi, kako razložiti krajevna imena slovenska, raztreseni po različnih slovenskih in nemških listih in znanstvenih knjigah. Valvasor ima v „Časti vojvodine Kranjske“ iz l. 1689. mnogo podatkov v tem smislu, na Koroškem je o tem pisal Jarnik v časopisih „Carinthia“ in „Kärntnerische Zeitschrift“, in še pred kratkim je izšel hvalevreden spis M. Žunkovičev: „Die Ortsnamen des oberen Pettauerfeldes“, ki se bavi edino le z razlago krajevnih imen. Nedavno se je tudi „Zgodovinska deželna komisija za Štajersko“ z velikim zanimanjem poprijela tega dela in poslala na župnišča posebno okrožnico za nabiranje krajevnih in vulgarnih imen.

Tudi mi Slovenci bi prav storili, da se lotimo enkrat odločno in zistematično tega dela.

Morda bi nam kdo očital, da začenjamo zidati hišo pri strehi, ko hočemo izvršiti nekaj, česar niso dognali niti drugi narodi, dasi imajo več gmotnih in duševnih sredstev za to nego mi! Kajti navadno je preiskovanje krajevnih imen zadnji del jezikoslovne vede in baš eden najtežavnejših, ker preiskovavec ne sme jemati svojih dokazov samo iz jezikoslovja, ampak mora proučevati nebroj drugih okoliščin, ki vplivajo na izvor takih imen; na pomoč mora vzeti zgodopisje, starinoslovje, bajeslovje in razne druge vede. A vse te težkoče izginejo pred dragocenimi uspehi, ki bi jih dosegli, pretresujoč zbrano gradivo.

„Dom in Svet“ 1902, št. 10.

V krajepisnih imenih je nakopičen zaklad pradačne slovenske zgodovine, ki ga je možno dvigniti le, ako je tvarina zbrana, da moremo z njo razpolagati na vse strani in jo pregledavati v vseh važnih ozirih vede in razvitka. Iz ene besede ne sledi še nič, kakor se iz enega telesnega dela ne more sklepati na druge. Podmena pa pridobi na jakosti in verjetnosti, ako jo neovržno potrjujejo druge, ter ji dajejo z raznimi vezmi in odnošaji do drugih okoliščin vrednost znanstvenega dokaza. Vso dalekosežno vrednost tega dela bi torej prav spoznali šele pri zbranem in porazdeljenem gradivu.

Glavna pridobitev bi bila značilnost različnega poznamovanja in posredna določitev našega narodnega značaja s primerjanjem istih pojavov pri drugih narodih. Nekdo je bil prvi, ki je dal krajem imena, in ta se je pri tem naslanjal na določene vplive in na načela, ki so različna pri raznih ljudeh, še raznovrstnejša pri celih narodih. Na tega je vplivala kakovost površja, pri drugem so odločevale lastnosti zemlje, tretji je videl tam le rastline, oni le vpliv podnebja. Bilo bi največjega narodopisnega pomena, da bi dognali, kaj je vodilo Slovence, ko so dajali krajem imena. Tu bi mogli dognati slovensko zamišljanje, ali z modroslovnim izrazom: slovensko fundamentalno apercepcijo. S tem bi se pojasnil marsikateri temni pojav našega duševnega življenja, obenem bi bil pa to tudi pomenljiv in znaten donesek k najnovejši modroslovni vedi: k narodnostni psihologiji (Völkerpsychologie). Kajti kakor se v vsakem posamezniku na poseben, individualen način razvija in javlja njegov življenjetvorni princip, ravno tako ima tudi duševno življenje skupine takih posameznikov neki poseben značaj, katerega najdemo, ako odštejemo nekatere nevažne zunanje vplive, ki prihajajo in izginjajo z

okolnostmi. S posebno jasnostjo se mora ta značaj videti iz poznamenovanja imen v obče, ker je to eden prvih pojavov umstvenega delovanja; saj so narodi dajali krajem imena večinoma takrat, ko so bili še na najstarejši stopnji svojega razvoja, preden so še vplivali nanje razni družabni, pravdni in državni odnošaji.

Poznamenovanje krajevnih imen je torej samo majhen del velike celote, v katero spada vse poimenovanje organskega in neorganskega stvarstva: živali, rastlin, rudnin, nebesnih pojavov in naprav človeške roke ter seveda tudi ljudi samih, kamor spadajo naša rodbinska, zlasti domača imena. Kaki rezultati gledé našega narodnega duha bi se mogli dobiti, ako bi razpolagali z vsem tem velikanskim, urejenim gradivom! To so za sedaj za nas idealne težnje, ker nimamo posebnih strokovnih slovarjev, kakor n. pr. Francozi. Dovolj, da smo naglasili, kako važno bi bilo tako delo.

Najlepši plodovi bi se pokazali najbrže pri raziskavanju rastlinskih imen, ki niso predstavljena ali po tujih prikrojena. Rastlinska imena, kot so: *božja milost* (*gratiola officinalis*), *bogova žlica* (*cyclamen europaeum*), *Device Marije lasje* (*poa annua*), *hudičev bič* (*cuscota trifolii*) dokazujejo nabožni značaj našega ljudstva; imena kakor *pasji rep* (*cynosurus cristatus*), *ptičje mleko* (*ornithogallum umbellatum*), *turška leča* (*collutea arborescens*) kažejo živo prisposabljanje z drugimi prirodnimi pojavi. Da, v slovenščini nahajamo tudi celo abstraktna imena, kot so *dobra misel* (*origanum vulgare*), *materina dušica* (*thymus serpyllum*), *pasji stric* (*carduus acanthoides*), in to je za modroslovca tem bolj zanimivo, ker ta imena nasprotujejo doslej priznani resnici, da se je človeški um v pradavni dobi, ko si je ustvarjal jezik in z njim imena, naslanjal na konkretne stvari, na podatke svojih čutil. Vzemimo n. pr. zanimivo besedo *pasji stric*! Beseda *stric* se rabi tudi v slabem pomenu, in naši predniki so znano ime *hudi stric* (s pomenom zbadanja in tepenja) prenesli na rastlino in sicer samo za ostro njeno

listje ter ga po asociaciji podkrepili še s predstavo nevarnega psa. Toda to je samo ena zanimiva stran takega preiskavanja. Koliko različnih sklepov in podmen se nam nudi v premislek pri tisočernih imenih! Isto velja o krajevnih imenih.

Raziskovavci se morajo pri razlagi predstaviti v ono prvotno dobo ljudskega razvoja, ko je človek presojal stvar kot tako, kakršna se mu je kazala brez primesi in drugih vplivov, na kolikor možno enostavnih in preprostih predstavah. Misliti si moramo, da je človek dal stvari ime v trenutku, ko je katerakoli njena značilna stran na dušo imenodajavca vplivala posebno močno. Popolnoma napačno bi bilo torej, kakor dobro pravi Žunkovič „iskati izvor imena v finesah, ki jih naravnim potem nastalo ime nikoli ni moglo imeti, ni vdajati se jezikoslovnemu dlakocepstvu, ki vede uprav na krivo stezo“. Treba je razkladati *iz* imen, ne *van* je. Baš to pa je precej težavno našemu duhu, kateremu se pri vsaki novi predstavi vsiljuje toliko različnih idej in podmen.

Značilnost poznamenovanja in spoznavanje lastnega značaja bila bi ena važna, imenujmo jo modroslovna pridobitev teh preiskav. A po njih bi se nam tudi pojasnilo marsikatero zgodovinsko vprašanje.

Preiskavanje krajevnih imen je že samo po sebi tesno spojeno s spoznavanjem zgodovine. Pregledovati je treba arhive in urbarje pri veliki množini imen, ker je njih postanek umljiv le v zgodovinskem razvoju. Kakor so pa zgodovinski dogodki zelo vplivali na krajevna imena, tako moremo obratno iz imen sklepati na historični razvoj sam. Nekateri dogodki, o katerih molči zgodopisec, nam more pojasniti edino le krajepisno ime. Mnogokrat bi morali poseči v prastaro dobo prvih naseljencev, ki so dajali krajem in rekam imena, in iz imen bi dokazovali, kdo je imenodajavec; večkrat se nahajajoča imena bi nudila, če ne dokaza, pa vsaj verjetno podmeno, da smo našli sledove izumrlih narodov, katerih v teh nikoli ne bi bili slutili. Zbrana in urejena

krajevna imena bi morda tudi posvetila v ono temno, nedognano uganko, katere narodnosti da so bili stari Panonci in Noričani, podjarmljeni po rimski oblasti. Razni zgodovinarji nam vsiljujejo in zatrjujejo mnenje, da je slovanstvo Panoncev nemogoča stvar. Sicer ne moremo naravnost dokazati nasprotno trditve, vendar pa so dejstva, ki se z omenjeno trditvijo nikakor ne dajo strniti. Kdo more zanikati, da ima ime *Drave* svoj izvor v slovenski koreniki *derem*, *dreti*? Nobeden učenjak ni našel enakega korena s takim pomenom v keltščini, kjer bi se k večjemu mogel nahajati. Pripomniti pa moramo seveda, da vse, kar se drugače ne dá razvozlati, pride Keltom na rovaš, menda zato, ker je keltski izmed starih jezikov najmanj znan. Ako pa zgodovinar prizna, da Rimljani tujih krajevnih imen v podjarmljenih krajinah nikoli niso izpreminjali, nego si jih samo prilagajali — kako naj potem razloži ime *Dravus fluvius*, ako ne reče, da je bil premagani narod v naših krajih slovanski? Iz tega pa bi moral sklepati, da so bivali Slovani tu že v tretjem stoletju po Kristusu. Kako naj sicer razloži izraz *strava* pri Hunih, ki ga omenja Šafařík, ko govori o pojedini za mrličem? Trstenjak govori tudi o posebnem pogrebem običaju.

Morda bi ravno preiskavanje krajevnih imen potrdilo nazor, ki so ga izrekli že razni pisatelji, da so Slovani že pred Kristusom tu prebivali, pa podjarmljeni pod navalom močnejših naseljencev (Keltov, Germanov ali Cimbrov?) izgubili svojo individualnost ali pa se izselili v severne kraje; za to bi govorila Trstenjakova trditev, da se ime *ol* za pivo nahaja samo v Korotanu in v severnih slovanskih jezikih. Prihod Slovencev v naše kraje koncem šestega stoletja po Kr., ki je zgodovinsko dokazan, bi bil potem samo nov naval s severa! Krajevna imena bi gotovo nekoliko pojasnila to neprodarno temo.

V zgodovinskem oziru bi krajevna imena pojasnila tudi jako zanimivo stran našega razvoja, namreč tuje vplive! Ko bi določili obsežnost in razmerje tujih german-

skih in romanskih krajevnih imen v naših krajih, bi v zvezi z zgodovinskim raziskavanjem spoznali načine in sredstva, po katerih se je širil med nami tuji vpliv. Vlada nemškega viteštva po grajskih valpetih in tuja državna uprava sta brez dvombe zapustili neizbrisne sledove v krajevnih imenih. Sem spadajo takozvani „zgodovinski kraji“. Mnogo imen, katerim ne moremo najti nobenega pomena in ki baš zaradi svoje neumljivosti živé trdno naprej v naši tradiciji, bi se nam pokazalo z okvirom popolnoma novih okoliščin, in besede, ki so se trdovratno protivile vsaki razlagi, bi se nam hitro pojasnile. Posebno ob jezikovni meji bi nam dala obilo snovi za premišljanje načela, po katerih so slovenili ali ponemčevali.

Tretja, morda najvažnejša pridobitev bi sledila za jezikoslovje. Kolik besedni zaklad sniva v krajevnih imenih! Koreni, ki se že davno ne rabijo več v navadni govorici ali v pismenem jeziku, so se določno ohranili v tem narodnem skladišču. Mnogokrat opazujemo pri krajevnih imenih poseben način, kako se spajajo in pridevajo predlogi k besednim deblom. Zanimivo je n. pr., da se rabijo tudi komparativi za legopisje, kakor omenja Žunkovič pri imenu „Starše“ (str. 24). Jezikoslovni zakoni asimilacije in dissimilacije, analogije in metateze bi dobili novo podlago; za vrednost in stopnjevanje samoglasnikov, za vplive polglasnikov in soglasnikov bi dobili določnejše obrise. Jezikoslovni pojav, ki ga sicer okrhajo druge okoliščine, ohranja najpogosteje svojo prvotno obliko v takih imenih, ki po sporočilu ostajajo večinoma neizpremenjena. Velikega pomena je tako preiskavanje za važnost in rabo naših obrazil. Na obrazilih sloni bodočnost, uglajenost in naravna finesa našega jezika. Vsakdo, ki čita stare in novejšje strokovne knjige ter primerja potem njih razloček, mora spoznati, da smo pridobili večinoma le na tem, da smo stara obrazila zamenjali z drugimi ali jih še celo podaljšali za eno obrazilo. Vsako, dasi v obsegu in pomenu skoro neznatno obrazilo, dá jako fin, le vajenemu ušesu občuten raz-

loček, ko se ravna ali po besedi in samoglasnikih v korenu, ali obratno po svoje deluje nanje. Pravilo madjarskega jezika, da se visoki vokali družijo le visokim, nizki in polni zopet le takim svoje vrste, velja tudi za naš, v tem oziru občutljivi jezik. Brezdvomno se n. pr. *tvoritev* sliši mileje in blagoglasneje od bolj robatega *tvorba*, in pridevnik *enakošen*, ki ga rabi Erjavec, prevajajoč Schödlerjevo „Botaniko“, je Cilenšek zamenjal z mnogo boljšim *enovit*, dasi oba izraza dajeta isti pomen. V notranji harmoniji obrazil s korenine je skrito blagoglasje jezika. Ta obrazila pa so najraznovrstneje ter v mnogobrojnih pomenih pritaknjena na korenike krajevnih imen. Koliko temeljiteje bi spoznali lastni jezik, ako bi resno proučili gradivo, ki nam ga ponujajo krajevna imena! Tu bi zajemali iz pristno narodnega vira, ki ga sicer tako radi preziramo ali pozabljamo!

Jako zanimivo bi bilo to preiskavanje v geološkem in botaničnem oziru.

Prvi naseljenec je imenoval kraje mnogokrat po kakovosti površja in po rastlinju. Zato pa moremo sklepati iz imen, kako je bilo zemljišče ob času naseljevanja. Posebno zanimive rezultate bi dala imena, povzeta iz raslinstva. Saj je dognano, da krajevna imena s podlago v rastlinstvu niso izpreminjala svoje oblike, dasi sedanjim rastlinskim razmeram niso več vedno prikladna. Iz teh imen bi se dobili torej podatki za vegetacijsko zgodovino naših pokrajin. Sestavljena imena iste vrste nam bodo označila kraje, kjer se je razprostirala v starih časih jelovina, ali pa listnato drevje. Iz rastlin pa bi sklepali, kakšna je bila v tedanjih časih zemlja. *Makole* n. pr. ni nič družega, kakor *Makovlje* t. j. planota, prikladna za mak, ki je bil včasih na njej značilna rastlina; *Laporje* pa znači lapornato površje. Imena iz živalstva nam jasno dokazujejo, da so v naših krajih nekdanj bivalne sedaj redke ali izumrle živali. Imena, kakor *Turje*, *Turjak*, so nastale vsled obilnega števila turov, ki jih sedaj najdemo le še v Litvi na Ruskem. Iz tega bi se dalo sklepati na slovansko prebivalstvo v pred-

rimski dobi; kajti vsaj verjetno je, da taka imena niso prestave nemških imen.

Velezanimivo je tudi, da mnogo imen kaže na geološke dobe. Pri precejšnjem številu sedanjih krajevnih imen živé namreč v ustnem sporočilu tamošnjih prebivavcev še druga, jako značilna imena. Tako ima zgoraj omenjeni trg Makole tudi ime *Sv. Andraž na jezeru*, Loče se imenujejo tudi *Sv. Duh na jezeru*, Sp. Polskava *Sv. Štefan na jezeru*. Priimek *na jezeru* sega gotovo nazaj v pradavne čase, ko je ogrsko nižino pokrivalo še panonsko morje iz terciarne geološke dobe in izpiralo s svojimi podaljški na ptujskem polju v dravinjski dolini obronke tamošnjega pogorja. Iz tega bi se pa dalo zopet sklepati na visoko starost teh krajev in njih slovanskega prebivalstva.

To bi bile nekako glavne pridobitve takega raziskavanja.

A še mnogo drugih ozirov govori za tako trudapolno delo. Iz zbranih imen bi se dalo sklepati na razne obrtne in prometne razmere. Marsikaj bi pridobilo bajeslovje, ker je zlasti s krajevnimi imeni spojenih mnogo bajeslovnih spominov. Seveda treba tu ostro ločiti med bajeslovjem in med zgodovinsko resnico. Tampatam odpade pri takem pretresovanju tudi kaka betev za zgodovino pravnih in družabnih razmer naših pradedov, za naše staro narodno pravo. Takih imen je več v Slovenskih Goricah; končujejo se na *-ci*, kakor *Vizmetinci*. Morda tudi ni tako protislovno spajati izvor imena *Zupečja ves* s socialnim organizmom „župe“ pri starih Slovencih!

To je menda dovolj razlogov, ki dokazujejo vsestransko važnost takega dela. Toda pomisliti je treba, da so taki uspehi na našem kulturno-zgodovinskem polju možni le, ako zberemo in pregledno uredimo vse gradivo. Ravno nabiranje take tvarine pa dela največje težkoče.

Najlažje bi izvršila to delo „Matica Slovenska“, ki je po svojem ugledu in kot naš narodni znanstveni zavod nekako dolžna se ga poprijeti. V „Matici“ naj bi se sestavil odbor, ki bi razposlal najprej pozive in na-

biralne pole po župnijah. Gospodje župniki, učitelji in drugi izobraženi domoljubi, ki jim je ležeče na prospehu domače vede, bi pač mogli nabrati ogromno gradiva. Tudi naše dijaštvo bi gotovo rado pomagalo pri tem koristnem delu. Osrednji odbor bi sprejemal nabrano gradivo in ga poverjal strokovnjakom, da ga pregledajo, uredé in razložé.

Vzorec za nabiralne pole bi se lahko priredil po omenjenih polah „Zgodovinske deželne komisije za Štajersko“. Opomniti pa moramo, da ne zadostuje, če se zberó samo imena vasi, trgov in mest; ampak treba je zabeležiti imena vseh hribov, dolin, duplin, potokov, rek, sotesk, močvirij, njiv,

polj itd., — z eno besedo: vse, kar ima lastno krajepisno ime. Vedno naj se pristavi tudi, kako izgovarja ljudstvo dotično ime in kako si razlaga njegov pomen.

Vrednost gradiva je odvisna od marljivosti, spretnosti in navdušenosti nabiravcev. Važnost in pomen pa dobi to gradivo seveda šele s trenutkom, ko se znanstveno predela.

Apelirati moramo pač na narodno čustvo in na domorodno misel našega izobraženstva, ki mu gre do srca razvoj slovenske vede. Čimbolj nam grozé tuje sile in nasprotni navali, tem večja bodi naša znanstvena in prosvetna zaslomba!

Vaška idila.

Kaj postajajo ob vodi
že zapóred tri večere,
kaj ugipljejo pritajno
vnuke, matere in hčere?

Stara pesem . . . To nedeljo
vrgli so novico z lece,
da priletna Tona z Vrha
vdovca jemlje s tropom dece.

„Sam hudiman jo je zmotil“,
sodba Tepkove je Mice,
„sam hudiman jo je zbegal,
ker sovraži nas, device!“

„Eh, pogače je presita“,
Kovačica se namuzne,
„naj le skusi, saj še moke
manjkalo ji bo koruzne!“

Kihajo s strani dekleta:
„Bog daj pamet stari kôsti!
Mari ni nas za možiteve
mlajših, lepših, več kot dosti?“

Prisluškuje črednik Luka —
mož ne čuje več natanko —
prisluškuje pikrim sodbam
pa razreši jim uganko:

„Kaj ne veste, ve dekleta,
kaj ne umete, ve žene,
da užgó se veje suhe
stokrat rajši kot zelene?“ . . .

Pljuska voda ob koritu
enolično vse večere,
samši hodijo zajemat
snahe, matere in hčere.

Jož. Volc.

Petdesetletnica pisateljevanja grofa Tolstega.

Spominska črtica. — Napisal Dr. E. L.

Pred polstoletjem, l. 1852., je izšel v „Sovremenniku“ prvi del nekake avtobiografske trilogije — „Dětstvo“. Podpisan je bil neki neznani L. N. T. Globoka umetniška analiza in neobičajna resničnost in živahnost v popisu so takoj zbudile pozornost. Sicer so takrat že Rusi imeli za Puškinom, Lermontovom in Gogoljem novo pisateljsko generacijo, v kateri so se blestela imena Turgenjev, Gončarov, Grigorovič in Ostrovskij. Vendar je „Dětstvo“ obrnilo nase pozornost ruskega občinstva.

Novi pisatelj — bil je Lev Nikolajevič Tolstoj — je kmalu iznenadil rusko slovstvo z novimi deli. Dokončal je trilogijo z „Otročestvom“ in „Junostjo“ ter stopil takoj na širše polje zgodovinskega in kulturnega romana.

Šel je v vojsko ter prebil krvave boje l. 1854. Bil je sam v sebastopoljskih krvavih bitvah, in videl je vso grozo vojne na lastne oči. Ti dogodki so mu podali snovi, s katerimi se je bavil v prvi dōbi svojega pisateljevanja. „Nabêg“, „Rubka lêsa“, „Kozaki“ so izšli izpod njegovega peresa, in potem je stopil pred svet s svojimi slavnimi sebastopoljskimi povestmi: „Sevastopolj v dekabré 1854. g.“, „Sevastopolj v majê 1855. g.“ in „Sevastopolj v avgustê 1855. g.“ Ogromen je bil vtis teh povesti, v katerih je grozota vojske naslikana s pretresujočo istinitostjo. Vrhunec te prve dōbe pa je roman „Vojna i mir“. V njem je popisal Tolstoj dōbo napoleonskih vojska s tako globoko zgodovinsko in dušeslovno analizo, da je hipoma zaslovel ta roman daleč čez ruske meje ter postal eno najbolj cenjenih del svetovnega slovstva.

V drugi dōbi svojega pisateljevanja se uglablja Tolstoj bolj v notranje, duševno življenje. Značilen za to dōbo njegovega razvoja je roman „Ana Karenina“. Tolstoj je tu napisal dušeslovno sliko ljubečega srca.

„Vojna i mir“ je epopeja heroizma, „Ana Karenina“ pa epopeja ljubezni. Vse je živo v tem romanu, vse gorko, vse očaruje čitatelja, da se raduje z opisanimi osebami in da ž njimi žaluje. A že tu se ob koncu kaže v duševnem neodločnem boju Levinovem prehod v zadnjo dōbo grofa Tolstega.

Dušni razvoj Tolstega je ena dušeslovna celota, katero moremo umeti le, če jo zasledujemo skozi celo njegovo življenje. Tolstoj v svojih junakih popisuje samega sebe. Irtenjev, Olenin, Nehljudov, Bezuhov, Levin — vsak izmed njih je Tolstoj v neki dōbi svojega razvoja. Njihovi grehi so bolj ali manj njegovi grehi, njihove misli vodijo k njegovim nazorom. Vendar je pa Tolstoj napisal tudi direktnoavto biografsko povest svoje duševne preroditve. Ta je „Moja izpoved“, iz katere hočemo tu podati glavni del petdesetletne zgodovine njegovega mišljenja, kakor jo je odkritosrčno sam izročil javnosti. L. 1876. je bil dovršil Tolstoj „Ano Karenino“, in l. 1879. je že napisal „Izpoved“, kateri je l. 1882. pridal „Dodatek“.

V šestnajstem letu — tako nam pripoveduje Tolstoj — je izgubil vero in religijo ter začel živeti, kakor je videl druge. To je bila dōba plitvega svobodomiselstva. Veroval je edino le v „svojo popolnost“, a sam ni vedel, kaj da je to pravzaprav. Um si je hotel izpopolniti z vedo, voljo si je hotel ojačiti z nekaterimi občnimi načeli, telo pa s fizično vajo. Tudi po neki moralni dovršenosti je težil, a jo je videl le v tem, da postane močnejši, bogatejši, slavnější, imenitnejši od drugih. Hotel je doseči tudi neko duševno dobroto, a kmalu je videl, da drugi dobroto prezirajo in hvalijo to, kar je slabo. Tako je preživel deset let svoje mladosti v raznih zmotah. Začel je tudi pisati, a s tem namenom, da se oslavi in si pridobi imetja. Čutil je v sebi neki

nagon k dobremu, a se je silil, da ga zaničuje ali ga vsaj prezira.

Ko se je kot 26 leten mož vrnil iz Krimske vojske v Peterburg, je živel v družbi tamošnjih pisateljev ter tam spoznaval njihove teorije. Šel je v prostrani svet, živel v Parizu, prepotoval Francosko, Nemčijo, Italijo, Švico, ogledal si življenje v Londonu, ter začel verovati v „napredek“. Vrnil se je v domovino ter snoval šole za preprosto ljudstvo, v katerih je tudi sam učil po teh nazorih. Oženil se je ter dolgo časa ni iskal drugega, kakor da si življenje naredi kar moči prijetno v družinskem krogu. Tako je preteklo zopet petnajst let, v katerih je mnogo napisal, a bolj zaradi materialnega dobička, kakor iz višjih нравnih ozirov. Učil je v svojih spisih, naj vsak gleda, da kolikor mogoče dobro živi.

Pa vedno pogosteje se mu je vrivalo vprašanje: „Čemu pa živim? Kaj bo z menoj po smrti?“ Izkušal se je iznebiti teh misli, pa so se mu vedno vračale. Tako je mnogo let živel v dvomih in si sam sebi ni upal odločno odgovoriti.

Ko je bil star petdeset let, mu je prišla misel, da je vse življenje brez namena, in torej nesmiselno, in se je hotel umoriti. Pa bil je bogat in imel je otroke in dobro ženo. Zaradi njih je živel dalje, pa je vendar bil prepričan, da je neumno živeti.

Začel je pregovarjati samega sebe s tem, da mora živeti iz ljubezni do rodbine in do umetnosti. Pa odgovoril si je, da to ni zadosten vzrok za življenje. Saj rodbina mu obstoji iz ravno takih ljudi, kakor je on, in ti morajo priti prej ali slej tudi v isti duševni položaj. Ali naj ga od samoumora zadrži umetnost? Nikakor ne; saj mora priti čas, ko bodo pozabili njega in vseh njegovih del.

Zatekel se je k znanosti, da bi v nji dobil odgovor na mučno vprašanje. Pa tudi veda mu ni mogla rešiti vprašanja: „Kaj sem in čemu živim?“ Novodôbna eksperimentalna veda mu je govorila: „Vse raste in vse se razvija. Vse teži po dovršenosti in ima zakone, ki vodijo ta razvoj. Ti si del

celote. Kadar boš spoznal zakon splošnega razvoja, boš našel tudi svoje mesto v celoti ter spoznal samega sebe.“ A ta odgovor Tolstemu nikakor ni ugajal, ker sam na sebi ni videl nikakega razvoja k boljšemu, ampak ravno nasprotno: opazoval je, da mu ginejo sile. Iskal je sveta pri spekulativni znanosti, in ta ga je učila: „Celo človeštvo živi in se razvija na temelju duševnih principov, idealov, ki ga vodijo. Ti vzori se pojavljajo v religiji, v umetnosti in v državi. Ti ideali se vzpenjajo vedno višje. Človeštvo je na poti do najvišje popolnosti. Ti si del človeštva, in tvoj namen je, da spoznaš in udeležuješ ideale človečanstva.“ Te splošne in prazne besede mu niso zadostovale, in začel je premišljati spise raznih modrijanov, zlasti pesimističnih. Iz buddhizma in iz Schopenhauerjevih spisov je prišel do zaključka, da je ves svet sama prevara, da je smrt boljša kakor življenje, in da je srečen le oni, ki se ni nikdar rodil.

Pa vse to mu vendar ni dalo nikakega odgovora na vprašanje: „Čemu živim?“ Prišla mu je misel, da začne proučevati ljudi, s katerimi občuje. Morda ti vedó, čemu živé?

Največ je našel takih, kateri se sploh nikoli niso bavili z vprašanjem, ali je svet dober ali slab in čemu da je. Takih ljudi Tolstoj ni hotel posnemati. Drugi so bili lahkoživci, kateri so življenje uživali, ne misleči na smrt. Tudi po teh se ni hotel ravnati. Tretji so dejali, da jim je življenje pretežko in da ga ne morejo prenašati, in ti so šli in se umorili. Četrtri so tudi dejali, da je življenje zlo, in da je bolje, če si ga človek sam vzame, a niso imeli dovolj poguma za samoumor in so živeli dalje. Tolstoj je videl, da on spada med te poslednje in da iz strahu pred smrtjo izvirajo njegovi ugovori proti samoumoru. A prišla mu je še druga misel: „Ali sem proučeval prave ljudi?“

In na to si je odgovoril, da so vsi ti ljudje bili takozvani „izobraženci“, ljudje njegove vrste. Teh pa je na svetu le manjšina. Če hoče izvedeti, kaj sodi človeštvo, se mora obrniti do preprostega ljudstva,

katero se ni od novodobnih modrijanov priučilo takih nazorov. Treba se torej posvetovati tudi z navadnimi ljudmi.

Ta pa je spoznal, da si ljudstvo ne more dati odgovora na tako težka vprašanja. Ti ljudje pa tudi niso neumni, ampak si znajo življenje urediti zelo pametno in splošno prav trezno sodijo. In ti ljudje pravijo soglasno, da je smrt veliko zlo, samoumor pa eden največjih zločinov. Odkod ima ljudstvo te nazore? Tolstoj si je odgovoril, da ne iz svojega razuma, ampak iz vere v Boga. Edino le vera daje torej ljudstvu moč in voljo do življenja.

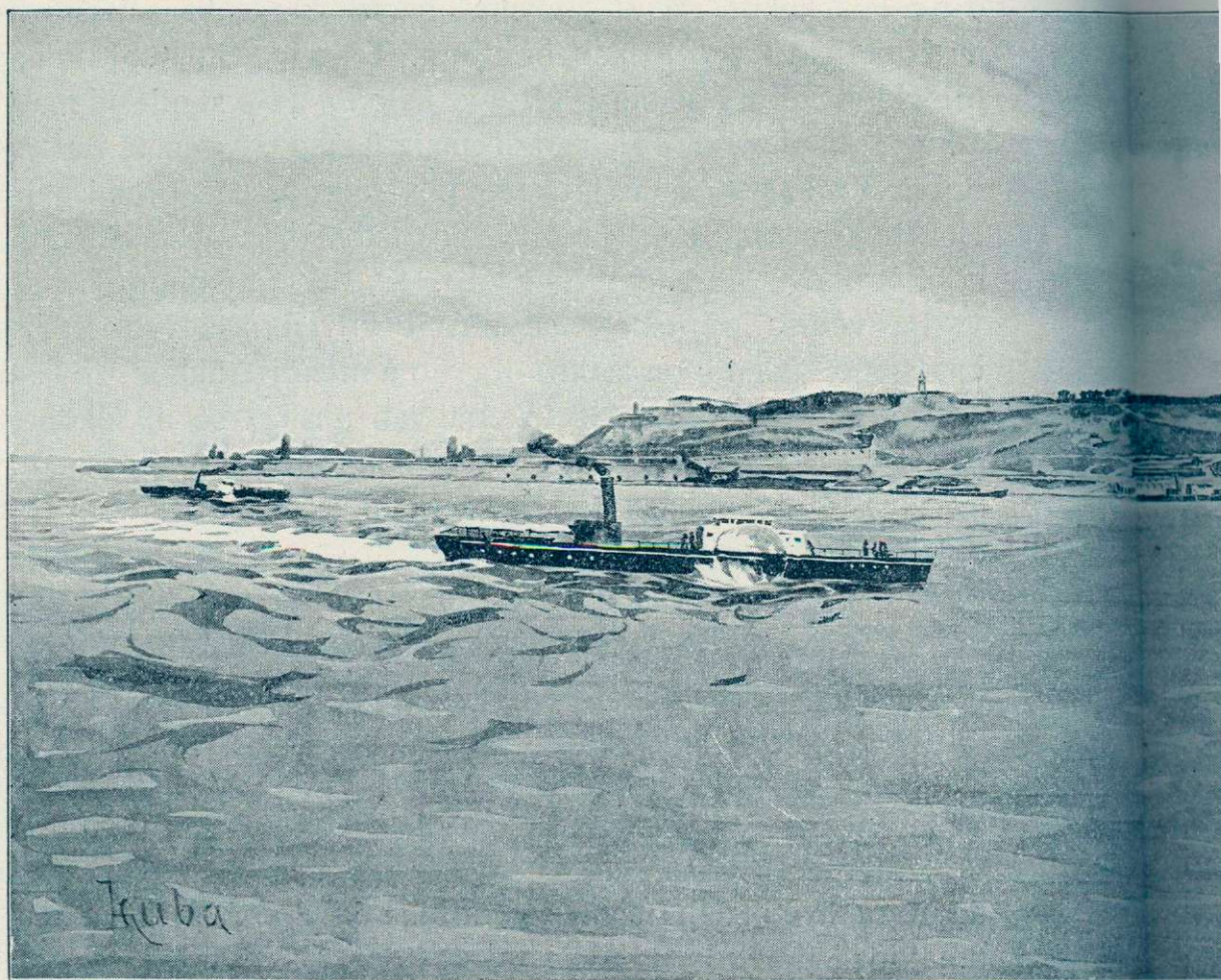
V njem samem sta se borila razum in vera, in on je mislil, da se sme zanašati samo na svojo pamet. Izkusil je, da s tem ne more živeti, ker ne najde zmisla življenju. — Na vprašanje: „Kako mi je živeti?“ si je zdaj odgovoril Tolstoj: „Po božji postavi.“ In na vprašanje: „Kaj me čaka po smrti?“ ni mogel dobiti drugega odgovora, kakor tega, ki ga daje vera: „Ali večne muke ali pa večna radost.“ Kaj pa je to, kar ostane večno, ko vse drugo premine? Tolstoj pravi: „Zedinjenje z Bogom.“

Tako je prišel Tolstoj do vere, ker se mu je brez vere zdelo življenje prazno in brezmiselno. Človek, ki hoče živeti, mora verovati. Ko bi ne veroval, da je nekaj, zaradi česar mora živeti, ne bi živel.

Zdaj pa je stopilo predenj težje vprašanje: Katero vero naj si izbere? Začel je proučevati buddhizem, mohamedanstvo in krščanstvo. Žal, da Tolstoj ni proučeval temeljitih katoliških apologetičnih knjig, v katerih bi bil pač našel zadosten odgovor na taka vprašanja. V svojih dvomih je sklenil, da se hoče vesti v verskem oziru tako

kakor preprosto ljudstvo, ki je po svoji veri postalo pošteno in delavno.

Spoznal je, zakaj prej ni mogel najti resnice. Mrtvo je bilo njegovo življenje. Ko se je v nenravnosti in v grešnem uživanju vpraševal, kaj je njegovo življenje, si ni mogel odgovoriti drugčega, kakor: „Zlo.“ Zdaj pa je spoznal, da je namen človekov na zemlji, izveličati svojo dušo, izpolnjevati božje zapovedi, trpeti, ljubiti bližnjega in odpovedati se vsem nasladam. Posvetil se je

Pogled na Belgrad s hrv

popolnoma izpolnjevanju verskih dolžnosti. A cerkveno življenje ruske cerkve ga ni zadovoljilo. Začel je sam, brez cerkve, iskati resnice.

Za to tretjo dōbo je značilen roman „V o s k r e s e n j e“. Tolstoj ne najde zadovoljstva niti v ljubezni niti v katerikoli drugi strasti. Puhlost in praznosta življenja se mu studita. On popisuje življenje, da bi nas napolnil s studom do njega in dvignil do višje moralne vrednosti. A kako? Osiveli

starec se zateče k evangeliju. Sam išče v njem tolažbe in rešilnih misli. A pri tem nima zanesljive opore, ampak svoje lastne protivne in enostranske misli vlaga v svete izreke večne knjige. Zgled Zveličarjev ostane pred njegovo dušo v vsej svoji neskončni veličastnosti. Tolstoj, ne priznavajoč nikake duševne avtoritete, hoče po svojem lastnem načinu, brez cerkve in brez njenih naprav, samolastno posnemati in izpolnjevati, kar sam bere v svetem pismu in kakor on sam

pove njegove modroslovne spise. Tolstoj pa modruje dalje na svojem posestvu v Jasni Poljani...

Nekaj tragičnega je v vsem življenju grofa Tolstega. Mi vidimo v njem, kako plemenita duša trpi in se bori, kako hrepeni po resnici in jo išče, a je vendar ne najde popolnoma, ker se ne dá voditi od one oblasti, kateri je Zveličar naročil, naj gre in naj uči vse narode!

Kakor ob koncu „Voskresenja“ železnični voz drči vun v sibirske planjave, ne da bi nam pisatelj vedel povedati, kje se ustavi — ravno tako tudi Tolstega utopične misli hité v neznane daljave...

Ozrli se bomo še natančneje na modroslovne nazore grofa Tolstega ter jih primerjali z novjšimi zistemi in s krščanstvom. Danes smo le v spomin te znamenite petdesetletnice očrtali obris njegovega razvoja. V te tri dôle se dajo razdeliti vsa njegova ostala dela, izmed katerih omenjamo še sledeče: „Smrt Ivana Iljiča“, „Krejcarova sonata“, „Plody prosveščenija“ in „Vlast tmy“. Modroslovnih in socialno-političnih brošur je pa napisal sivi jasnopoljanski filozof že dolgo vrsto. Skoro ga ni vprašanja v javnem in zasebnem so-

cialnem življenju, katerega se ne bi bil doteknil, povsod naglašajoč potrebo temeljite znanstvene in socialne preosnove — seveda v svojem utopičnem zmislu.

Razločevati je treba pri Tolstem one nazore, ki so opravičeni in zdravi, od pretiranih in zmedenih zahtev, katere stavi človeštvu. Vsekako pa je Tolstoj eden najznačilnejših pojavov v novjšem slovtvu.

grad s hrvaške strani.

Slikal Ljudevit Kuba.

umeva. Tolstoj postane — utopist. Z močnim glasom kliče človeštvo, naj se odpove napačni, bolesteri in krivični omiki ter naj se vrne k pravemu človečanstvu, katero je najti le v krščanstvu — a ko izkuša sam sestavljati novo vero, pa brede po prečudnih potih. Vse občuduje Tolstega, a njegovega nauka neče nihče izpolnjevati. In slednjič pride še državna ruska cerkev ter ga izobči kot krivoverca, in država pre-

Vožnja z avtomobili.

Spisal dr. Simon Šubic.

Vedno iznajdljivi človeški um si išče sredstev, s katerimi bi premagal prostor ter si olajšal in pospešil vožnjo po zemlji. Veliko zanimanje je zbudila iznajdba bicikla, in kolesarjenje se je razširilo bliskavo po celem svetu. Koliko tisoč in tisoč ljudi šviga zdaj semtertja po dveh kolesih!

A zdaj se bavijo tehniki posebno z vprašanjem, kako bi sestavili vozove, v katere ne bi bilo treba več vprezati konj, ampak ki bi vozili sami po sili, ki je shranjena znotraj v njih, tako da vozi tak stroj svojo gibalno silo sam s seboj naprej. Take vozove imenujejo avtomobile.¹⁾ Lokomotiva je podala zgled vozu, ki se sam premika. Bilo je torej čisto naravno, da so začeli misliti, kako bi sestavili vozove, ki bi bili manjši, ki se ne bi premikali po železnih progah in katere bi voznik lahko po lastni volji vodil, kamor bi hotel. Električne cestne železnice so se že zelo približevale temu namenu — in kmalu je zadrdral po cesti avtomobil.

Konju in parnemu stroju je napovedala boj elektrika proti koncu prejšnjega stoletja. Elektriko so začeli proizvajati v velikih množinah in jo rabiti za različne praktične namene. Električni tok proizvajajo s posebnim dinamičnim strojem, kateri izpreminja delujoče sile soparjev ali premoga, vetrov ali vodá v elektriko. Moč se torej dobiva v veliki množini. Iznašli so še stroje, ki sprejemajo ta tok, da se shranjuje v njih električna sila ter se dá uporabiti za učinke najrazličnejših vrst.

Pričel se je boj elektrike zoper vse dosežanje delujoče sile, in naravno je, da so jo začeli rabiti posebno za prevažanje. Te misli so se hitro poprijeli in začeli izdelovati avtomobile v veliki množini.

Dandanes je že toliko avtomobilnih koles in vozov, da se je njih izdelovanje razvilo v bogato obrt, ki redi veliko množico ljudi. Velike tovarne so že postavili, ki proizvajajo same avtomobile.

L. 1897. so ustanovili v Berolinu „Srednje-evropsko društvo za vožnjo z avtomobili“.

¹⁾ Beseda je sestavljena iz grške *αὐτός* = sam in iz latinske *mobilis* = premičen. Avtomobil pomenja torej stvar, ki se sama premika.

To sloveče društvo je prvo v Evropi začelo izdelovati in uporabljati v večji meri take vozove, kateri nosijo sami v sebi gonilno silo. Vseh avtomobilov pa ne goni elektrika, ampak za to se rabijo tudi petrolej, bencin, stlačeni zrak in druga gonila. V tistem letu, ko je berolinsko društvo jelo poizkušati vožnjo s *Kühls te i n o v o* električno kočijo, je angleška družba: „The Electrical Cab Company“ v Londonu stopila pred svet s svojimi električnimi vozovi.

Angleški ali pa pruski električni voz se na videz ne loči od navadne kočije v ničem drugem, kakor le po tem, da nima ojesa za konje, ampak krmilo na kočijaškem sedežu in gonilo pod njim.

Kayserjeva električna kočija v Berolinu je vozila s seboj akumulator, namreč omarico, napolnjeno z elektriko. Če se je enkrat napojil akumulator z elektriko, je imel gonilne sile za 60 kilometrov ali 8 milj dolgo pot. Ako okoli Berolina po 8 milj širokem okrožju ni nobene elektrarne, v kateri bi se akumulatorju povrnila na poti porabljená elektrika, pa ne more voziti električni voz čez 4 milje daleč od Berolina, ker 4 milje potrebuje tudi nazaj, da pride do napojišča.

Nadomeščanje elektrike dela torej veliko težavo. Ker sedaj še po navadi na deželi daleč na okoli ni dobiti dosti napete elektrike, so začeli za avtomobile rabiti druga gorila: petrolej, bencin, stlačeni zrak in nekatere druge snovi.

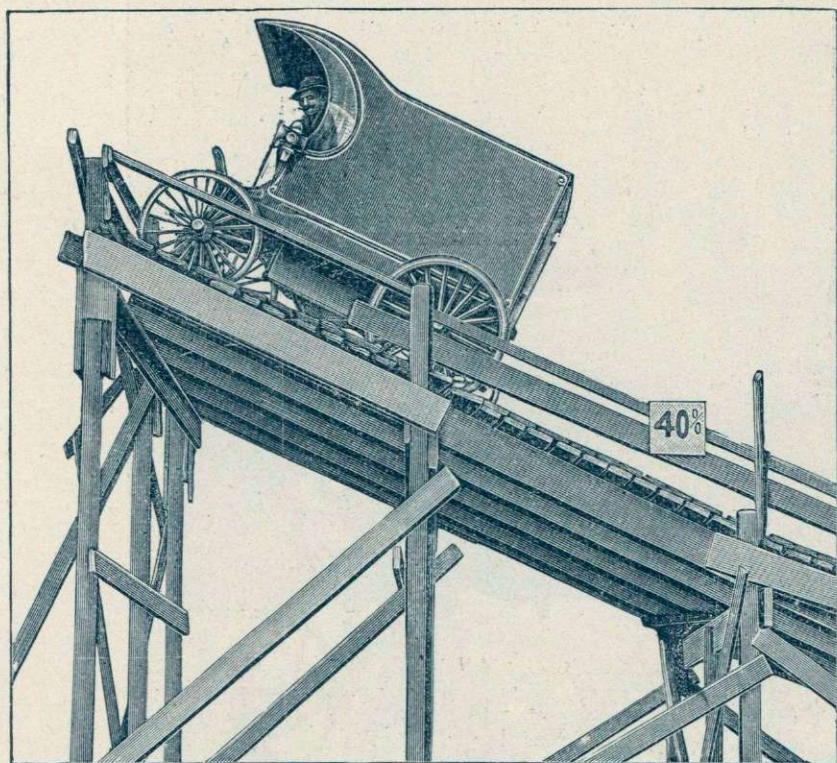
Posebno se je prikupila vožnja z avtomobili *Francozom*; poprijeli so se je pa tudi nenavadno hitro avstrijski plemenitaši in bogatini. Seveda tem ljudem avtomobil ne služi toliko za potrebo, kolikor za zabavo — za šport. Leta 1898. je družba avtomobilašev poizkušala v večji meri to vožnjo ob *Inu* na Tirolskem.

Dunajčane pa so prekosili Parižani. — Leta 1899. so imeli že tako dobre avtomobile in tako izurjene voznike, da so na cesti iz Pariza v Bordeaux prekosili v hitrosti celo železniški vlak. Vsako uro so prevozili približno 50 kilometrov ali 6 in pol milj. Seveda ni bila taka dirka brez nesreče. Taka hitrost ni varna po navadni cesti, ki je odprta vsem vozovom, in ni prirejena za dirkanje. Zadelá je vozače marsi-

kaka nezgoda, in dva tekmovalca sta izgubila celó življenje pri tej predrzni dirki!

Gotovo bo zanimalo čitatelje, če jim natančneje razložimo, kakšna je ona sila, ki goni avtomobil.

Ogenj ali razgreti par goni lokomotivo. To ve danes že vsakdo. Delujoča sila ali energija ognja ali vodenih soparjev daje tisto gibalno silo, ki goni vlake po železni cesti. Tudi avtomobil more gnati vsaka taka sila, ki utegne vrteti kako kolo. A vsaka taka sila ni pripravna za vožnjo. Z vodenimi soparji bi že gonili avtomobile, ko bi ne bilo treba voziti s seboj težkega kotla, peči in kurjave! Saj vidimo, da mora imeti lokomotiva za seboj cel vagon premoga. Bolj pripravne so take snovi, ki same hité izpuh-

Preizkušnja avtomobila.

tevat, kakor n. pr. bencinov ali petrolejev par, katera vsakdo lahko proizvaja na majhnem prostoru z malo špiritovo lučjo. Še pripravnejša je energija močno napitega električnega toka; kjer pa te ni dobiti, dobro služi stlačen zrak.

Zrak, s silo stlačen v močno železno posodo, se dá jako dobro rabiti namesto razgretim vodnim soparjem. Zadostuje mu prav tak stroj, kakršnega ima v sebi lokomotiva za svoje vodene soparje. Tudi v navadnem življenju nam nadomešča stlačen zrak vodene soparje tam, kjer se moramo izogibati kurjave, ki kvari zrak s tem, da požira kisik ter dela strupeno ogljikovo kislino. Zato v rudnikih gonijo in vrtajo skale s stlačenim zrakom.

V več ameriških mestih imajo stlačen zrak napeljan po ceveh na vse kraje mesta, kakor pri nas svetilni plin. Rabijo ga za to, da jim goni obrtne stroje. Po takih mestih rabijo stlačen zrak tudi kot gibalno silo pri avtomobilih. Tam goni tudi pošta svoje avtomobile s stlačenim zrakom, ki prevažajo zaboje in prtljago vsake vrste, le ne prav težkih bremen.

Umeva se samo po sebi, da tak avtomobil ne sme zapustiti tistega okrožja, kjer se dobiva stlačen zrak; če vozi nekaj ur, mu sila poide, in treba ga je napojiti iznova.

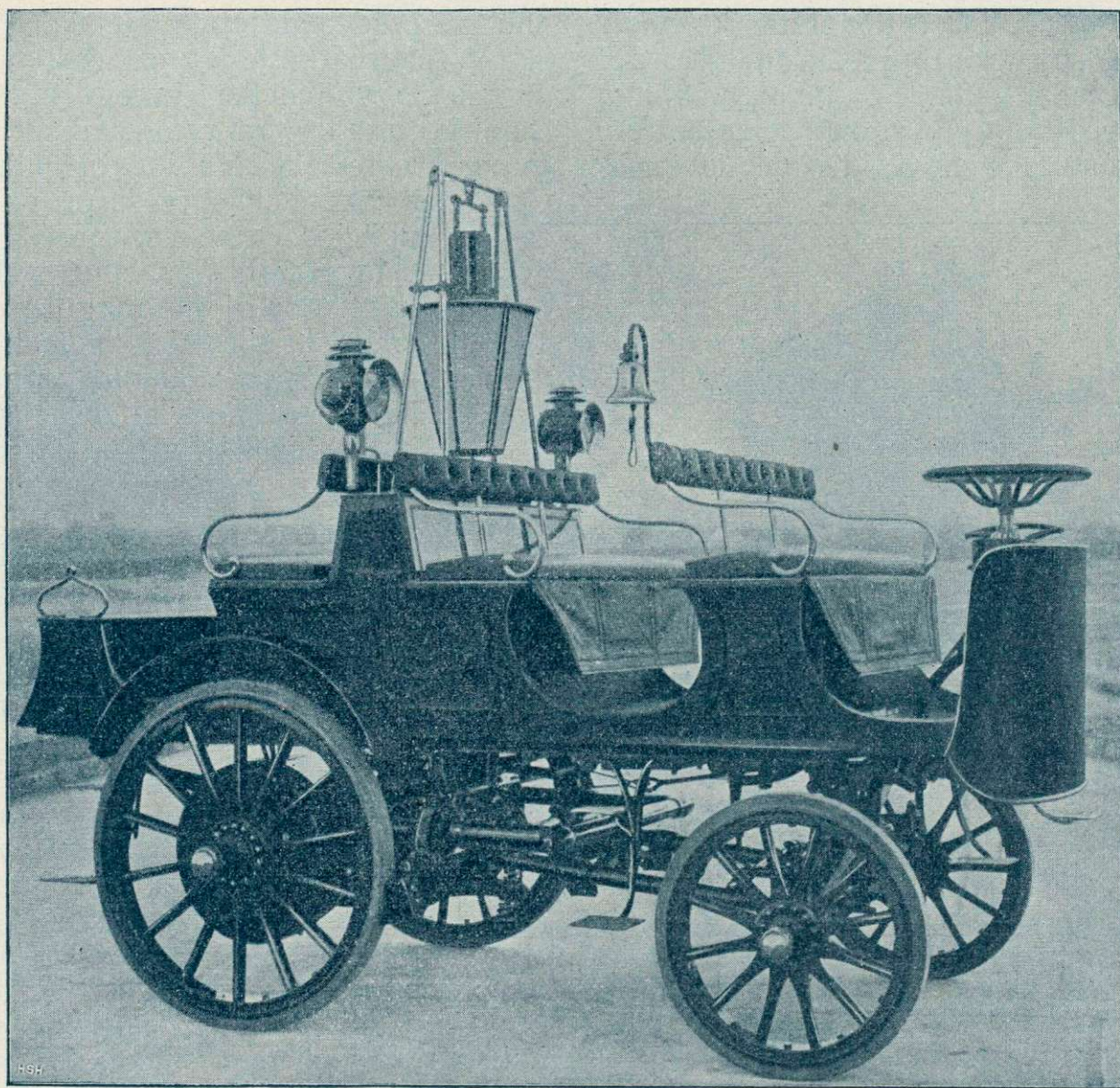
V Ameriki so tudi poizkušali goniti avtomobile z zvođenim zrakom. A ti poizkusi se niso obnesli, kajti zvođeneli zrak se mora zapirati v steklenicah s podvojenimi stenami, a take steklenice se pri vožnji hitro ubijejo; če se voz preveč trese ali celo prevrne, gre tudi steklenica v kose. Ako bi bilo mogoče zvođeneli zrak shranjevati v močnih železnih posodah, bi le-ta hitro pregnal smrdljivo bencinovo in petrolejevo kurjavo, ki se dandanašnji najbolj rabita. Zakaj pri zvođenem zraku ni nevarnosti, da bi se vnel, in tudi onega slabega, dušече ga duha ni, kot ga proizvoda bencin in petrolej.

V Berolinu so pred dvema letoma pri pošti poizkušali prevažati zaboje in druga manjša bremena z avtomobili, katere gonijo akumulatorji namesto bencina. Voz, čigar akumulator je napojen z elektriko, vozi po 10 do 12 ur, ne da bi ga bilo treba napajati vnovič. Poleti je šlo še precej po volji; a pozimi se je pokazala sitnost, ker se kolesa niso prijemala tal toliko, da bi vlekla voz naprej po gladkem ledu ali po zdrsanem snegu. Kolesa so bila po robu preoblečena s kavčukom, kakor je sploh navada pri avtomobilih, da se stroj ne pokvari od sunkov in tresljajev. A voz ne more priti v tek, ako se kolesa ne drgnejo ob trda tla toliko, da ga porinejo naprej; to je pa na snegu in ledu nemogoče. Dokler se ta nedostatek ne odpravi popolnoma, ni misliti, da bi pošta zamenila konjske vozove z avtomobili.

Vendar so pa avtomobile že toliko izboljšali, da jih sedaj preizkuša že tudi vojaščina pri večjih vojaških vajah. Prav resno mislijo že na to, da bi v vojnah rabili avtomobile. S tem namenom preizkušajo zdaj avtomobile, ki so jih sestavili Daimler, Bollée, Dion,

Bouton i. dr. Avtomobili lažje vrste raznašajo vojna povelja, težki pa vozijo za poljskimi pekarijami moko in kruh za vojaštvo. — Poizkusi, ki so se vršili v sredi meseca septembra 1901 v Doljnem Miholjcu, obetajo dober uspeh ne le glede na možnost, ampak tudi na zanesljivost avtomobilske vožnje. Kajti pokazalo se je na 22 milj dolgi cesti, da celo težki, z vojaki zasedeni vozovi prevozijo vsako uro dobre 4 milje. Zato

Stopite z menoj v delavnico k mehaniku, ki izdeluje akumulatorje! Naprosimo ga, da naredi pred našimi očmi najpreprostejši aparat, kakršnega je od začetka sestavil Francoz Gaston Planté. Mehanik vzame dvoje širokih in dolgih svinčenih ploščic. Prvo položi na mizo, prepreže jo s tankimi kavčukovimi trakovi ter položi nanjo drugo ploščico. Kavčuk med njima ne pusti elektrike prehajati od plošče na ploščo.

Avtomobil berolinske požarne brambe.

se je nadejati, da se bodo odslej avtomobili rabili stalno tudi v vojski.

Govorili smo zgoraj o akumulatorjih. Treba nam je pojasniti, kako te električne baterije nabirajo in shranjujejo v sebi napeto elektriko ali električno energijo, s katero opravljajo svoja dela. Kako je neki možno, prirodno silo, ki se v podobi bliska hipoma pokaže in zopet hipoma izgine, vjemati in zapirati v omarico, voziti jo s seboj in jo prisiliti, da nam dela to, kar od nje zahtevamo?

Tako izolirani ploščici zavije ob robu in vije naprej, dokler ju ne povije v debel valjar.

Ta svinčeni valjar postavi mehanik v žvepleno kislino, katera je zredčena s prilito vodo. Vsaki ploščici pritrdi na vrhu svinčen trak. Na ta trak pripne žico. — Ta priprava je posamezen akumulatorjev člen ali element. Ko stakneš z žico ona trakova, ti dá ta element električen tok, ki teče po žici nasproti tistemu toku, s katerim si ga poprej napojil, ko si med trakove vpregel

eno uro močan električen tok, n. pr. par Bunsenovih galvanskih elementov.

Če takih svinčenih elementov sestaviš v skupino celo vrsto, imaš pred seboj akumulator. Sila njegove elektrike raste s številom njegovih elementov in z močjo ali napestostjo elektrike, s katero ga napojiš. Če mora akumulator goniti težje vozove, mu je treba tudi večje električne sile. V ta namen napoje akumulator z elektriko iz dinamičnih strojev, katere goni parni stroj ali pa moč tekoče vode tako, da se delujoča sila ali energija premoga ali pa vode izpreminja v napeto elektriko. Elektriko proizvajajočih dinamov pa ni najti povsodi; zato je treba avtomobilni voz z akumulatorjem zapeljati ali v kako elektrarno ali pa vsaj vpreči njegov akumulator med konce tiste žice, po kateri teče tako močan tok, kakor ga potrebuje električna razsvetljava po mestih.

Ti prvotni elementi pa so delovali le malo časa in dajali slab tok. Že Planté ga je izboljšal in okrepčal njegov tok s tem, da je svinčene ploščice po vrhu in, kolikor je mogel, tudi znotraj, zrahljal z okisovanjem. Plantéjev element je bil še preslab, in izboljšal ga je Faure. Vzel je rdeči prah rudnine 'minium', zamesil ga z vodo in s tem testom prevblekel svinčeni ploščici. S tako po sebi že okisano plastjo pregrnjeni ploščici se hitreje napajata in dajeta čvrstejše elek-

trične toke. A tudi Faurovo osnovo so še mnogo prestvarjali, preden je došel akumulator do svoje današnje oblike.

Električno napajanje se vrši tako-le: Na ploščico, v katero stopa zunanji tok, se poseda kisik, na drugo, ob kateri izstopa, pa vodik. Ta dva plina pretvorita po vrhi ploščici tako, da rodita, potem ko preneha zunanji tok, sami svoj električni tok. Dokler se vrši ta kemična izprememba ploščic, toliko časa daje akumulator svoj električni tok. Vzdrževanje kemične izpremembe po elementih ohranjuje v akumulatorju nabrano silo ali energijo prvega toka ravno tako, kakor ko bi mi nalašč nabirali in shranjevali v njegovih stanicah delujočo silo ali energijo elektrike.

Moč električnega toka se dá regulirati s tem, da vprežemo v žico gotovo število akumulatorjevih stanic; zvežemo jih toliko, da dobimo iz njih tako močan električen tok, kakor ga želimo. Tako se dela tudi pri avtomobilih. Čim večje breme mora prevažati, tem čvrstejšega toka je treba, in tem več stanic moramo zvezati v akumulator. Seveda je pa tudi avtomobil sam toliko težji, kolikor več elementov ima.

Tako iznajdljivi človek vjema minljivo prikazen elektrike, shranjuje nje energijo ter jo vprega v ojnice svojih strojev, da mu pokorno služi prirodna sila.

Limbarček.

Tvoj limbarček več ne cvetè,
oh, davno je zvenel,
in tvoj obrazek ni več rdeč,
oh, čisto je zbledel . . .

Na vrtu tvoje rožice
glave povešajo:
družice — tebe, deklica,
grenkó pogrešajo . . .

Ivo Danič.

V sanjavem mraku.

Spisal F. Ks. Steržaj.

Tako-le v mraku je bilo.

Komaj vidno se je spuščal večerni plašč nad ravnino. Tam na zapadu je gorelo večerno nebo, posamezni rdeči prameni so vztrepetavali komaj vidno, komaj čutno. Lahni, crlikajoči glasovi murnov so se širili po zraku. Tuintam se je zaslišala kakor samotni odmevi večernih pesem koscev, ki so se vračali trudnih nog, a vedrega in veselega obraza po polju proti domu. V vasi je zalajal pes in umolknil, ali pa je zajokalo trudno dete.

Neki blagodejen mir, poln sreče in zadovoljstva, se je vzpenjal nad vasico, neki mir, kakor nasičen z blagoslovom, kakor trepetajoča sreča osamljenih gorskih vasic — vse povsodi ...

Stari Grum pa je sedel pred svojo nizko kočico na klopi in kadil iz kratkega vivčka. Uveli lici sta se mu vdajali in njegove živahne oči so z vidnim veseljem opazovale dimove oblačke, ki so se lahno zavijaje vzpenjali vedno višje, vedno višje in na posled izginjali v večernem mraku.

„Mhm, da! Kakor ta dim, kakor ti dimovi oblački so človeški dnevi. Nastanejo polni življenja, polni moči, pa se polagoma izgublja v večnosti — Da, da — hm.“

In misli so mu polagoma uhajale v preteklost. Spomini so se vabili drug za drugim. Klicali so se in prihajali drug za drugim ...

* * *

Deset let je bil star.

Precej odrasel deček, zdrav, rdečeličen, iskrih oči. In igral se je včasih, včasih pa pasel domačo živino in zraven prepeval v ranem jutru, v jutranji zori. In ž njim so peli škrijanci visoko pod oblaki in gostoleli svojo jutranjo molitev. In cvetke so se vzbujale pod vročimi poljubi jutranjih solnčnih žarkov; v tisočeri biserih se je isknila blago-

dejna rosa na bilkah, izpreminjala se sedaj rdeče, sedaj modro, sedaj zlato.

Ali pa je šel včasih v šolo. Učil se je brati, pisati, računati — in priden je bil, priden — a tudi poreden, nagajiv kakor živo srebro — pa naenkrat zopet miren, boječ in kakor bi se čudil vsemu, kar ga je obdajalo, kar se mu je dvigalo iz lastne duše — opazanje, premišljevanje ...

Tiho in skrivaj, kakor se dviga jutranja zarja nad vrhovi, se mu je vsiljevalo zunanje življenje v njegovo tiho notranjost, in poln strahu, pa vendar obenem tudi radovednosti je zrl v nastajajoči dan, v čudapolno razvijanje svoje duše.

In oče mu je včasih, tako-le v takih spomladnih večerih, pripovedoval o svoji mladosti, o svojih skrbih in težavah, ki so ga nadlegovale, in ga opominjal, naj v takih in sličnih položajih ne obupa — ampak vztraja ...

Kmalu nato mu je umrl dobri in skrbni mož, sama sta ostala z materjo in živela v srečnih spominih nanj.

Da, te dôle bi si še želel. Še bi hotel preživeti vsa mladostna leta, še bi hotel biti še enkrat samo nekaj hipov oni življenja in radosti polni Ivanček kot nekdanj — — —

* * *

Zopet je bilo minilo deset let.

Niso ga zanimale več igranje, ni se več veselil živine in paše, ni se več čudil okoli njega in v njem nastajajočemu življenju ...

Dozorel je bil, krepek in čil mladenič, poln zdrave, delavne moči in trdih mišic.

V takih-le pomladnih večerih, ko je v vaški cerkvi odzvonilo sv. Florijanu in ko so doma povečerjali, si je ogrnil suknjo, pokrivalo na kodraste lase in počasnih, a lahkinih korakov odšel k tovarišem na vas.

Potem pa so zapeli ...

Včasih so peli tako veselo, tako življenjapolno in radostno, čistih grl, da se je tuintam odprlo okence, in je radovedno pogledala iz njega deva in poslušala, ni li tudi njen zraven . . .

Včasih pa so peli otožno, v dušo segajoče o prevaranih upih . . .

Ej, da! Tudi on je vedel, da mu nekje bije zvesto in vdano srce, ki ga ljubi, ki hrepeni po njem — : tam gori na drugem koncu se je radovedno ozirala za njim njegova Anica, z nagajivim nasmehom okrog rdečih usten.

Trdo in mučno je delal dan za dnem, da preskrbi sebi in materi vsakdanjega kruha, in vendar ni godrnjal. Eni so bogati, njim ni treba, drugi pa niso, pa morajo!

Rano zjutraj, ko se je danilo, so šli iz vasi s kosami na ramah. V iskreči rosni krasoti se je dvigalo jutro nad tiho, njega pričakujočo dolino . . . Zadnji zastori noči so se ločili od vrhov, in v trepetajočem hrepenenju so pričakovale cvetke toplih žarkov.

Za kosci so prinašale grabljice zajutrek. Seno se je parilo, prijeten vonj je dražil čutnice; strnad na brinovem grmu je gostolel pesmico. On in pa Anica sta se ustavila. Tedaj pa jo je vprašal, bi mu li hotela postati žena.

In tisti trenutek se mu je zdelo, kakor bi seno vonjalo še bolj opojno, kakor bi bila strnadova pesem še lepša nego sicer.

Tam od daleč pa se je čulo enakomerno udarjanje klepilnega kladiva po kosi, enakomerno, a vendar prijetno, miloglasno . . .

* * *

In prešlo je dvajset let.

Od jutra do večera je delal naporno, dan za dnem, brez prenehanja. Solnce ga je žgalo, pot mu je lil po razbeljenem obrazu, žile na rokah so se mu napenjale. A ko je prihajal domov, je bil pozabljen ves trud in vročina, pozabljene vse potne srage.

Tam na trati pred hišo ga je čakalo dvoje otrok, Anton in Anica. Ko sta zagledala očeta, sta pustila igrače in mu radosti žarečih obrazov hitela naproti. Vsak za eno

roko sta se ga oklenila in mu skakaje živahno pripovedovala in tožila, kako jima je bilo dolgočasno brez ateka, kako sta ga komaj pričakovala.

Na pragu pa je stala njegova žena in se smehljala. Obraz njen pa mu je pripovedoval, kako je srečna.

Ogenj na ognjišču je plapolal in metal svetel trak skozi vrata. On pa je sedel na brunu pred hišo, po kolenih mu je plezala Anica, lovila ga za lase, Tonček pa ga je izpraševal o vojaki in puškah in vojski —

Da, in o takih večerih je pozabljal, kako je trpel po dnevu, v takih večerih je hvalžno sklenil roki in hvalil Boga za srečo, ki mu jo naklanja . . .

* * *

Trideset let —

Dolga dôba, dolga. A sedaj, ko misli nazaj, ni dolga. Kratka je. In vendar lasje so mu osiveli. Sneg mu leži po glavi, hrbet se mu je uklonil roki se mu treseta.

Moj Bog, tako malo let, pa tolika izpremembra! No sicer pa, saj se spodobi, da ima sivo glavo. Kako pa bi si mislila Antonova Anica in Ivanček, da je njihov dedek?

Ta dva nagajivca, to živo srebro, ta nemirna studenca, kako naj bi verjela, če ne bi imel on sivih las? Saj mu še tako nagajata, kako je mlad, krepek. Ej, ta otroka!

In če pomisli, da je bil tudi on ravno tako razposajen, vrtočlav in nagajiv . . .

Kdaj? — Starec je klonil z glavo.

„Oče, večerjat!“

Živahen, krepek glas ga je poklical v kuhinji. Nato so se začule stopinje, in na pragu je stala mlada ter krepka žena z detom v naročju.

„Prehladili se boste, oče!“ je dejala skrbno.

„Beži, beži, Marjeta, kopriva ne pozebe“, se je zasmel stari Grum, stresel pepel iz vivčka in stopal za njo v sobo.

Zunaj pa so blestele zvezdice in lahno trepetale. Murni so crlikali, in tuintam je zalajal pes na vasi — —

Trtje in povrtje.

More matter, with less art.
(Shakesp. Hamlet. II. 2.)

39.

Pri polku bil je debel tambor,
pritlikav, polhu ves podoben.
Nekoč je z bêtom vtrgal v boben
veliko luknjo, kakor žlambor.

Postavljen bil je za trobnika.
Kadar ni sape dosti dobil,
namesto da bi polku trobil,
obraz je delal kot čmerika.

In čast je stražarja dosegel.
A „Kdo je!?“ nikdar ni zakričal,
bedenja se je naveličal —
kadar je mogel, spat je legel.

Tri leta končno je doslužil,
za šole ni bil nič nadarjen,
celo za kmeta ne ustvarjen,
pa se ciganom je pridružil.

Cigani so ga brž sprejeli,
lasé mu namazali s salom,
ogledali ga pred zrkalom —
in krast poslali ga po seli.

Dva dni ukradel ni ničesar;
poskušnjo zadnjo pa je plačal:
Ko se je z lepo desko vračal,
zalotil ga je neki lésar.

Za lesami je ležal tudi,
ko se je zbudil drugo jutro . . .
Sodniki so poslali slugo,
in ga poslali spet med „ljûdi“.

Nasipa gramoz zdaj na kola,
da juho služi si prežgano.
Pri jedi godrnja si vdano:
„Kaj hočem! Smola je pač smola!“

40.

Ti vprašaš, kako le jaz pesmi zlagam,
ko nikdar ne vidiš me treznega?
Z odgovorom kratkim ti rad pomagam,
le srca ne bodi jeznega!

Na leto me vidiš trikrat komaj
v gostilni kateri — kot tebe jaz . . .
Na mojo gôro enkrat priromaj,
tam ni hotelov, kot so pri vas . . .

41.

Zdaj meni šepetaš v uho,
kaj veš le ti in malokdo,
zdaj drugemu, zdaj tretjemu
natvezaš tajni „entre-nous“ . . .

Povej mi, zakar te pobaram!
Nobenih skrivnosti ne maram.

Vse tvoje poznate skrivnosti
osanejo meni naj tuje!
Kdor v vodi prozorni stoji,
pa vneto si v roke pljuje,
še norcu neumen se zdi.

42.

Da moj izraz je ljub in nežen,
spreželjno pesem bi zapel,
kako globoko sem hvaležen,
da nikdar nisem prevesel.

Da pot življenja mi je zložen,
jaz burko v verzih bi skoval,
a ker sem le preveč otožen,
težkó bi kdo jo slastno bral.

O duh, studenec ti brez curka,
ne snuj problemov brez miru!
Spreželjna pesem, tožna burka
le spita mirno v srčnem dnu!

Anton Medved.

Pogled na Belgrad s srbske strani.

Slikal Ljudevit Kuba.

Iz zadnjih tihih dni.

Jesenske melodije. — Spisal Ivo Danič.

Iz zadnjih tihih dni sèm so postale vse moje misli mračne in težke. Kakor temine iz vlažne jesenske noči mi vstajajo pred trudnimi očmi in legajo z veliko težo na mojo dušo. Moja duša je že vsa utrujena in izmučena od njih, in žalost je zakraljevala nad njo. Žarki, svetli, radostni žarki, ki so mi bili ostali iz mojih ljubih spomladanskih dni, so odšli drug za drugim iz nje, odšli čisto na skrivaj in tako nalahko, da jih nisem opazil... Zato mi je bilo tem hujše, ko sem spoznal, da je prazna moja duša, da ne seva v nji več ni en žarek iz mojih ljubih spomladanskih dni. Moje nebo so zakrile megle poznojesenskega večera: nikjer zvezde, nikjer cvetja, nikjer zelenja, in sèm od severa diha hladna sapa s svojim strupenim dihom... Umrle so moje oči, in zbledela so moja lica... Glejte, in zato so moje misli iz zadnjih tihih dni sèm mračne in težke.

Koliko dni še — in odšel bom iz domačih krajev in — več se ne povrnem. Zapustil bom svojo tiho sobico, in veseli ljudje bodo prišli vanjo. Izginila bo iz nje tiha samota in žalna tihota, in veselje in življenje bode zopet v njej. Odšle bodo plašne sence, ki begajo vsak čas po njenih tihih stenah, zakaj tudi v stene bo prišlo veselje in veselo življenje... Ali mojega klavirja ne bo več... Več ne bodo zveneli polni akordi, ko se bode storil večer in bo prišla tema, in čolnar ne bo več postal na zeleni Krki ob tihi večerni uri. Zaspali bodo polni akordi — tudi moj klavir bode prišel na tuje... Tako bode izginil moj zadnji spomin iz tihe sobice, in popolnoma tuje življenje se bo rodilo v njej...

*

Jaz igram klavir v svoji tihi sobici, in zvezdojasna noč se širi tam zunaj. To je ena tistih noči, v katerih prehaja poletje

popolnoma nalahko in čisto neopaženo v jesen. Človek gre po polju in travnikih, in še cvetó rože, in še plavajo mimo njega poznonočni dihi; ali ti dihi — to niso božajoči dihi spomladanske noči, to niso uspravajoči dihi poletne noči, zakaj že dihajo mimo tebe s posebno, prikrito, komaj opazeno rezkobo. In človek stopi v gozd, in doli od vrhov prihaja poltiho šumenje in šepetanje; ali tako niso šumeli in šepetali ti vrhovi nobeno spomladansko noč, tega nisi čul nobeno poletno noč. Vse je prikrito in čudno, toda človeku je lahko opaziti, kako prihaja čisto nalahko jesen s čudovito tihimi stopinjami. In zbojimo se tistega trenutka, ko se bomo ozrli po polju — in ne bomo opazili nobene rože več, ko bomo pogledali po senčnati, šepetajoči lozi — in nam bo ta zaječala nasproti z bolestinimi glasovi...

Z bolestinimi glasovi so prepletene tudi te moje jesenske melodije. Nosil sem jih v duši iz lepih dni, ko sem se zatapljal sreči v jasne oči — oči, kakršne gledajo na svojega bližnjika z blagodejno ljubeznijo, in čakajo, kje bi mu pokazale svojo vdanost... Ah, naj pišem o tistih trenutkih, o spomladanskih dnevih, naj pišem iz dna svoje duše!... Ali glejte! — Že so odspeli tisti trenutki iz spomladanskih dni, odšli so iz moje duše in s seboj so odvedli vse svoje sladke izraze...

Z bolestinimi glasovi so prepletene te moje melodije. Okno moje tihe sobice je odprto, in skozi odprto okno odhajajo drug za drugim moji lepi spomini, odhajajo brez slovesa, polni globoke žalosti. Glejte, moja duša je sedaj popolnoma prazna: vse je minilo, vse je mrtvo, vse je za mano...

Za mano stoji moja mati s svojim vdanim in žalostnim obrazom. Vsa so izsušena njena lica, in od solz so omeglele njene oči. In sedaj odhajam jaz — jaz, ki me je imela

samega toliko let pri sebi . . . Sama bo ostala v letih svoje sive starosti. Vsi njeni otroci so razkropljeni po svetu, nikogar ni izmed vseh, ki bi se spominjal nje, ki bi ji pisal vdano pismo, presunjen od otročje ljubezni: „Mamica, pridi, pričakujem te ves vesel!“ . . . Sama bo ostala v letih sive svoje starosti. V žalostnih mislih bo preživela zadnje nesrečne dni svojega življenja, preživela jih bo v tihih molitvah za svoje drage . . . Šla bo na pokopališče — tam spi njena hčerka, ki je legla v grob v prvem cvetu mladega življenja. Samo ta je ostala blizu nje, ta ni odšla v svet . . . Zaspala je v domačem kraju večno spanje. Na njen grobek pojde čestokrat, da poljubi tam zeleno rušo, pod katero spi njena ljubezen. Pojde, da ne usahnejo rože nad njenim grobom, da bodo cvetele vsak dan lepše in lepše. Kako je pač težko in temno njeno življenje, kako žalostna njena bodočnost, njena zadnja siva leta so vsa orošena s solzami!

S tresočim glasom me je vprašala:

„Ali pojdeš tudi ti, ali pojdeš v resnici? Glej, ko se spomnim, da odideš od mene, da bom ostala sama, se hočejo moje prsi razkleniti od bolesti . . . Jaz ne grem od tebe, jaz grem od tebe samo v grob . . .“

Iz njenih oči so pritekale solze, tihe in drobne, tekle so po njenih izsušenih licih in padale na tla . . . Moj Bog, naj poljubim tla, kamor so padale solze materine! . . . Glejte, moja mati nima več solz, izplakala jih je zaradi nas, svojih otrok . . . To so njene zadnje solze, tihe in drobne, tekoče po njenih izsušenih licih . . . In meni je hudo: svojo srčno kri bi dala zame, in jaz hočem iti in jo zapustiti samo sebi in žalostnim uram . . . Ne, mati, ti pojdeš z mano! Z mano pojdeš v svet, z mano boš živel zadnje, sive dni svojega življenja. Glej, še je bogata moja duša, še je globoko in neizcrpno njeno bogastvo, le moje sedanje življenje je revno in težko . . . Ali v meni je še moja mlada moč, in bodočnost je moja. Ne boj se, moja mati, jaz hočem zadnje dni tvojega življenja potresti z rožami, zakaj dovolj moči čutim v svojih prsih, in krepke

so moje roke. Z mano pojdeš v svet: v tvoj naročaj hočem naslanjati izmučeno in trudno glavo. Z mano pojdeš: jaz bom zatisnil tvoje ljubeznipolne oči, jaz bom zadnji poljubil tvoj mrtvi obraz in spremil te bom do stalnega pokoja. Ne boj se ničesar —

Ne boj se ničesar, in naj izgine žalost s tvojega obraza! Srce me zaboli, in noč se mi stori pred očmi, ko se ozrem nate, ko se ogledam po tvojih žalostnih, ljubezni polnih očeh. — Če stojim pri oknu in zrem v globočino moje tihe Krke ter se zatapljam v svoje žalostne misli: tedaj stojiš za mano ti z žalostnimi, ljubezni polnimi očmi . . . Če sedim pri klavirju in igram mladostne melodije: tedaj stojiš za mano ti z žalostnimi, ljubezni polnimi očmi . . . In ko odprem v jutru svoj pogled: takoj si ob moji postelji, pri mojih nogah ti, da me zreš s svojimi žalostnimi, ljubezni polnimi očmi . . . Ah, mati moja, jaz vidim, da bi dala zame svoje ljubezni krvaveče srce, in zato — ti pojdeš z mano! Zakaj še je v meni moja krepka mlada moč — in jaz nisem zapravil svoje mladosti . . .

Jaz nisem zapravil svoje mladosti! Ona se je samo potopila v globočini moje srčne žalosti, ko me vse zapušča —; a živi še in vstane prerojena, ko pridejo moje ure . . . Včasih, ko prikipi moja boleost do vrhunca, da, tako včasih se mi zdi, samo zdi se mi tedaj, da je šla od mene in da se več ne povrne nikoli. Ali to je samo temno domnevanje in resnice ni v njem, ker je moj obraz še mlad, in mogočen v mojih prsih plamen življenja. Moje oči so le navidezno mrtve — mrtve samo do tistihdob, ko se vrne k meni moja mladost in me zopet objame z belimi in čistimi rokami in me poljubi s poljubom nekdanjega veselja . . . Zakaj jaz je nisem pogubil, svoje mladosti, in niti najmanjšega madeža ji nisem pridejal: še živi, in bele in čiste so njene roke, in belo in čisto njeno lice, in njene oči so jasne kakor oči novorojenega otroka. Zato vem, da bode zopet prišla in zopet me bode prevzela s svojo čudovito močjo in zopet bodo cvetele rože v mojem srcu . . .

Nikar ne plakaj, moja mati!

Ti veš, kako so trudne moje noge, ko grem odtod, kako težke moje trepalnice, kako žalostno moje srce. Toda, glej, ti greš z mano, in v meni je še moja mlada moč — in zopet se bodo rože prismejale na najino pot, in solnce bo igralo na najinih licih, kakor si igra po listih spomladanske vrtnice, in najina radost bode zopet prihajala k nama s svojo tiho vdanostjo — — — — —

Po sobi so zapluli objestno-veseli glasovi klavirja. Čudovito življenje je prišlo na njegove bele tipke, življenje kakor v kresni noči, ko gorijo kresovi po gorah, in prepevajo fantje na holmu, in hiti semintja vse polno mladostno-lahkih in poredno-radostnih senc... Tako je plavala moja radost okrog mene, ker bodo zopet zacvetele rože spomladne — — — — —

Ah, če le res zacvetó!... Zdaj so uvele, zdaj so strte, poteptane so zdaj, ko me vse zapušča in jaz zapuščam svoje vse!

Koliko dni še — in odšel bom iz domačih krajev in več se ne povrnem nikoli. Zapustil bom svojo tiho sobico, in veseli ljudje se bodo naselili vanjo. Zapustil bom svoja ljubljena pota, po katerih sem hodil na večerne in jutranje izprehode — veseli ljudje bodo hodili tam... Odšel bom in več se ne povrnem. Ostali bodo sami moji spomini, ali tudi ti bodo izginili nepričakovano in naenkrat: nihče se ne bode spomnil mene, nihče ne bo vedel, da je kdaj hodil tod mlad človek s povešeno glavo, z bledimi lici, da je hodil vsak večer, palico v roki in klobuk na oči...

Tako težko mi je vzeti slovo od teh krajev. Zdi se mi, kot da bi jemal slovo od svoje mladosti. Zdi se mi, da stoji pred mano moja ljuba mladost z razpuščenimi

lasmi in z rožami v njih, da stoji pred mano in mi nudi v slovo svojo belo in čisto roko; zakaj moja mladost ima bele in čiste roke in njeno lice je belo in čisto, in vse lepe, jasne so njene oči, in solze trepečejo v njih... Kakor bi jemal slovo od svoje mladosti — tako mi je pri srcu...

Nikoli več se ne povrnem!

Bog vas živi, zelena brda, Bog te živi bela cesta vijoča se po prijaznem holmu, Bog te živi, moj tihi dom! Glej, jaz odhajam in morda te ne bom videl nikoli več. A če bi se tudi kdaj vrnil, presunjen od tvoje ljubezni, če bi se vrnil, da vidim ljube kraje nepozabljene mladosti, tedaj mi ta vrnitev ne bi bila vir veselja; le tiha žalost bi prišla k meni, prišla bi in legla na mojo dušo s čudovito težo: tuji obrazi bi me zrl na hodniku, tuji obrazi v veži, tuji obrazi bi me zrl v moji tihi sobici... Obšla bi me bolest kakor nikoli prej, ko bi videl, da sem tujec na svojem domu, v ljubem kraju svoje nepozabljene mladosti... Spomnil bi se svoje matere, ki je preplakala toliko solz ob tistem oknu, spomnil bi se svojega očeta, ki je umrl v revščini v samotni izbi...

Moj oče siromak, podaj mi roko, glej, jaz odhajam. Jaz ti želim sreče in se ti pri srčno zahvaljujem za vse tvoje dobre. Spominjal se te bom obilo...

*

Jaz igram klavir v svoji tihi sobici, in zvezdojasna noč je tam zunaj. Zdi se mi, da igram zadnjikrat na klavir in zadnjikrat v svoji tihi sobici... Glejte, zavoljo tega so z žalostjo prepletene te moje melodije, in nobenega veselja ni v njih... A melodije odhajajo druga za drugo, žalost pa ostane. Zagrebla se mi je tako globoko v srce — in kje so roke, ki bi našle pot do mojih srčnih globočín?...

Pastirček.

— In razplamtele so se iskre,
in plamen je vzkipe od tal,
in dim modrikasti se dvignil
s poljane širne pod nebó:
Tako iz srca pod oblačke
sanjava misel dviga se . . .

Pastirček bled ob ognju živem
podprl z rokó je glavo trudno,
in za modrikastim je dimom
oko mu zrlo do višin.

„Kam dvigaš se tako počasi,
dim lepi, dim modrikasti?
Ah, morda greš mi radosten
k planini resnotihi v vas?
Ah, morda speješ do meglic,
ki s krilci ti srebrnimi
z višine namigavajo? —

Dim lepi, dim modrikasti,
ko boš priplaval do meglic,
pa bodo te povpraševale:
Kaj je pastirček bled tako? —
A ti pa reci jim samo,
da prosi jih pastirček blede,
naj kmalu, kmalu za goró
zagrnejo s tančico belo
mu solnca radostni obraz! —

In potlej bo s smehljajem mehkim
z višin stopila lahka noč,
in potlej bo pastirček blede
na njenih prsih skril obraz,
in potlej bo na prsih njenih
potožil solzo žalostno . . .

In lahka noč vam v jutru bo
vse na planini razodela,
zakaj je snoči njene prsi
zapekla solza žalostna . . .“

In dim modrikasti se dvigal
je tiho do meglic srebrnih,
za njim pa dolgo, dolgo zrlo
pastirčku rosno je oko . . .

Cvetko Slavin.

Hiteli sta v daljni kraj . . .

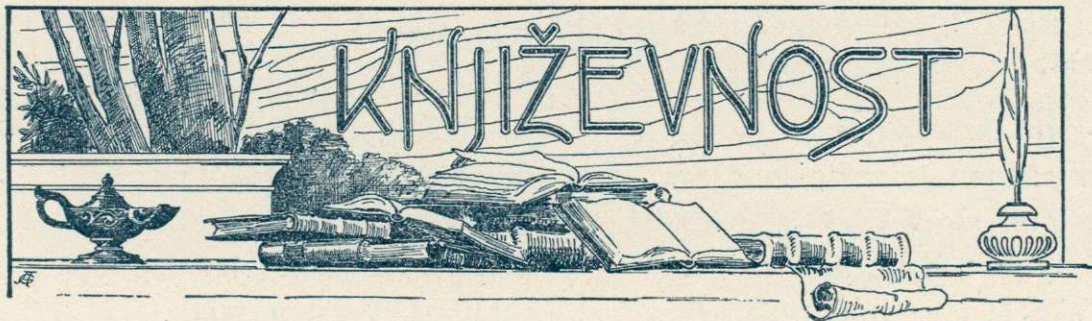
Zvonijo, zvonijo zvonovi,
ko dviga se dan nad goró,
a v srcu, tu v srcu nemirnem
pa meni tako je težkó . . .

Na polje tja k pisanim rožam
prihitel sem sreče iskat —
pa so mi rekli, da vzela
jo s sabo je moja pomlad . . .

In v luninem svitu sta tiho
hitela tja v daljni kraj;
a jaz da naj čakam, naj čakam,
če prideta morda nazaj . . .

Oh, rožam na polju težkó je,
in moje je tožno srcé —
le dajte, zvonovi, zvonite
črez tiho, jesensko polje . . .

Cvetko Slavin.

Slovenska književnost.

Pedagoški Letopis. 1901. Na svetlo daje „Slovenska Šolska Matica v Ljubljani.“ I. zvezek. Uredila H. Schreiner in V. Bežek. V Ljubljani. Natisnila „Katoliška Tiskarna.“ — V tem „Letopisu“ hoče „Slov. Šolska Matica“ podajati vsako leto „sliko pedagoških ved, kakor so se razvijale in se razvijajo; opozarjal bode na pedagoška vprašanja, ki so na dnevnem redu, ter seznanjal čitatelje z dotičnim slovstvom.“ Tako hoče postati slovenskim učiteljem in vzgojiteljem kažipot in svetovavec pri nadaljnjem izobraževanju.

V tem zvezku je priobčil najprej gospod H. Schreiner kratko „Zgodovino pedagogike“, s katero hoče uvesti učitelje splošno v umevanje velike naloge, ki jo ima vzgojeslovje. „V resnici vidimo“, pravi pisatelj, „da vre in vrši na vseh toriščih znanstva in umetnosti, gospodarskega, socialnega in političnega življenja; pripravlja se prevrat, izpreminjajo se smotri in sredstva in pota, ki vodijo do njih. Vzgoja, ki ima v najširšem smislu nalogo, da pripravlja gojenca za življenje, se mora ozirati na potrebe časa, in iz tega izvira dolžnost, da vzgojitelj poznaj struje po vseh progah sedanjega kulturnega življenja, da s trezno sodbo loči zrnje od plevla in s trdno in varno roko vodi gojenca do pravega smotra.“ Po pravici naglašja g. pisatelj, da je treba ločevati tudi v vzgojeslovju zrnje od plevla. „Z našo učeno izobraženostjo se je prava izobraženost shujšala. Ta izrek velja osobito o pedagoški izobraženosti, kajti pedagogika ni le veda, ampak obenem tudi umetnost“, pravi pisatelj dalje. S tem je postavil celo podjetje na stališče treznega premisleka, ki sprejema, kar je dobro, in odvraca, kar je slabo.

Priznati moramo, da so se vsi pisatelji držali teh načel. Dr. Jos. Tominšek poroča o latinščini in grščini, J. Koprivnik o prirodoopisu, Fr. Hauptmann o prirodoopisu (ko našteva prirodoopisne spise o Slovencih, je pač precej površen; razni spisi v „Dom in Svetu“ so mu menda neznani), Jožef Schmorranzer poroča o prostoročnem risanju in

Pavla pl. Renzenberg o ženskih ročnih delih. Ob sklepu knjige so objavljene teme in teze pedagoških poročil pri društvenih in uradnih učiteljskih skupščinah l. 1901. Tajnik gosp. Fr. Gabršček pa poroča o dosedanjem delovanju „Slov. Šolske Matice“. Društvo ima zdaj 13 ustanovnih in 806 letnih udov. Vsekako je to podjetje jako koristno in zasluži, da se ga oklenejo vsi slovenski vzgojitelji.

Dr. E. L.

Hrvaška književnost.

Spomen-knjiga iz Bosne. Uredio doktor Ivan Šarić, kanonik vrhbosanski. Sa slikama. Odobrio ordinariat vrhbosanski. Zagreb 1902. Tisak Antuna Scholza. Naklada kaptola vrhbosanskoga. Vel. 40. Str. 227. — Vrhbosenski kaptol v Sarajevu že dolgo vrsto let deluje neumorno za prospeh omike v Bosni. Zlasti je obrnil svojo pozornost na slovstvo ter izdal že celo vrsto koristnih in lepih književnih del. A med vsemi prva, gotovo ena najlepših knjig sploh, kar jih je izšlo na vsem književnem trgu zadnje dobe, je divna „Spomen-knjiga iz Bosne“, posvečena Strossmayerju, biskupu bosensko-sremskemu.

Prvi del obsega slavospeve biskupskemu jubilarju. Dr. Ivan Šarić, Evgenija Šah in fra Grga Martić ga slavé v visokih himnih. P. Pančić D. J. ga opeva v latinski odi, da je „Pater Patriae, laurigerum decus, Sionis gloria, lux bona Croatiae“, Jakob Kiland D. J. pa ga slavi kot „τὸ τῶν Κροατῶν ἄγαλμα“ — kot diko Hrvatov.

Drugi del je znanstven. Aleksander Hoffer D. J. priobčuje temeljito zgodovinsko razpravo o „Bosanski biskupiji do turskoga gospodstva“. Pisatelj pravi, da je brez dvoma že v rimski dōbi bila škofijska stolica v notranji Bosni, a se ne dá iz virov dokazati. Spomeniki iz časa iztočnogotskega gospodstva imenujejo biskupa bistuanskega Andreja, ki se je l. 530. podpisal na solunskem zborovanju in l. 532. prosil, da mu oddelá en del škofije, ker je preveč prostrana. Hrvatje so

prišli v Bosno pod cesarjem Heraklijem (610 do 641). Tekom VII. in VIII. stoletja so se polagoma pokristjanili. Koncem IX. in ob začetku X. stoletja je bivala že mogočna hrvaška, popolnoma krščanska država. Kdaj je bila ustanovljena hrvaška bosenska škofija, se ne ve. L. 1067. jo že med drugimi našteva bula papeža Aleksandra II. Odtod dalje popisuje naš zgodovinar srečne in nesrečne čase bosenske škofije. Od l. 1233. do 1526. navaja po imenu osemindvajset bosensko-djakovskih biskupov. Potem je ta stolica za dalje časa prenehala. L. 1703. so obnovili škofijo djakovsko in l. 1773. z njo spojili sremsko. Med temi biskupi je zdaj Strossmayer deseti.

Za slavospevom Tugomira Alaupovića popisuje fra Ignacij Strukić „Katoličko crkvo u Bosni“. Popisuje nam dōbo pokristjanjenja, poznejše verske boje s patareni in žalostno njeno usodo pod turškim jarmom (1463—1878). Vendar je tudi pod Turki rastla katoliška cerkev. L. 1623. so naštel izvestja 30.000 katoličanov, l. 1877. pa 139.690 — v dokaz, da niti kruta sila ne more uničiti katoličanstva. Po l. 1878. so se frančiškani, ti stari požrtvovalni čuvaji bosenske zemlje, z vsemi silami trudili, da dvignejo ubogo Bosno, in l. 1881. je papež uredil bosensko hierarhijo. Od tega časa se Bosna v cerkvenem oziru vedno krepkeje razvija. — V četrtem delu pa opisuje msgr. Milko Cepelić krasno djakovsko stolnico, ta biser pozno-romanskega sloga (gl. „Dom in Svet“ 1898. 143.)

Prekrasne so slike, katerih je 147 brez prelepih inicialov in vinjet. Posebno so zanimive slike bosenskih „žup“. Tu vidimo katoliško prebivavstvo okoli svojega župnika. To so obrazi, polni prirodne, zdrave svežosti, krepke postave v krasnih narodnih nošah. To je probujajoči se narod, o katerem peva fra Grga Martić v svoji „Popratnici“:

E, kršan je, bistri su mu žari,
prost je, ali velih mana nema,
i što ima otrest ih se sprema,
čim ga sviest na trudbu pojavi.

Jer zadužne oblasti se brinu,
da s moralom sviet i nauk uči,
e srećniju budućnost dokuči,
čim mu stare zablude izginu.

Crkve blište, Nadpastir jih kruni,
u njih puk se s bogoštovljem množi,
gdje se nemil z dragijem mirboži, —
vražba gine, ljubav srce puni.

Taka je ta „Spomen-knjiga iz Bosne“ — krasna, dragocena, zbujajoča lepe nade na srečno bodočnost te dolgo teptane zemlje. Iz nje odseva luč nove kulture, katera zaseva zdaj

na obzorju izza krvave prošlosti. Življenje, okrepljeno z ideali krščanstva in omike, diha iz nje. Kakor mejnik med prošlostjo in bodočnostjo kaže na eni strani na črno noč robstva in nevere, na drugi pa dviga Bošnjaku jasni pogled k novo vzhajajočemu solncu.

Dr. E. L.

Dva svijeta. Vjenceslav Novak. Pri-povijest. Nagradjeno iz zaklade Veber-Tkalčićeve za god. 1900. Zabavna knjižnica „Matice Hrvatske“ str. 242—244. Zagreb. 1901. Cena 1'50 K. 80, str. 260. — Snov te povesti je vzel pisatelj iz življenja pesnika-skladatelja, ki ga ugonobi boj za obstanek. Vsebina je ta-le: Stari glasbenik Jahoda, rojen Čeh, organist v nekem mestu na Hrvaškem, je našel v mlademu Amadeju Zlataniću, siroti brez starišev, izredno bogato nadarjen glasben talent in mu hotel pripomoči, da bi šel na konservatorij v Prago, kjer bi se dalje izobraževal. Toda ni mu mogoče dobiti dovolj požrtvovalnih dobrotnikov, ki bi dali nadarjenemu mladeniču za to gmotne podpore. Vsi poizkusi v tem oziru se izjalovijo ob preveliki praktičnosti hrvaških izobražencev, ki si ne morejo misliti, čemu bi bila mladeniču višja izobrazba, ko vendar more tudi brez nje orgljati v cerkvi. Zato ga poučuje še nekaj let Jahoda v glasbi. Mladi umetnik pa na skrivnem sklada kompozicije, ki jih posvečuje sosedini hčerki Adelki. Po smrti Jahodovi je Amadej njegov naslednik. Ko pa je dosegla neka njegova kompozicija drugo častno nagrado pri tekmovanju, ki ga je razpisalo zagrebško pevsko društvo „Kolo“, sklene vkljub vsem zaprekam iti v Prago. Na svojo hišico si izposodi od varuha 400 goldinarjev, se poslovil od Adelke in njene matere in gre v širni svet. Toda ker še ne zna dovolj glasbene teorije, v kateri ga Jahoda radi bolehnosti ni mogel poučevati, ga prvo leto še ne sprejmejo na konservatorij. Ali pogum mu radi tega ne upade. Spomni se besed svojega učitelja: „Per aspera ad astra!“ in se uči neumorno, da prestane drugo leto izpit. S silovito težavo se preživlja v Pragi še tri leta. Plavčiču, svojemu varihu, mora prodati hišico. A vkljub vsemu vztraja. Po dveh letih dovrši študije z izvrstnim uspehom, njegov „Adagio“ iz skladbe „Adelka“ dobi prvenstvo med vsemi drugimi in doseže tudi pri produkciji sijajen uspeh. Zdaj dobi Andrej službo kapelnika v domači cerkvi in se poroči z Adelko, kateri je bila umrla mati med tem, ko je on bival v Pragi. Odslej je hotel delovati med svojim narodom za glasbeno omiko in ga navdušiti za glasbo; poizkuša osnovati pevsko društvo, toda to se mu ne posreči, ker ga someščani nočejo raz-

umeti. Tudi njegov „Adagio“, ki se je proizvajal na nekem koncertu pevskega društva „Kolo“ v Zagrebu, ocenijo listi jako neugodno, deloma iz nevednosti, deloma iz zlobe in nevoščljivosti. Ko mu podari žena zdravo hčerko, se mu duh zopet nekoliko razvedri, toda radi gmotnih stisk mora prodati Plavšiču še ženino hišico, na kateri je bilo že od njenega očeta precej dolga. Njegova žena je plemenito, angelsko bitje, požrtvovalna, skrbna, toda za glasbo nima smisla, ne more razumeti njegovega umetniškega stremjenja in nehoté ga dostikrat z neznatno opombo potegne iz zračnih višin umetniških sanj v navadno, vsakdanje življenje. On trpi vsled tega, pa tudi ona, ker vidi, da jo mož ljubi iz vsega srca, da pa ni srečen ž njo. Amadej pa najde v Irmi, ženi inženjerja Lešetickega, za glasbo vneto in umetniško navdahnjeno žensko, katera ga razumeva in ceni. Ko pa ona še hoče, da bi bil on njen „platonični ljubljenelec“, „proti čemur bi tudi njen mož ničesar ne mogel reči“, se ji odteguje in ona kmalu odpotuje. Zelo boli Amadeja, da v domovini ne more najti založnika svojim skladbam, in da jih mora prodati v Berlinu, samo da se reši gmotnih zadreg. V domačem mestu mu izpodkoplje upliv in ugled Ratković, človek brez globokega znanja in brez posebne nadarjenosti. Vsled tega močno trpi rahla konstitucija umetnikova in ko mu umre še žena, zapustivši mu majhno hčerko Veroniko, mu otemni duh. Na begu iz norišnice zmrzne v gozdu. —

Povesti se pozna, da je prišla izpod peresa pravega pesnika, izkušenega pisatelja, izbornega dušeslovca; prizor sledi prizoru popolnoma neprisiljeno in logično, jezik je krasen, na nekaterih mestih nas naravnost očara. Glavno dejanje prepletajo epizode nepresežne miline kot n. pr. ljubezen Jahode do Mařenke, in zopet uničujoče tragike, kot n. pr. usoda demoničnega Veselega, propalega talenta. Z genijalno spretnostjo nam popisuje vtisek glasbe na človeka, ko nas pripelje v glasbeno dvorano, da poslušamo Dvořakov „Stabat mater“ ali Amadejev „Adagio“. Mehka poezija preveva zakonsko življenje Amadeja in Adelke; boli nas, ko vidimo, da si umetnik ne zna pomagati v svetu in ko gledamo, kako trpi poleg ljubljene žene, ki samo sluti umetniškega duha, pa ga ne razume, ki pa tem bolj globoko in z neomajno zvestobo ljubi svojega moža; naravnost pa nas pretrese konec, ko vidimo, kako se stré talent, ki bi mogel delati še toliko!

Dobro je pisatelj označil tudi tisto malomestno ljudstvo in njegovo omejenost, samo-

pašnost, obrekovanje in natolcevanje v Mesariču, Plavčiču in drugih stranskih osebah. S pretresujočo dušeslovno istinitostjo nam predstavlja duševno življenje zblaznelega Amadeja. Samo to nam ne ugaja, ker se pisatelj ni odločneje izrazil o t. zv. „platonični ljubezni“, da ljubi žena poleg moža brez strasti, „platonsko“ drugega; njegovi nazori o tem še niso čisto jasni. Kaže nam pač, da je v tem duševnem boju zmagala v Amadeju ljubezen do žene in deteta in spoštovanje do umrlega Jahode — „Adelka je zmagala Dalilo“ (str. 192.) — toda kaže nam zopet, da se Amadej te zmage bolj sramuje kot pa veseli. I. Grafenauer.

Bolgarska književnost.

Bolgarska književnost slabo uspeva. Dokler je bila Bolgarija pod turškim jarmom, ni to bilo nič čudnega. A tudi sedaj, ko je Bolgarija svobodna in ima celo javne zavode, ki naj podpirajo in negujejo znanost in umetnost, imajo Bolgari malo, prav malo izvirnih književnih proizvodov. Najbrže je krivo to, da je bolgarski pisatelj sedanje dobe navadno obenem državni uslužbenec, kateri ne more pisateljevanju posvetiti vseh svojih moči in kateremu slovstveno delovanje celó škoduje v službi. Cela sedanja bolgarska književnost je pravzaprav samo nekakizjemen duševni proizvod. V zadnjem času pa je vendar izšlo nekoliko publikacij, katere zaslužijo našo pozornost.

Ivan Vazov, najboljši bolgarski pesnik in pisatelj, je izdal zbirko pesmi z naslovom: „**Pod našeto nebo**“ in knjigo proze „**Videno i čuto**“ (Razkazi, spomeni in putesvija). — Nova pesniška zbirka Vazova se ravno tako kakor „Skitniške pesni“ zeló razločuje od prejšnje njegove poezije. Prej je namreč opeval žalostno stanje podjarmljene Bolgarije, potem je pel zahvalne slavospeve na oprostitev Bolgarske. V vsi njegovi poeziji pa veje duh ljubezni do domovine. V neki pesmi peva o novejših bolgarskih razmerah: „Ljubim te tudi zdaj, ko si pozabila svojih svetlih ciljev, ko si dovolila, da bi iz tebe postalo torišče spletek in zvijač... ko več nego prej potrebuješ sočutja in ljubezni!“ Nova zbirka Vazova ni samo knjiga vzdihov, ampak krepi tudi upanje v boljšo prihodnost. Kritik Veličkov pravi o nji: „Pesnik in moralist biča v nji prevratne misli in strasti, ki izpodkopavajo zaklade življenja in vodijo človeško družbo v prepad. Njih pogubne posledice vidimo vsi, in le tisti, ki ne ljubijo domovine, ne morejo se nad njimi zgražati. Samo

eno nas veseli —: prepričanje, da je jedro naroda še zdravo ...“

V knjigi povestic „Videno i čuto“ pripoveduje Vazov o osebah in raznih dogodkih, katere je sam videl ali preživel. Vsebina posamnih črtic ni bogve kako izbrana, predmeti so jim črpljeni iz vsakdanjega življenja, in vendar bo vsakdo le-to zbirko prečital z zanimanjem. Tudi v nji se kaže Vazov kot spreten pripovedovavec, kot že davno priznani mojster-umetnik. Kritika o ti knjigi pravi, da je Vazov v nji omladel. In res iz knjige diše nekaj svežega; zlog, dasi preprost, je naravnost

na svoje brave. Vsak njihov spis se čita z velikim zanimanjem; čitatelji iščejo v njihovih spisih odgovora na srčna vprašanja, rešitve iz mučnih dvomov, tolažbe v skrbah in dušni žalosti ter razvedrenja v prostih urah. In tak pisatelj za Bolgare je Vazov. Bolgari so zaljubljeni v njegove književne proizvode, in to po vsi pravici. Njegova dela zbuja dobre čute v mladini in sploh mnogo vplivajo na razvoj bolgarskih družabnih razmer. Značilno za Vazova je tudi, da zna z malo besedami izvrstno označiti posamezne pojave v bolgarskem narodnem življenju. V njegovih spisih more čitatelj

Jesen.

Narisal F. Vidmar.

briljanten. Neki ocenjevalec pravi o knjigi, da je ž njo Vazov (sedaj star 52 let) pokazal, da ima najmlajše srce izmed vseh „mladih“ pisateljev. Nekoliko črtic iz te zbirke, kolikor mi je znano, je že prevedenih v razne jezike. Nekaj jih je objavil češki list „Zlatá Praha“, ruska „Russkoje Bogatstvo“ in „Niva“, srbska „Nada“, slovaški „Slovenské Pohľady“ in nemški „Salon-Feuilleton“.

I. Vazov spada k številu tistih imenitnih književnih umetnikov, ki imajo izreden vpliv

prav dobro proučevati bolgarsko zgodovino pod turško vladno do sedanjih dni.

Ivan Arnaudov: **Iz rodnija kat.** Li-ričeski pesni. (1900—1901 god.) Ruse. — Arnaudov je še mlad pesnik, vreden tiste pazljivosti, s katero se z njim bavi kritika in občinstvo. Pesmi v zbirki „Iz rodnija kat“, kažejo, da je nadarjen, in da, ako bode proučeval tuje dobre umotvore, postane iz njega prav dober pesnik. Nekateri pesmi so že v le-ti zbirki v resnici lepe. Da mu „Bolgarska

Sbirka“ svetuje, naj bi svoje verze še bolj pilil, pri mladem pesniku ni nič čudnega.

Narodna meteorologija. Sbirka ot bolgarski narodni pogovorki, poslovice, pravili i predskazanija za vremeto. Stikmil Spas Vacov. Sofija. Cena 70 st. Str. 79+X. — Vacova „Meteorologija“ je proizvod narodnega duha in plod vsakdanjega opazovanja atmosferskih pojavov. Kdor se bavi z narodopisom, bo šele prav cenil to zbirko. Knjiga podaje občinstvu narodne pregovore, opazke, prorokovanja itd. o vremenu. — Prav bi bilo, ako bi se začeli tudi drugi bolgarski narodni umotvori nabirati, zakaj v tem pogledu ne zaostajejo Bolgari za drugimi evropskimi narodi. S tem bi se zelo povzdignila bolgarska jezikoslovna in narodopisna književnost.

D. V. Hranov: **Spomeni za generala Gurko** ot vremeto na osvoboditelnata vojna. S portreta mu. Sofija. 1902. Str. 108. Cena 80 st. — Bolgari imajo še prav malo spisov, v katerih bi bila opisana rusko-turška vojna, tisti veliki junaški boj, ki je Bolgarom prinesel svobodo in njihovo domovino prebudil k novemu, samostalnemu življenju. Dozdaj so sicer izdali nekoliko spominov, a ti so bili nepopolni. V knjigi Hranova pa imamo celotno sliko one velike in slavne dobe. Hranov se je sam udeleževal one vojne od začetka do konca, zato je njegovo pripovedovanje tem živahnejše in zanimivejše. Kdor se zanima za to dobo v bolgarski zgodovini, temu Hranovo knjigo toplo priporočamo.

Fr. Štingl.

Češka književnost.

Jan Rokyta: **Viděl jsem duši ženy...** Basně (1898—1901). V Praze. Nákladem spisovatelovým. Str. 144+2. Cena K 1.50. — Le-ta knjiga je zanimiv pojav resnične nadarjenosti in duše z globokimi čuti. Pesnik J. Rokyta (A. Černý, urednik „Slovanskega Préhleda“) kaže v ti svoji zbirki, ki hrani prave bisere češkega pesništva, izredno poznanje ženske duše, katero nam tu predstavlja z vsem njenim čuvstvovanjem in hrepenenjem. V 70 daljših in krajših pesmih se bavi pesnik z večno novim in večno hvaležnim predmetom poezije, ki je navduševal pesnike vseh stoletij in vseh narodov in ki navzlic moderni emancipačni struji ostane vedno še vir prave poezije. Nova zbirka Rokytova je knjiga ljubezni, ljubezni spiritualne, ki nima v sebi ničesar pozemeljskega. To je pesem hrepenenja po žarno-krasnem fantomu, katerega snežnobeke peroti izginjajo v sinjih

nebnih višavah. Našemu pesniku je ljubljeno žensko bitje vedno le vzor, nikoli ženska v navadnem pomenu besede. Žensko bitje ni pesniku ljubljenska, temveč beli labud, bela breza, bela golobica, duša lilijina, čista in žarna. Tega ženskega bitja, ki ga gleda naš pesnik, nič ne teži, nič ga ne vznemirja. Venomer je „bílá, úsměvná a milá“ in njena naloga je, tolažiti možá, preganjati mu žalostne misli in lajšati težave življenja. Knjiga, ki je že izšla v drugi izdaji, bode gotovo zelo ugajala ženskemu spolu, zakaj v nji najde odmev svojih lastnih čuvstev.

V zadnjem času je izšlo še nekoliko čeških pesniških zbirk, kakor n. pr. H. Jelinkov „Konec karnevalu“, K. Tomanov „Torso života“, L. Arlethove „Písň Miriaminy“ in druge, ki vse spadajo k „slovstveni anarhiji“. Kake so sedaj razmere na češkem pesniškem polju po več nego desetletnem negovanju „visoke“ moderne umetnosti, o tem je napisal že lani uničevalno obsodbo sam njen prejšnji zagovornik Fr. Krejčí. V nekem listu pravi namreč, da je 10 let za resnični slovstveni napredek popolnoma izgubljenih in da je moderna struja, katere samovlado so nekateri naivni in pretirani ljudje povzdigovali s takšnim navdušenjem, že dovolj pokazala svojo popolno nezmožnost, da bi ustvarila kaj drugega nego smešne posnetke prečudnih pesniških žonglêrjev. Večji del le-te eksotične „poezije“ bi spadal po pravici samo v humoriistične časnike. Zelo dobro je to „slovstveno anarhijo“ ocenil tudi slovstveni poročevavec „Lumíra“ v njegovi 24. št. Ocenjujoč najnovejšo zbirko pesmi „Srdcové eso“, ki jo je izdal neki „O.“, pravi med drugim:¹⁾ „Pri knjigi g. O. bi hotel biti filozof. Imel bi vsaj priložnost premišljevat o tem, kako je mogoče, da je tako slaba knjiga, kakor je „Srdcové eso“ našla pri nas toliko zanimanja, simpatičnega in antipatičnega. In vendar se razen dveh ocenjavcev strinjajo vsi v tem, da je „Srdcové eso“, popolnoma ponesrečena knjiga. A piše se o nji, mnogo se o nji piše. Iz tega uvidevamo, kako smo se že naveličali v resnici umetniških knjig, ker potrebujemo že gnilih citron, če hočemo podražiti svoj okus. Čudne razmere! Napiši zbirko najboljših verzov, in ako bi vse pesmi bile sami biseri, knjigo ti bodo prezirali. Toda vrzi na papir karkoli, hlini velike strasti, pluj kolofonijevo žveplo in ogenj, posnemaj kretanje govornikov iz malopridnih družb, zbujaj vtis, kakor da bi pisal v morfinističnem ali alkoholnem deliriju

¹⁾ Te besede tu navajam zbok tega, ker so poučne tudi za moderne pesnike slovenske.

— in takoj se najdejo ljudje, ki bodo videli v ti absolutni praznoti dalekosežne simbole. Ako kdo hoče danes na pesniškem polju „prodreti“, tukaj ima najboljši recept za uspeh: „Sleparstvo in mazaštvo na vsak način, in čim malopridnejše mazaštvo, tem boljše; zapomni si, mladenič, da nikoli ne boš imeniten pesnik, ako se ne naučiš narečja gostilnic in kretanja pijancev...“ Žalostne besede, a resnično označujejo velik del novejšega „leposlovja“!

Zikmund Winter: **Staré listy**. Historické novelly a studie. V Praze. Nakladatel I. Otto. 1902. (Salonní bibliotéky č. 106.) — Za pisatelja, ki bo pisal zgodovino češke književnosti iz druge polovice 19. stoletja, bode Z. Winter eden izmed najbolj zanimivih književnikov. Uvedel je v češko slovstvo svojo posebno, individualno pisavo in zlasti je zanimiv zavoljo tega, ker se v njegovi duši dozda bojujeta kulturni zgodovinar in povestničar. Ta boj traja že dolgo in še ni končan. Včasih zmaga povestničar, včasih pa zgodovinar. A zmaga ni nikoli popolna. V Winterjevih povestih bogato kulturno-zgodovinsko gradivo udušuje prav često novelistično snov, in v njegovih znanstvenih delih zopet moti večkrat vednostno resnost beletrističen odstavek ali šaljiva opazka. To nasprotje opazujemo nekoliko tudi še v novi knjigi Winterjevi. Zlasti prva slika v zbirki „Krátký jeho svět“ je že lepa povest. Pisatelj v nji podaja odlomek iz staročeškega življenja, preprosto žaloigro, pri kateri ljubosumnost in gnev žaljenega soproga zahtevata kot žrtev življenje čisto nedolžnega človeka; ta je hotel ženo svojega bližnjega odvrniti od gnusnega greha. Druga povest „Proti pánům“ je izdelana neenakomerno. Izprva je pisatelj preobširen, h koncu pa malobeseden. Razen teh dveh povesti so tu še tri kulturno-zgodovinske študije. Knjiga ima vse prednosti Winterjevih spisov: zdrav, malo okoren ali iskren humor, individualno pisavo in precej arhaizmov.

K. V. Rais: **Na lepším**. Podhorský obraz. V Praze 1902. Nakladatelství Fr. Šimáčka. Cena K 5.60. — Vsebina nove Raisove knjige je kratka. Kočar Voral si s svojo pridnostjo pridela toliko premoženja, da si more kupiti večje po-

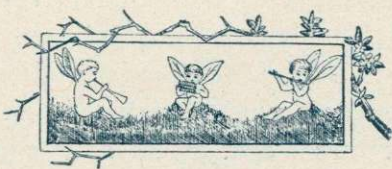
sestvo. Kot velik posestnik začne posnemati šege, navade ter tudi razvade svojih bogatih sosedov. Akotudi je „na lepším“ (na boljšem), vendar ni zadovoljen, zlasti ne s svojo preprosto zakonsko ženo. Vsled tega krene malo na stransko pot, toda zopet se vrne. Boj, katerega bojuje njegova duša, ko se mu srce odvrča od zakonske žene in se naklanja k drugi, je mojstrsko orisan, z živahnostjo, katere smo vajeni od Bourgetovega peresa. Knjiga ima 540 strani, a prepričan sem, da jo vsak čitatelj prečita v eni sapi, četudi vsebina ni bogve kako zanimiva in mikavna. Rais je tako srečen, da se mu ni treba preveč truditi, da bi napisal umetniško delo. Njemu se tvarina nekako sama ponuja, in ni mu je treba šele iskati v potu obraza; v njegovih delih vladata milina in sreča neprisiljenosti. Delo „Na lepším“ je sicer zelo mično, a vendar ne dosega cene Raisovih prejšnjih del: „Zapadlí vlastenci“ in „Západ“.

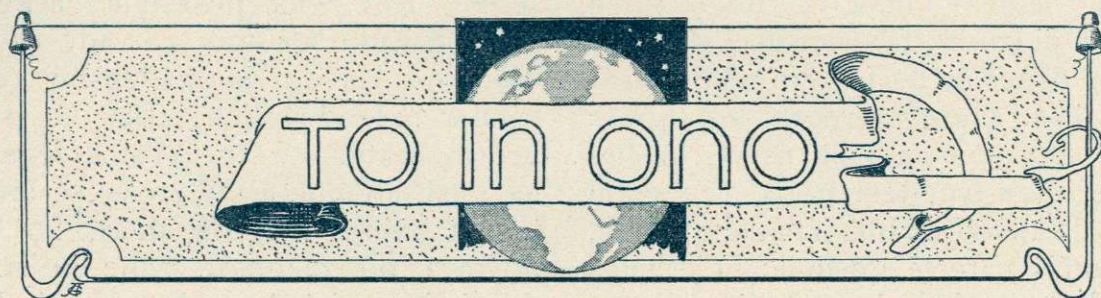
Fr. Štingl.

Iz drugih književnosti.

Slavische Chrestomathie mit Glossaren. Von dr. Erich Berneker. Strassburg. Verlag K. Trübner. 80. IX, 484. — V tej knjigi je urednik, profesor na nemškem vseučilišču v Pragi, hotel podati nemškim dijakom-slavistom pripomoček, s katerim morejo dobiti pregled čez zgodovinski razvoj slovanskih jezikov in njih sedanje etnografsko razširjenje. Zato je sprejel v knjigo ne le zgled iz živih literarnih slovanskih narečij, ampak tudi iz onih, ki so že izumrla: iz staroslovenskega in polabskega. Tu najdemo „Brižinske spomenike“ in Prešernovo „Zdravilo ljubezni“. Ta „Cvetnik“ podaja seveda bolj znanstveni zgodovinsko-jezikoslovni vpogled v slavistiko, kakor pa celoten pojem o sedanjem visokem razvoju slovanskih literatur. Zgledom iz vsakega jezika je dodal urednik slovarček dotičnih besedi. S tem je dijakom jako olajšal učenje, ker jim ni treba iskati besed po velikih in večinoma jako dragih slovarjih. Večina tekstov ima tudi naglase, kar je velike važnosti za dijake. Vsekako je ta knjiga jako praktična in se bo najbrže tudi pridno rabila.

S. V.

Naše slike. V današnji številki prinašamo dve sliki Belgrada. Naš potopisec se je vrnil od Bospora do Save nazaj, in tu je zopet moral skozi Belgrad, ponosno stolico srbskega kraljestva. V prihodnji številki prinesemo še več belgrajskih podob. Bolgarije to pot nismo ilustrirali, ker smo si jo prihranili za poznejši čas. — Notranjščino serajevske stolnice (str. 637.) smo vzeli iz krasne „Spomen-knjige iz Bosne“. Pročelje te lepe romanske cerkve vidijo čitatelji v „Dom in Svetu“ l. 1889., str. 243. Objavili smo jo ob posvečevanju. Pohlevne hišice, katere se vidijo na oni sliki okoli cerkve, so se pa umaknile že ponosnim modernim stavbam.

Druga slovenska umetniška razstava v Ljubljani je otvorjena od 20. septembra do 15. oktobra. Vseh razstavljenih del je okoli 160. Ker ob sklepu te številke našega lista razstava še ni popolna, priobčimo natančno poročilo v prihodnji številki.

Ivan Vrhovec. Dne 19. septembra je v Ljubljani umrl v 50. letu c. kr. gimnazijski profesor Ivan Vrhovec, zaslužen domač zgodovinar. Rojen Ljubljčan je bil posebno vnet za zgodovino svojega rojstnega mesta. Izdal je v nemškem jeziku staro zgodovino ljubljansko z mestnim črtežem in knjigo „Ljubljanski meščanje v prošlih stoletjih“. Bil je dalje časa profesor v Novem mestu, in tam je sestavil obširno „Zgodovino Novega mesta“. Več njegovih spisov je priobčila „Slovenska Matica“, drugi so izšli v raznih listih. Pridno in vestno je preiskaval domače arhive in obogatil domačo zgodovino z marsikatero zanimivo podrobnostjo.

Ivan vit. Nabrgoj. Dne 10. septembra je umrl po dolgem bolehanju v 65. letu svoje starosti zaslužni prvoboritelj tržaških Slovencev Ivan Nabrgoj. Od l. 1865. do l. 1900. je bil neumorno delaven za slovensko stvar. Celih 35 let je bil član mestnega sveta tržaškega. Od l. 1873. do l. 1897. je bil državni poslanec.

Kako je umrl baron Jurij Vega.

Dne 17. sept. t. l. je preteklo sto let, odkar je umrl nesrečne smrti naš učen in hrabri rojak Jurij Vega. Sicer smo prinesli v „Dom in Svetu“ l. 1891. na str. 339. že življenjepis in podobo tega slavnega Slovence, a ob tej žalostni stoletnici omenimo še nekaj

posameznosti. Vega je bil rojen v moravški dekaniji ter se je imenoval pravzaprav „Veha“. Od 17. septembra l. 1802. so ga na Dunaju pogrešali znanci. Govorili so, da so ga zadnjič videli z nekim prijateljem, s katerim se je odpeljal konje kupovat. Šele 26. septembra so našli po dolgem iskanju njegovo mrtvo truplo. Ležal je v Donavi, z močno vrvico privezan na drog. Takoj so slutili, da se je zgodil zločin — a šele čez več let je prišla resnica na dan.

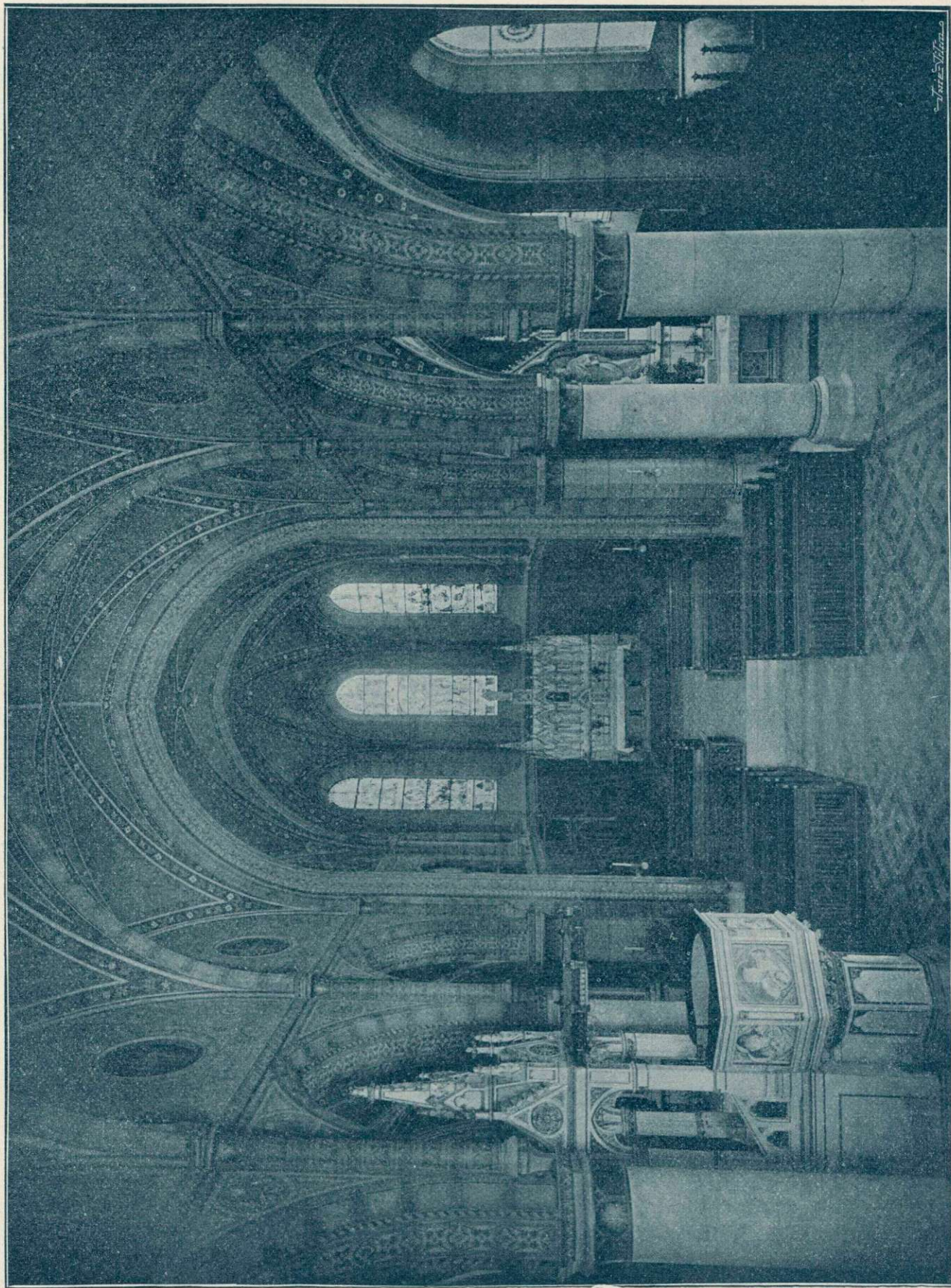
Dunajčani so si takoj izmislili cel roman, da „pojasnijo“ Vegovo smrt. Govorili so, da je imel Vega zavistne tekmece. Šele dve leti prej je bil postal baron. Nasprotniki so baje podkupili onega „prijatelja“, da ga je zvabil k Donavi, da bi tam nakupil konj, katere je rabil za prihodnjo vojno, in tam da so ga umorili. A resnica se je pokazala šele čez devet let po čudnem slučaju.

Po zimi l. 1811. je opazil neki topničarski častnik pri navadnem topničarju proporcijsko šestilo, ki je bilo nenavadno natančno izdelano. Ko je opazoval natančneje to orodje, je začuden zagledal vrisano ime „Vega“, ter spoznal, da je bilo to šestilo lastnina slavnega matematika. Izpraševali so topničarja, odkod ima to šestilo, in ta je izpovedal sledeče: L. 1809. je bil nastanjen v Nussdorfu pri Dunaju. Stanoval je pri nekem mlinarju, kateri je večkrat opazoval, kaj dela vojak. Nekega dne je rabil topničar šestilo. Mlinar mu reče, da ima on tako orodje, ter mu prinese šestilo in ga slednjič podari topničarju. Bilo je Vegovo šestilo, in to je izdalo morivca. Mlinarja so zaprli, in kmalu je priznal ves zločin. Vega je hotel kupiti od mlinarja konja. Mlinar je imel lepo žival, katere pa ni hotel prodati, dasi mu je Vega ponujal vedno višje vsote. Mlinar je zagledal pri njem veliko mošnjo polno zlata, in tega denarja se je polakomil. Rekel je, da mu proda konja. Čez brv sta šla proti hlevu. Mlinar je pustil, da je šel Vega naprej, in odzadaj ga je pobil s kolom. Vega, zadet v tilnik, je takoj padel, in mlinar mu je vzel uro, denar in matematiško orodje. Potem je vrgel truplo v Donavo ter ga privezal ob drog.

Vegovo smrt so obžalovali ne le v Avstriji, ampak tudi drugod, kjerkoli so se zanimali za matematiko in za vojaško vedo. Na ljubljanski gimnaziji je bil ubogega sina kmečkih starišev duhovnik profesor Maffei navdušil za matematiko, in z železno vztrajnostjo si je nadarjeni mladenič priboril pot do svetovne slave. Njegovi logaritmi in mnogoštevilni

strokovni spisi so našli splošno priznanje v vsem učenem svetu, in vojaška hrabrost mu je pridobila visoka odlikovanja. Posebne zasluge ima Vega za streljanje z možnarji. Tudi je jako olajšal račune za

45° in nabasani z 32½ funta smodnika nesli kroglice po 872 sežnjev daleč. Vegovi pa so streljali pod istimi pogoji 1153 sežnjev, in močnejše nabasani celo 1600 sežnjev daleč.

Notranjščina sarajevske stolnice.

„Spomen-knjiga iz Bosne.“

streljanje z bombami. Z možnarji, ki so dobili njegovo ime, so 3. junija l. 1795. delali poizkuse v Mannheimu. Prejšnji možnarji so v elevacijskem kotu

L. 1793. ga je imenovala znanstvena akademija v Erfurtu za svojega člana; temu zgledu sta sledili učeni društvi v Pragi in Mogunciji ter „Kraljeva veliko-

britanska znanstvena družba“ Njegova domovina Kranjska ga je pa počastila s tem, da ga je malo pred smrtjo sprejela med deželne stanovce.

Pavel Cserna, ki je objavil ob Vegovi stoletnici nekaj spominskih črtic o njem, pripoveduje tudi, da je bil Vega oženjen in da je imel sina Frančiška. Tega so sprejeli v vojaško akademijo v Dunajskem Novem mestu, iz katere je prišel l. 1813. kot konjeniški poročnik. Njegov konec je bil še nesrečnejši od očetovega: dne 24. novembra l. 1817. se je sam usmrtil.

„Pridi Gorenj'c!“ To Potočnikovo pesem je preložil N. Novič na ruski jezik ter jo objavil v „Slavjanskem Vêku“. Mislimo, da ustrezemo svojim čitateljem, ako jo tu objavimo.

Пѣсня доленца.

Покинѣ свой домѣ,
жилѣц планины,
тебя мы ждѣмъ
къ себѣ въ долины,
ты зябнешь тамѣ,
иди же къ намѣ!

Наш край богаты:
тутъ солнце грѣетъ,
тутъ виноградъ
привольно зрѣетъ:
виномъ ты вновь
согрѣешь кровь!

Словенцевъ родъ
сроднила Сава,
ты къ ней на бродъ
сойди съ Триглава;
съ тобою, братъ,
я вышю радъ!

Бери стаканъ,
труды забудемъ
и за славянъ
пить вмѣстѣ будемъ:
пусть Богъ спасетъ
славянскій родъ!

Zdaj Dolenjci svojo zdravico v veseli družbi lahko pojó — po rusko!

Razstava „Družtva umjetnosti“ v Zagrebu je otvorjena od 16. avgusta. Slike in umetnine so razstavljene v dveh dvoranih, od katerih je ena drapirana belo, druga pa rdeče. Plastične umetnine so izložili Frangeš, Valdec in gdčna. Krasnikova. Izmed slikarjev pa se udeležujejo razstave: Crnčić (31 slik), Križman (24), Tišov (17), Auer (12), Krasnik (5), gospa Marojčić pl. Löwenthal (4), gdčna. Raškajeva (3), Ettingerjeva (2), Bauer (1). Izmed arhitektov so izložili svoje načrte Bolé, Eckl, Holjac in nekateri drugi.

„Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.“ Ta učena zbirka je v 148. knjigi prinesla več zanimivih razprav. R. Strohal razpravlja o „Jezičnih osobinah u kotaru karlovačkom“. To narečje ima s slovenščino mnogo skupnega. — F. Budmani je objavil daljšo razpravo o „Pjerinu“ dubrovniškega pesnika Marina Držića. Dubrovniška zgodovina nam poroča, da je zapustil Držić osem komedij v prozi, a kje so, se ni znalo. Medo Pucić je našel rokopis, v katerem je velik del teh komedij. Budmani nam objavlja „Pjerina“, katerega je pa moral v marsičem dopolniti. Držić je v tej komediji posnemal Plavta. Kakor ta rimski pisatelj v svojih „Menaechmih“ opisuje zgodbo dveh bratov, ki sta si tako podobna da ju ni moči razločiti, tako je tudi Držić v „Pjerinu“ spravil na oder enaka dvojčka nekega Dubrovčana. — Milivoj Šrepel objavlja krasno razpravo o „Sigetskome junaku v povjesti hrvatskoga pjesništva“. Umetnemu pesništvu hrvaškemu je Nikola Šubić Zrinjski isto, kar kraljević Marko narodni poeziji. V XVI. stoletju ga je opeval Karnarutić, ki je l. 1584. izdal svoje „Vazetje Sigeta grada“ v Benetkah. V XVII. stoletju so ga opevali Petar Zrinski, Minčetić in Vitezović, v XVIII. pa slavni Kačić, kateri opeva takole zadnji boj:

Pak otvori vrata od kaštela
i povali sablju od bedrice.
Na kašteo Turci udariše,
al prvim već glave pogubiše,
jer jih siče Zrinović Nikola
i njegovi mladi vitezovi;
a kad bana rane dopadoše,
kleknu vitez na kolino livo.

U ruke se Turkom ne pridaje,
već jim ruse odsieca glave;
al ga biše puška udarila
u zlo misto, u čelo junačko.

Mrtav bane crnoj zemlji pade,
zemlji pade, Bogu dušu dade.
Zrinoviću, pokojna ti duša!
Ko će turske odsicati glave?

V XIX. stoletju pa imamo celo vrsto pesnikov, ki proslavljajo Nikolo Zrinjskega. Ti so: Marjanović, Trnski, Vežić, Preradović, Dežman, Badalić, Ban, Dragošić in Štafić. Šrepel pravi ob koncu razprave: „Res, da nismo našli niti Danteja niti Shakespeara med pevci Zrinjske zvezde, a vendar je v teh pesmih toliko poezije, da moremo biti zadovoljni.“ — Profesor Djordje Magarašević je opisal „Rad dr. Jovana Subotića na školskoj knjigi.“ Od Subotića so dobili Srbi prvo knjigo za pouk v svojem materinskem jeziku, namreč „Srbski Bukvar“, in prve učne knjige o zgodovinskem razvoju svojega jezika in svoje književnosti s primeri, namreč njegove „Čitanke za niže in više gimnazijske razrede.“ — Nestor Petrovskij je nabral več podatkov k genealogiji prej omenjenega pesnika Držića.

Dr. Izidor Kršnjavi je dné 22. avgusta slavil štiridesetletnico svojega novinarskega in književnega delovanja. Začel je pisateljati kot 17leten mladenič. Izmed njegovih estetičnih in umetnostnih spisov imenujemo sledeče: „Dvie radnje o umjetnosti“, „Listovi iz Slavonije“, „Oblici graditeljstva u starom veku i glavna načela gradjevine ljepote“, „Predlogi o organizaciji obrtne nastave“, „Znamenovanje poviesti i arkeologije umjetnosti“, „Iz Dalmacije“, „Zur Historia Salonitana des Thomas Archidiaconus von Spalato“, „Kritična razmatranja“ itd. Dr. Kršnjavi je organizator mlade hrvaške umetnosti. Ko je bival v Rimu, je delal v atelieru poljskega slikarja Siemiradzkega, katerega smo opisali na str. 572.

Kosovo. „Matica Srbska“ je začela izdajati ilustriran popis tega zgodovinsko in etnografsko važnega dela srbske zemlje iz peresa Branislava B. Nušića. Prebivavci Kosova so danes: Arnavti ali poarnavčeni Srbi, Srbi, Turki, Čerkesi, Vlasi, Judje in cigani. Vseh prebivavcev v tej pokrajini so našteali 102.043. Srbski jezik kosovskega ljudstva spada k resavsko-moravskemu narečju, katero se govori po največjem delu Srbije.

Vojtěh Šafařík. Dne 2. julija je umrl v Pragi sin znamenitega pisatelja „Slovanskih starožitnosti“, Vojtěh Šafařík, bivši profesor kemije na politehniku in na vseučilišču v Pragi. Tudi on je bil pisatelj, seveda v svoji stroki. Med drugim je spisal „Pregled čez zgodovino fizikalne astronomije“, „O edinstvu sil v prirodi“, „O luni“ itd.

Slovaški umetniki so razstavili nedavno svoje slike v moravskem Hodonínu. Prvi med njimi je Jožko Úprka, o katerem je pisal poljski „Tygodnik Illustrowany“: „Úprka je pesnik barv in etnograf svojega slovaškega ljudstva.“ Njegove slike so si pridobile že splošno priznanje. Tu jih je razstavil 151. Najbolj je hvalila kritika veliko sliko „Slovensko Madonno“ ali „Mariansko píseň“. V kapelici je kip Matere Božje, okoli nje pa slovaško ljudstvo, staro in mlado, moški in ženske, v slikovitih skupinah. Med drugimi slovaškimi slikarji so vredni, da se omenjajo: Fr. Pečínka, Antoš Frolka, Jozef Hanula, Tomáš Andraškovíč, Karol Lehotský, Jaroslav Augusta in Milan Mitrovský. Želeti bi bilo, da Úprkova šola visoko dvigne slovaško umetnost.

Ruski pravopis. Tudi med Rusi se oglašajo posamezniki, ki želé, da bi se pravopis ravnal bolj po sedanji izgovarjavi. „Literaturnyj kružok“ v Rigi se je obrnil do učnega ministrstva, da bi to uvedlo v šolah namesto zgodovinsko-etimološkega fonetičnega pravopisa. Profesor Jagić se upira temu. V „Archivu für slavische Philologie“ je objavil odprto pismo, naslovljeno na profesorja Brandta, v katerem

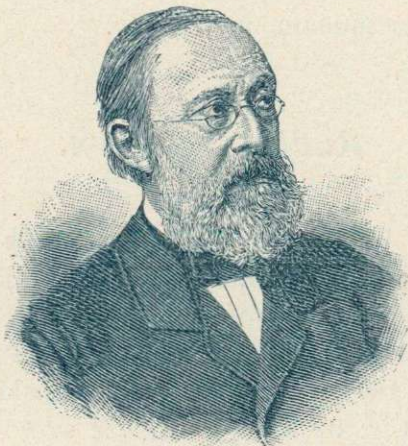
pravi: „Ruski pravopis je zgodovinska zgradba, ravno tako, kakor francoski, angleški, nemški ali izmed slovanskih češki in še bolj poljski. Tisočletja zidajo na tej zgradbi, nekaj se odlamlja, nekaj izpreminja, tretje se pristroji, polagoma sicer in ne vse v istem slogu, a osnovni značaj celote se vendar ohranja.“ Jagić méni, da moramo biti v pravopisnih stvareh oportunisti, češ, čim manj želimo, tem več upanja imamo za uspeh. — Polemika za reformo pravopisa in proti njej pa postaja vedno razsežnejša. „Žurnal ministerstva narodnoga prosvješčenja“ je prinesel daljši spis Bêlkinov proti reformi, kateremu pa zdaj odgovarja v istem listu prof. Roman Brandt. Njegovo načelo je, da se mora sedanji „grško-slavjano-ruski“ pravopis nadomestiti s „čisto ruskim“. Sakulin v istem listu zahteva, da se mora v šolah pisati ravno tako, kakor se besede izgovarjajo, da se olajša elementarni pouk. Sicer, pravi Sakulin, se bo poznala nekoliko časa precejšnja razlika med novim šolskim in med sedaj veljavnim pravopisom, kateri se pač ne bo dal naenkrat odpraviti, a to je po njegovem mnenju manjše zlo.

Rudolf Virchow.

Dné 5. septembra je umrl v Berlinu znani učnjak Rudolf Virchow. Kot znanstvenik in kot politik je mnogo vplival ne le na svoje rojake, ampak tudi daleč čez meje svoje domovine.

Rojen je bil l. 1821. v Schivelbeinu v Pomorju in postal l. 1843. zdravnik na berlinski bolnišnici „Charité“. Čez tri leta je izdal že svojo „Kritiko o patološki anatomiji Rokitskega“, s katero si je pridobil častno ime v širših znanstvenih krogih. L. 1847. je ustanovil z Reinhardom list „Archiv für pathologische Anatomie und Physiologie und für klinische Medizin“, katerega je sam nadaljeval po Reinhardovi smrti l. 1852. Začel je predavati na vseučilišču o patološki anatomiji. L. 1848. ga pošlje vlada v Zgornjo Šlezijo, da tam proučuje legarjevo epidemijo. Pri tej priložnosti je spoznal razne nedostatke javne higijene, za katero se vlada takrat skoro zmenila ni, in tudi ostro povedal svoje mnenje. Udeležil se je političnega gibanja istega leta, in zato ga je vlada odstavila od službe. Šele po preklicu je dobil službo nazaj. Svoje znanstvene nazore je izrazil v knjigi „Einheitsbestrebungen in der wissenschaftlichen Medizin“. L. 1849. je šel kot profesor na würzburško vseučilišče, a l. 1856. se je vrnil v Berlin kot redni profesor ter tam v novem patološkem zavodu ustanovil ognjišče za samostojne znanstvene preiskave. V tem času je spisal svoje poglobljeno delo: „Cellularno patologijo“. Nauke o vnetju, o oteklinah, o emboliji in metastazi, o tuberkulozi, pijemiji, levkemiji, difteriji itd. je ali započel ali pa dalje razvil ter spisal tudi knjigo o „Specielni patologiji in terapiji“. L. 1862. se je dal voliti v pruski državni zbor. V

vojnah l. 1866. in 1870/71. je bil v vodstvu berolinskega pomožnega društva za armado; organiziral je prve pruske sanitetne vlake in postavil lazaret iz barak pri Berolinu za ranjene vojake. V mestnem zastopu je predlagal izborna kanalizacijo za berolinsko mesto. V dvajsetih letih so to delo izvedli po njegovih načrtih. L. 1859. je po naročilu norveške vlade proučeval gobovo bolezen na zapadnem obrežju te dežele. Pri shodu prirodoslovcev v Inomostu l. 1869. je ustanovil nemško antropološko društvo, kateremu je kmalu postal predsednik. Preiskoval je stavbe na koleh v Pomorju in druge predzgodovinske naselbine. Posebno njegove antropološke preiskave so postale jako važne. Dosegel je, da so preiskali po vsem Nemškem šolske otroke ter dognali razmerje med svetlo- in temnolasim plemenom. Te preiskave so ga dovedle tudi do slovanskih plemen, katerim je bil splošno pravičen. Posebno za Čehe se je živo zanimal. S Schliemannom je preiskoval starotrojanske izkopine in l. 1881. obiskal Kavkaz, da tam

Rudolf Virchow.

razširi svoje antropološke preiskave. Napisal je veliko množico učenih in poljudnih spisov iz navedenih strok.

Kot politik se je udeležil Bismarckovega boja proti katoliški cerkvi. Besedo „Kulturkampf“ je on prvi rabil v nekem oklicu. Bil je eden od tistih, ki verujejo samo to, kar doseže njih lastni um. Zato je bil nasprotnik katoliške vere. Bismarck s silo in Virchow z znanostjo — tako sta hotela uničiti cerkev ta dva moža, ki sta bila velika po svojih zmožnostih in pa nevpogljiva po značaju. Virchow je tudi zahteval, da morajo vsa pokopališča biti brezverska. Mnogo učencev se je zbralo okoli mojstra, ki so imeli pač njegovo gorečnost, ne pa njegove duhovitosti. A Bismarck je šel v Kanoso in Virchow se je moral nevoljen umakniti. Svojega namena nista dosegla, in cerkveno življenje je oživelo v kljub vsem nasprotstvom.

Vendar pa Virchow ni bil pristaš onega svetovnega naziranja, katero izkušajo še zdaj nekateri plitvi duhovi postaviti na mesto krščanstva. Kakor je bil

nasprotnik metafizike, tako je tudi pobijal nedokazane darwinistiške trditve. Njegove antropološke preiskave so ga nujno privedle do tega, da je moral primerjati človeško telo z živalskim ter izreči svojo misel tudi o darwinističnih podmenah. Virchow je kot znanstveni preiskovavec tudi za darwinizem zahteval dokazov, in ko ni našel zanj zadostnih razlogov, je tudi očitno nastopil proti njemu.

Virchow je pobijal materiališki nauk o praploditvi (generatio aequivoca). Spoznal je, da življenje ne more nastati iz materije, ampak da more priti edino le od življenja (gl. „Katol. Obzorik“ 1899, 87). Znano je, kako so se Haeckel in njegovi nasledniki trudili, da bi našli „prehodne“ oblike, ki bi jih morala najti arheologija ali paleontologija, ako bi se bil človek res razvil iz živali. Haeckel je rekel, da je „človek-žival“, takozvani *Pithecanthropus erectus*, postulat znanosti, katerega morajo učenjaki prej ali slej najti. Izkopavali so razne kosti in z obilo domišljijo sestavljali iz njih ude bajeslovnemu „*Pithecanthropu*“. Virchow pa je kot resen učenjak brezobzirno zametal take neznanstvene hipoteze (primerjaj „Katol. Obzorik“, 1898. 309 sl.). Dokazal je, da niti ena izkopina ne izvira od bitja, ki bi bilo pol opica, pol človek, in da je vedno bila tudi telesna razlika med človekom in med živaljo. Darwinisti so se zatekli dalje k atavizmu ter so hoteli v bebcih najti podobo tistega „pračloveka“, katera se zdaj po zakonih atavizma ponavlja. Tudi to prazno hipotezo je Virchow resno zavrnil. Dokazal je, da so pojavi, na katere se opirajo darwinisti, boleštni in kot taki nerabni. Še v pozni starosti je Virchow krepko zagovarjal svoje prepričanje. Lani dne 9. avgusta je imelo nemško antropološko društvo v Metzu svoje 32. zborovanje. Tam je Virchow predaval o isti tvarini in ugovarjal trditvam nekaterih antropologov, ki so hoteli iz neke boleštni lobanje, najdene v klanderski dolini, izvajati celo pleme „nižjih ljudi“.

Dne 30. oktobra lanskega leta je praznoval Virchow osemdesetletnico svojega rojstva. V patološkem zavodu, v nemškem zveznem svetu, v pruskem državnem zboru in v berolinskem mestnem zastopu so mu priredili častna zborovanja. Razni vladarji so ga odlikovali in iz številnih diplom, adres in medalj, ki jih je dobil osiveli učenjak, je umetno-obrtni muzej priredil celo razstavo. Še ob tej priložnosti je Virchow nastopil kot učenjak ter pri svečanosti javno predaval o razvoju medicinske vede ter razlagal svoje nazore o patološki znanosti.

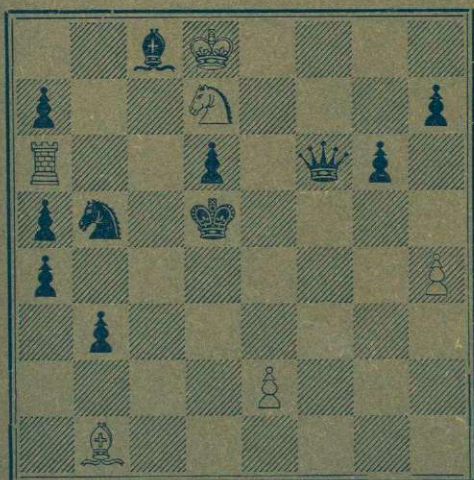
Tega častnega dne ni preživel več za eno leto. Prej ga je poklicala smrt v drugo življenje. Priznati mora vsakdo temu izrednemu možu, da je visoko povzdignil znanost, kateri je posvetil svoje življenje. Človeštvo ima do njegovega spomina to dolžnost, da popravlja njegove zmote in razvija dalje njegove velike znanstvene pridobitve.

Dr. E. L.

Šah.

Naloga št. 36.

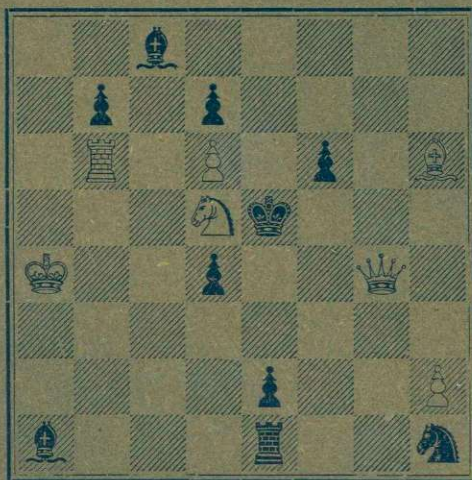
Václav Císař, Plzeň.
(S turnirja „Aftonbladetovega“.)

Mat v 3 potezah.

Naloga št. 37.

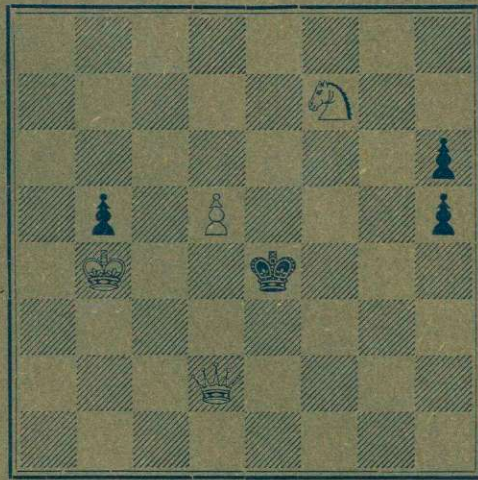
Jožef Pospíšil, Praga.
(S turnirja „Aftonbladetovega“.)

Mat v 3 potezah.

Naloga št. 38.

A. Uršič, Orehek.
Original.

Mat v 3 potezah.

Naloga št. 39. (A. Uršič. Original.)

Beli: Kg1, Dc8, Lf5, Se3, p. a5, h4, h6.
Črni: Ke5, Sf6, p. d6, f7.
Mat v 3 potezah.

Naloga št. 40. (A. Uršič. Original.)

Beli: Kd3, Dg1, Ta8, a4, La2, c3; p. g6.
Črni: Kf5, Th6, h5, Lc8, Sh2, pa7, g7, h7, h4, h3.
Mat v 2 potezah.

V 8. turnirju nemškega „Schachbunda“ za naloge sta si pridobila zopet Čeha 1. in 2. nagrado za trozložke.

I. nagrado (75 mark, L. Vetešnik) je dobila naloga:

Beli: Ka1, Df3, Te6, Le8, Sa4, p. c3, h3.
Črni: Kc4, Th5, Ld6, Sb7, b8; p. a3, a5, d3, f5.
Mat v 3 potezah.

II. nagrado (60 mark, p. Karol Traxler) so prisodili sledeči nalogi:

Beli: Kc7, Dd8, Tb4, Le3, p. c3, e2, f3, g6, h5.
Črni: Ke5, Lh6, Sc8, p. c5, f5.

Mat v 3 potezah.

Častno priznanje so si pridobili še Čehi: Chocho-louš, Kondelik in Mach.

Mednarodnega šahovskega turnirja v Hannoveru se je udeležilo 18 igravcev. Glavnih igravcev ni bilo poleg. Prvo nagrado je dobil Poljak M. D. Janowski (1200 mark.)

Za zabavo postavimo danes še sledečo nalogo:

Beli: Kf2, pešec b7 (za začetnike).
Črni: Kh1. Mat v 2 potezah.

Reševalci naj obdržé mirno kri pri tej nalogi, drugače je ne rešijo!

Nove knjige.

„Družba sv. Mohorja“ je izdala za l. 1902. sledeče knjige:

Zgodbe sv. pisma. Slovencem priredila in razložila † dr. Fr. Lampe in dr. Janez Krek. 9. snopič.

Slava Gospodu! Molitvenik.

Veliki trgovec. Povest. Spisal Engelbert Gangl. Slovenskih Večernic 54. zvezek.

Zimski večeri. Knjiga za odraslo mladino. Spisal Jožef Stritar.

Poljedelstvo. Slovenskim gospodarjem v pouk spisal Viljem Rohrmann. II. del. Posebno poljedelstvo.

Koledar „Družbe sv. Mohorja“ za navadno l. 1903.

Kapela žalostne Matere božje v Središču in njen častni venec. Spomenica na zlato mašo dveh srediških rojakov l. 1902. Maribor 1902. Lastna založba. Tisk tiskarne sv. Cirila. Str. 136.

Koledar „Tiskovnega društva“ v Ljubljani za l. 1903. Petnajsti letnik. V Ljubljani, 1902. Izdalo in založilo „Katol. tiskovno društvo“ v Ljubljani. Natisnila „Katoliška Tiskarna.“

Nacionalnaja evolucija slovincev. Al. Harazin. Ottisk iz „Russkago Věstnika“. Ljulj - Avgust. 1902. g. S. Peterburg. Tipolitografija V. V. Komarova. Nevskij. 136. 1902.

Podobarski in pozlatarski ateljé
Andrej Rovšek v Ljubljani

Kolodvorske ulice št. 20.

v hiši gospé
Wessner-jeve

se priporoča preč.
duhovščini in cer-
kvenim predstojni-
štvom v naročila za
izvrševanje vsako-
vrstnih strogo
umetniško iz-
vršenih

lesenih

oltarjev

v raznih slogih

kipov

in svetniških soh

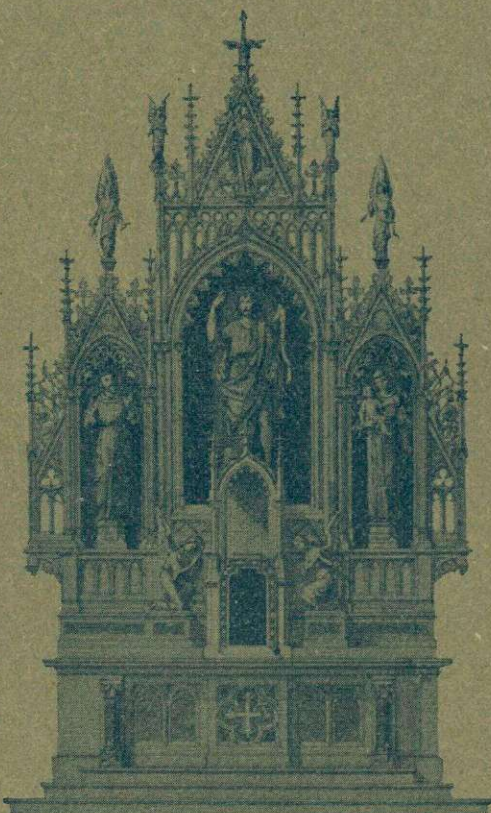
iz kamena, gipsa
ali lesa itd.

Oltarne skupine
iz
različnega materiala

Priznana umetniško
dovršena dela!

Priznalna pisma
so na razpolago!

Domača tvrdka!

Ana Hofbauer

zaloga cerkvene
obleke, orodja in
posode

v Ljubljani,
Wolfve ulice 4

se priporoča prečastiti duhovščini,
cerkvenim predstojništvom in do-
brotnikom v naročila iz zaloge in v ročno
izdelovanje bander, baldahinov, plaščev,
kazul, pluvialov, dalmatik, velumov, alb,
koretjev, prtov, sploh vsega, kar se rabi pri
službi božji in obrednih opravilih.

Zagotavlja pošteno postrežbo, prosi, da se gg. naročniki blago-
volé ozirati na domačo tvrdko, katera tudi prevzema vsa-
kršna prenavljanja in popraviljanja.

Ceniki so na razpolago, cene vseskozi nizke.

V kmečki gostilni.

Gost: „Za Boga, preženite mi vendar to grdo, nadležno
žival! Ta gnusni maček mi sili vedno v skledo in bo kmalu
vtaknil glavo v njo.“

Krčmarica: „O jej, jej! Kako pridna, pametna živalca
je to! Glejte: Skledica, iz katere vi jeste, je tista, iz katere on
po navadi je; zdaj jo pa pozna in bi rad z vami jedel.“

JOSIPA BRANDL
zavod za izdelovanje orgel v Mariboru

na Štajerskem se najuljudneje priporoča v
izdelovanje orgel vsakršne velikosti naj-
boljšega zistema.

Od leta 1893. je tvrdka postavila že 23 del, mej
temi z dvema manualoma: v novi frančiškanski cerkvi
v Mariboru s 34 spremeni, v Varaždinu 20, Čadramu 16,
Mariji v Pušcavi 16, Ljutomeru 14, Št. Petru pri
Radgoni 12 in Požegi v Slavoniji z 12 spremeni. Pri-
znalna pisma o izvršenih delih na željo vsakomur na
vpogled. — **Prenavljanja in popravila najcenejša.**

FR. ČUDEN Ljubljana, Mestni trg
št. 25, npr. mestni hiši

urar in juvelir

priporoča prečastiti du-
hovščini in sl. občin-
stvu največjo svojo
zalogo najraznovrst-
nejših zlatih, srebr-
nih in nikelnastih

žepnih ur

stenskih ur in ur
z nihalom, budil-
nic in ur z godbo,
visečih in na stojalih.

Največja zaloga

bicikljev

najboljših sistemov in
iz najslavitejših tvornic
pod jamstvom.

Zaloga

šivalnih strojev
iz najboljših tvornic

Poprave vseh naštetih pred-
metov in prenavljanja
izvršujem točno in po ceni.

Najprimernejše darilo pridnim
učencem koncem šolskega
leta so

„MARJETICE“

nabrane nežni mladini.

Uredil in založil Alojzij Merhar.

CENA:

V platno vezane 1 K 10 v., kartonirane 80 v.,
broširane 60 v.

Po istih cenah se dobijo tudi še

„POMLADNI GLASI“

VI.—X. letnik.

Naročajo se: Jern. Podbevšek,
bogoslovec v Ljubljani.

